

ΕΘΙΜΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΣ
ΕΣΤΙΑ, ΕΝΩΣΙΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ Α.Ε.
Ο ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ - ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ

κάθε μέρα **ΣΤΗΝ ΟΘΟΝΗ* ΣΑΣ!**

όλα τα νέα και οι δραστηριότητες του συλλόγου
καθημερινά στις οθόνες σας με ένα κλικ!

παλαιά τεύχη του περιοδικού «Νιάουστα»
σε ψηφιακή μορφή για το αρχείο σας

* ιστοσελίδα διαθέσιμη σε όλους τους Η/Υ, tablet pc & smartphones
email: niaousta@gmail.com

«ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
«ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ»

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2017
Ετος 41ο - Τεύχος 161

ΙΔΡΥΤΕΣ

Σύλλογος Αποφοίτων Νάουσας
(†) Οδυσσεύς Ντινόπουλος

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

Πολιτιστική Εταιρεία Νάουσας
«Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος»

ΕΚΔΟΤΗΣ

Αλέξανδρος Οικονόμου, Πρόεδρος Δ.Σ.

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αλέξανδρος Οικονόμου
Ευγενία Ζάλιου
Πέτρος Στοϊδης
Δημήτρης Πάζος
Γιώργος Μάλλιος
Δήμητρα Τζάκη-Μπεσλίκια
Θεόδωρος Ζιώτας

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ART DIRECTOR

Δημήτρης Πάζος

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Καρανάτσιου 2, 59200 Νάουσα,
τηλ. 2332 400074, 6974 099140

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Γιάννης Καρατσιώλης (τηλ.: 23310 60331)

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

ΗΛΚΟΣ Φ. - ΡΑΛΛΗΣ Κ. & ΣΙΑ Ο.Ε.
3ο χλμ. Νάουσας - Σ.Σ. Νάουσας
Τηλ. & Fax: 23320 41319

Η συντακτική επιτροπή του περιοδικού δεν φέρει
καμία ευθύνη για τα ενυπόγραφα κείμενα που
δημοσιεύονται. Την ευθύνη φέρει ο υπογράφων
το κείμενο.

ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ, ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ, ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ (& ΜΕΣΩ E-BANKING)

Αλέξανδρος Οικονόμου
Καρανάτσιου 2, Νάουσα, ΤΚ 592 00
τηλ.: 2332 400074, 6974 099140
e-mail: alexecon52@gmail.com

ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΡ. ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥ (IBAN):

GR38 0140 5160 5160 0200 2004 248

ALPHA BANK

Τιμή τεύχους: €5,00
Συνδρομή εσωτερικού: €20,00
Συνδρομή εξωτερικού €40,00-\$50,00 ΗΠΑ

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ

104360 - ISSN 1106-2118

Περιοδικά και βιβλία αποστέλλονται ταχυδρομικά
με αντικαταβολή. Είναι διαθέσιμα όλα τα παλιά
τεύχη του περιοδικού για να συμπληρώσετε εν-
δεχομένως τις ελλείψεις σας.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

«Νάουσα, Πόλη Οίνου & Αμπέλου» (θέμα
αφίσας-1987). Αρχείο Δήμου Νάουσας. Επε-
ξεργασία-εικονογράφηση: Δημήτρης Πάζος

Τεύχος Νο 161 Περιεχόμενα

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2017

04 Editorial

06 Χρήστου Ζάλιου

Έθιμα Χριστουγέννων και Πρωτοχρονιάς των ντόπιων κατοίκων από τα χωριά του κάμπου της Νάουσας

12* Τάκη Μπάιτση

Νάουσα, πόλη του Οίνου και της Αμπέλου

20 Αλέξανδρου Γρηγορίου

Ο σιδηρόδρομος Θεσσαλονίκης - Μοναστηρίου

25 Θεόδωρου Ζιώτα

Ιστορίες από το παρελθόν: «Έκλεψαν τον Δήμαρχον της πόλεως Ναούσης»

26 Ευφροσύνης Ρούπα, Ευάγγελου Χεκίμογλου

«Εστία, Ένωσις Βιομηχανικών Επιχειρήσεων Α.Ε.»

32 Χαρίτωνα Τομπουλίδη

Αργώ, μια χρονοδότρια

38 Δήμητρας Τζάκη (επιμ.)

«Ψηφίδες - Τόμος 6ος Ιστορικά», βιβλιοπαρουσίαση Εμμ. Βαλσαμίδη

42 Κατερίνας Λυσιμάχου-Πολυχρονίδου

«Ένας αρραβώνας» (διήγημα)

46 Δημήτρη Κ. Στυλιανίδη

Αμυγδαλέα, αμυγδαλή, αμυγδαλιά, αθασία

Στο περιοδικό μας, έχουμε ήδη δημοσιεύσει την αυτοβιογραφία του Ochalis - Μάρκου Μαρκοβίτη, που είχε την καλοσύνη να μας παραχωρήσει ο ανεψιός του κ. Μάριος Μαρκοβίτης (ΝΙΑΟΥΣΤΑ τ. Νο 143, Απρίλιος-Ιούνιος 2013). Σήμερα, 100 χρόνια από την Οκτωβριανή επανάσταση, από εκείνες τις μέρες που συγκλόνισαν τον κόσμο, θα θέλαμε πρώτα απ' όλα να ενημερώσουμε τους αναγνώστες του περιοδικού για το βιβλίο που μόλις κυκλοφόρησε με τη ζωή του Μάρκου Μαρκοβίτη, 70 χρόνια μετά την εκτέλεσή του κατά την περίοδο των Σταλινικών εκκαθαρίσεων, περίοδο γνωστή και ως Γιόσεφ. Ένα συγκλονιστικό βιβλίο, μια περίπτωση από τις χιλιάδες μαρτυρίες και το δράμα εκατοντάδων χιλιάδων αγωνιστών που προδόθηκαν, που είδαν το πιο ελπιδοφόρο γεγονός, το πιο μεγαλειώδες του 20ου αιώνα, να στρέφεται εναντίον τους.

Όμως η ιδιαιτερότητα αυτού του βιβλίου είναι κυρίως στη διαδρομή του, στην περιπέτεια της γραφής του. Στην ιστορία της γραφής του που την συγκινεί η ανάγκη αποκατάστασης του παρελθόντος, επειδή ίσως η ζωή μπορεί να βιώνεται προς τα εμπρός, αλλά συνειδητοποιείται μόνο κοιτώντας προς τα πίσω, όπως λέει η φιλοσοφία και όπως συμβαίνει όταν ο εγγονός ψάχνει

Από το Ρέκβιεμ της Άννα Αχμάτοβα

«Στα φοβερά χρόνια του τρόμου της Γιεζόφσινα, δεκαεπτά μήνες πέρασα στις ουρές των φυλακών του Λένινγκραντ. Μια μέρα, κάποιος με «αναγνώρισε». Μια γυναίκα με μελανιασμένα χείλη που έστεκε πίσω μου, η οποία ποτέ δεν είχε ακούσει το όνομά μου, ξύπνησε από τον λήθαργο, τυπικός για όλους εμάς εκεί, και με ρώτησε, ψιθυρίζοντάς στο αυτί μου (καθένας μιλούσε ψιθυριστά εκεί): «Κι εσείς μπορείτε να περιγράψετε αυτό;» Κι εγώ απάντησα: «Ναι, μπορώ.»

Έπειτα κάτι που θύμιζε χαμόγελο γλίστρησε πάνω σε αυτό που κάποτε ήταν το πρόσωπό της.

1η Απριλίου 1957, Λένινγκραντ
Τότε ήταν π' αυτός που χαμογέλαγε ήταν ο πεθαμένος...

για τον παππού που δεν γνώρισε.

Έτσι, όπως διαβάζουμε στο οπισθόφυλλο του βιβλίου, στις 12 Ιουλίου του 2011 ο παιδοψυχίατρος Μάριος Μαρκοβίτης, που ζει στη Θεσσαλονίκη, έλαβε ένα e-mail, μεταφρασμένο από τα ρωσικά σε αγγλικά του Google. Μεταξύ άλλων έγραφε: «Αγαπητέ Μάριε, ο παππούς μου λεγόταν Μαρκοβίτης. Αναζητώ πληροφορίες για την οικογένειά του. Δεν γνωρίζω το πραγματικό του όνομα. Στην ΕΣΣΔ είχε το όνομα Ατσάλις Κονσταντίν. Τον Απρίλιο του 1931 είχε αποδράσει από τη φυλακή και κατέφυγε στην ΕΣΣΔ σαν πολιτικός πρόσφυγας. Παντρεύτηκε στη Μόσχα και απέκτησε το 1933 μια κόρη, τη Στέλλα. Το 1938 εκτελέστηκε για άδικους λόγους. Αποκαταστάθηκε το 1957. Το μόνο που έχω από τον παππού μου είναι μια φωτογραφία του 1938». Αποστολέας: Ντμίτρι Αρακελιάν (Dmitri Arakelyants).

Το μήνυμα έπεσε σαν «κεραυνός» στην οικογένεια Μαρκοβίτη, που επί 90 χρόνια έψαχνε να μάθει τι απέγινε ο Μάρκος, τα ίχνη του οποίου είχαν χαθεί από το 1931, όταν απέδρασε μαζί με άλλους συντρόφους του από τις φυλακές Συγγρού και διέφυγε στη «μεγάλη πατρίδα του σοσιαλισμού», τη Σοβιετική Ένωση. Τώρα είχε πιάσει την άκρη του νήματος, που θα οδηγούσε στην εξιχνίαση του μυστηρίου

ου σχετικά με τους λόγους για τους οποίους ο Μάρκος, ένα από τα εννιά παιδιά της οικογένειας, είχε γίνει «κόκκινος κρίνος» στο τοίχο κάποιου γκούλαγκ του Ιωσήφ Στάλιν, την περίοδο της «μεγάλης τρομοκρατίας», με την κατηγορία ότι ήταν «εχθρός του λαού». Μαζί θα έρχονταν στο φως στοιχεία για την εξόντωση των Ελλήνων της τότε Σοβιετικής Ένωσης. Ο Μάριος Μαρκοβίτης, με τα στοιχεία που βρέθηκαν στον φάκελο του Μάρκου, τον οποίο ανέσυρε από τα κρατικά αρχεία της Σοβιετικής Ένωσης, συνέγραψε ένα συγκλονιστικό βιβλίο με τίτλο «Όχι, δεν είμαι εχθρός του λαού», που κυκλοφόρησε πρόσφατα από τις εκδόσεις Επίκεντρο, και το οποίο είχε την καλοσύνη να μας αποστείλει. Στο βιβλίο παρατίθενται και δύο γράμματα του έγκλειστου στο γκούλαγκ Έλληνα κομμουνιστή προς τον Ιωσήφ Στάλιν, στα οποία ο Μάρκος Μαρκοβίτης υπερασπίζεται -τουλάχιστον έτσι νόμιζε- τον εαυτό του και δήλωνε την «αφοσίωσή» του στον σοβιετικό ηγέτη και τη «μεγάλη

χώρα του σοσιαλισμού». Σημειώνεται ότι ο Μάρκος Γρ. Μαρκοβίτης-Ochalis Konstantin Vasil'evich (με το ρωσικό του όνομα) εκτελέστηκε το Μάρτιο 1938 με την κατηγορία της κατασκοπίας και ως εχθρός του λαού.

(Εκδόσεις ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΑΕ, Καμβουνίων 9, 54621 Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310256146)

Είναι το τελευταίο τεύχος του 2017. Η ιστορία που προαναφέραμε και η έκδοση του βιβλίου για τον Μάρκο Μαρκοβίτη δίνει νόημα και υπόσταση και στην δική μας προσπάθεια, στις προσπάθειες, στις εμμονές και την επιμονή όλων των συνεργατών του περιοδικού. Δίνει νόημα και ουσία στην πράξη της ανάγνωσης από τους πιστούς συνοδοιπόρους αναγνώστες του περιοδικού. Δίχως τους αναγνώστες μας, πολλά από τα άρθρα που αναφέρονται στο παρελθόν της πόλης και που είναι οι ιστορίες των ανθρώπων μας, του καθενός μας η ιστορία

δεν θα γράφονταν. Αυτά τα άρθρα που αφορούν στα έθιμά της περιοχής, σε ιστορικά γεγονότα, στην ανάπτυξη της πόλης και ακόμα ακόμα στο σήμερα και στα ενδιαφέροντα του παρόντος πολιτιστικά, επιστημονικά, κοινωνικά, είναι οι σημειώσεις, τα χνάρι που αφήνεται για τους επόμενους.

Ευχόμαστε σε όλους καλή ανάγνωση και προπαντός ΚΑΛΗ ΧΡΟΝΙΑ και ΚΑΛΗ ΔΥΝΑΜΗ!

ΜΙΑ ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΗ ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Για ανεξήγητους λόγους, στο προηγούμενο τεύχος της ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ, το όνομα του ποιητή Γρηγόρη Σακαλή αναγράφτηκε ως Μιχάλης Σακαλής τόσο στον πίνακα των περιεχομένων (σελ. 3) όσο και στη σελ. 17 όπου δημοσιεύονται τα δύο ανέκδοτα ποιήματα που ο Γρηγόρης είχε την καλοσύνη να μας παραχωρήσει. Το λάθος βέβαια διορθώθηκε, μόλις έγινε αντιληπτό, στην ηλεκτρονική έκδοση του τεύχους, αλλά στην έντυπη μορφή του απαιτείται η προσωπική επέμβαση των αναγνωστών μας.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

Παρακαλούνται οι συνδρομητές μας να εξοφλήσουν εγκαίρως τις καθυστερούμενες συνδρομές τους, γιατί θα αναγκαστούμε να διακόψουμε την αποστολή του περιοδικού από το επόμενο τεύχος. Τα έξοδα εκτύπωσης και αποστολής είναι δυσβάσταχτα και οι συνδρομές είναι οι μόνοι πόροι που διαθέτουμε. Οι οφειλές του καθενός εμφανίζονται στις ταχυδρομικές επιταγές που εσωκλείουμε και η πληρωμή τους μπορεί να γίνει ηλεκτρονικά μέσω e-banking στον αριθμό λογαριασμού (IBAN) που αναγράφεται αριστερά στη σελίδα 3 του τεύχους, αναγράφοντας οπωσδήποτε το όνομα του αποστολέα. Ευχαριστούμε εκ των προτέρων για την υποστήριξή σας και ευχόμαστε μια ανέφελη και δημιουργική νέα χρονιά για τον καθένα!

Το Δ.Σ. της Πολιτιστικής Εταιρείας Νάουσας «Αναστάσιος Μιχαήλ ο λόγιος»

ΕΘΙΜΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΣ

ΤΩΝ ΝΤΟΠΙΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΜΠΟΥ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

Στη Μακεδονία κατά το χρονικό διάστημα από τη γιορτή της γέννησης του Χριστού μέχρι τη γιορτή των Θεοφανίων έχουμε όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα, τρεις γιορτές αγυρμού των παιδιών, που τελούνται κατά τη νύκτα προς την παραμονή κάθε μιας από τις γιορτές αυτές. Σε κάποιες περιοχές όπως στη Νάουσα, στην Κοζάνη και τη Σιάτιστα τελούνται μόνο οι δύο γιορτές αγυρμού των παιδιών, για τη γιορτή του Χριστού και για τη γιορτή του Αγίου Βασιλείου ή του νέου έτους.

Γράφει ο
Χρήστος Ζάλιος
Εκπαιδευτικός - Συγγραφέας

Είναι γνωστό ότι και οι τρεις Χριστιανικές γιορτές (Χριστού, Αγίου Βασιλείου, Θεοφανείων) ορίστηκαν να τελούνται από πολύ παλιά, στο

συγκεκριμένο χρόνο για να εξουδετερώσουν τις «εθνικές γιορτές» που τελούνταν στο ίδιο χρονικό διάστημα. Οι αρχαίοι Έλληνες κατά την χει-

μερινή τροπή του ήλιου γιόρταζαν την γέννηση του Διονύσου. Αυτή η αρχαία ελληνική γιορτή, είχε επίσης ταυτιστεί και με την γιορτή του Ήλιου, τον οποίο οι αρχαίοι λαοί είχαν θεοποιήσει. Συγκεκριμένα στους Έλληνες, είχε ταυτιστεί με τον Φωτοφόρο Απόλλωνα του Ήλιου. Η γιορτή αυτή πέρασε και στην αρχαία Ρώμη με τις δημοφιλείς γιορτές των Σατουρνάλων, προς τιμήν του Κρόνου (Σατούρνου) τον Δεκέμβριο αλλά και της θεάς Δήμητρας.

Τα Σατουρνάλια ήταν από τις σημαντικότερες και ονομάζονταν: «*Dies Natalis Solis Invicti*,» δηλαδή «Ημέρα γέννησης του ακατανίκητου Ήλιου». Ο αυτοκράτορας Αυρηλιανός θέλοντας να ενώσει όλους τους λαούς της αυτοκρατορίας με μία θρησκεία, καθιέρωσε στις 25 Δεκεμβρίου του 274 να γιορτάζεται η «ημέρα της Γέννησης του Ανίκητου Ήλιου». Ήταν μια λατρεία που ένωνε το ελληνικό «τρίεσπερο» και τη γιορτή του «Φωτοφόρου Απόλλωνα Ήλιου» με την αιγυπτιακή γιορτή «Γέννηση του Όσιρη» και την περσική τριήμερη γιορτή «Γέννηση του Μίθρα».

Ο Χριστιανισμός αφού για πολλούς αιώνες δεν κατόρθωσε να εξαλείψει τα έθιμα του λαού που προέρχονταν από τις παλιότερες θρησκείες, προσπάθησε να εκχριστιανίσει σκόπιμα τις αρχαίες παγανιστικές γιορτές του Χειμερινού Ηλιοστασίου και κυρίως τη μεγάλη εθνική εορτή του «ακατανίκητου θεού Ήλιου» (*Dies Invictis Solis*) που ήταν διαδεδομένη σε όλη την επικράτεια της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Ο εορτασμός της ημέρας των Χριστουγέννων στις 25 Δεκεμβρίου ως ημέρας γέννησης του Χριστού έπρεπε να συντελέσει στον εξάλειψη σημαντικών παγανιστικών γιορτών που τηρούνταν εκείνον τον καιρό,

όπως τα Σατουρνάλια, τα Μπρουμάλια και τα Βοτά. Με τον τρόπο αυτό οι Χριστιανοί θέλησαν να επιβεβαιώσουν την επικράτηση της πίστης τους ενάντια στις ειδωλολατρικές θεότητες, δίνοντας ένα εντελώς νέο, χριστιανικό περιεχόμενο στις γιορτές αυτές. Σταδιακά λοιπόν τα γενέθλια του Ήλιου της Δικαιοσύνης (του Ιησού Χριστού) πήραν τη θέση της παγανιστικής γιορτής των γενεθλίων του Ανίκητου Ήλιου.

Στη Νάουσα και τα πεδινά χωριά της, όπου οι ντόπιοι κάτοικοι των χωριών εκτός από την ελληνική γλώσσα μιλούν και τα «εντόπικα», ένα τοπικό σλαβοφανές γλωσσικό ιδίωμα, η γιορτή αγυρμού των παιδιών που τελείται κατά την παραμονή των Χριστουγέννων ονομάζεται «Κόλιντα» και «Κόλ(ε)ντε» ενώ αυτή που τελείται κατά την παραμονή του νέου έτους ονομάζεται «Σούρβα».

Ως προς την ονομασία των εορτών με τις λέξεις Κάλαντα (Κόλιαντα, Κόλιντα, Κόλ(ε)ντε, Κόλιντι) και Σούρβα και τη διάκριση ή σύγχυση μεταξύ τους ισχύουν τα εξής: Το όνομα Κάλαντα, παραφθορά της λέξης *Kalendae*, έμεινε ως κληρονομιά από τις Βυζαντινές Καλένδες, στους χριστιανικούς λαούς της διαλυμένης αυτοκρατορίας. Η λέξη αυτή φαίνεται ότι αρχικά σήμαινε την πρωτομηνιά, από τη μεγαλοπρεπέστατη τέλεση της γιορτής της πρωτομηνιάς του Ιανουαρίου, η οποία είχε γίνει και πρωτοχρονιά, σε παραβολή με την

πρωτομηνιά των άλλων μηνών μετέπεσε στη σημασία της πρωτοχρονιάς και του τραγουδιού που ψάλλεται αργότερα σ' αυτήν.

Απ' ότι φαίνεται από πολύ νωρίς οι Βυζαντινοί αγνοώντας τη λατινική σημασία της λέξης, νόμισαν ότι η λέξη σημαίνει τα φιλοδωρήματα, τα οποία δίνονταν στα παιδιά που τραγουδούσαν τα επαινετικά τραγούδια. Τη σημασία αυτή έχει σήμερα στη Νάουσα, στη Βέροια, την Κοζάνη, τη Σιάτιστα και σε άλλα μέρη της Μακεδονίας. Κόλιντα ονομάζονται τα φιλοδωρήματα τα οποία δίνονται στα παιδιά. Στο πέρασμα του χρόνου η λέξη Κόλιντα πήρε και τη σημασία και την έννοια των ευχετηρίων φράσεων «καλός χρόνος», «χρόνια πολλά».

Στους ντόπιους κατοίκους των πεδινών χωριών της Νάουσας η λέξη κόλιντε εκτός από τις σημασίες που έχουν λεχθεί, σημαίνει και το άναμμα της φωτιάς που γίνεται τις μικρές πρωινές ώρες ξημερώματα παραμονής Χριστουγέννων, ενώ στην πόλη της Νάουσας το άναμμα της φωτιάς ονομάζεται «καρτσιούνος».

Στη Νάουσα, τα φιλοδωρήματα που προσφέρουν κατά τη γιορτή των Χριστουγέννων λέγονται «κόλιντα», και στα περισσότερα από τα πεδινά χωριά της «κόλ(ε)ντε», αυτά όμως που προσφέρουν κατά τη γιορτή του νέου έτους λέγονται «σούρβα».

Στη Νάουσα και τα χωριά της τα παιδιά για τη γιορτή των Χριστουγέννων από τα ξημερώματα της παραμονής, κρατώντας στο ένα χέρι ραβδιά με χοντρούς ρόζους, με τα οποία χτυπούν τις πόρτες των σπιτιών που επισκέπτονται τραγουδούν τα κάλαντα, τα οποία είναι εγκώμια και ευχές στα μέλη της οικογένειας της οποίας χτυπούν την πόρτα, αρχίζουν δε συνήθως με τις φράσεις «κόλιντα

...στους κατοίκους των πεδινών χωριών της Νάουσας η λέξη κόλιντε, σημαίνει και το άναμμα της φωτιάς τις πρωινές ώρες, ξημερώματα παραμονής Χριστουγέννων...

μπάμπο» ή «κόλντε μπάμπο».

Το κύριο φιλοδώρημα των παιδιών την ημέρα του κόλντε, δηλαδή την παραμονή των Χριστουγέννων, ήταν τα μικρά κουλούρια με σουσάμι που παρασκεύαζαν οι νοικοκυρές ειδικά γι' αυτή τη γιορτινή ημέρα. Το κουλούρι αυτό οι ντόπιοι κάτοικοι των πεδινών χωριών της Νάουσας το ονομάζουν «κουλάκ», οι Ναουσαίοι «κουλίκι» και οι βλάχοι της Νάουσας «κουλάκλου». Η λέξη προέρχεται από την αρχαία ελληνική λέξη «κόλλιξ-κολλίκιον» που σημαίνει κουλούρι από χοντρό αλεύρι.

Στα περισσότερα τραγούδια που λένε τα παιδιά την παραμονή των Χριστουγέννων γίνεται επίκληση για να τους δοθεί το πολυπόθητο κουλούρι, που ήταν το κυρίως φιλοδώρημα, μαζί με άλλα ευτελέστερα είδη όπως ξηροί καρποί, ξυλοκέρατα, κάστανα και αποξηραμένα σύκα.

Στη Νάουσα παλιότερα τα παιδιά τραγουδούσαν: *«κόλιντα μέλιντα σούρβα Βασίλινα, το σκυλί σου μ' έφαγε τρανό κουλίκι θέλου»*.

Οι Βλάχοι της Νάουσας και της Βέροιας τραγουδούσαν: *Κόλιντι μέλιντι, ντεν μπίι κουλάκλου = Κόλιντα μέλιντα δώσε μου γιαγιά κουλούρι*.

Οι εντόπιοι κάτοικοι των πεδινών χωριών της Νάουσας φωνάζουν *Κόλντε, κόλντε, ντάημι μπάμπο κουλάκ* (κόλντε-κόλντε, δώσε μου γιαγιά κουλούρι), ζητώντας και αυτοί το κύριο φιλοδώρημά τους που αυτήν την ημέρα είναι το κουλάκ. Κάποιοι παρερμηνεύοντας τη σημασία της λέξης κόλ(ε)ντε υποστηρίζουν ότι προέρχεται από τη λέξη κόλαμ που στην τοπική διάλεκτο σημαίνει σφάζω. Λένε λοιπόν ότι τα παιδιά αντί για κάλαντα όπως γίνεται σε όλη τη Μακεδονία, γυρνάνε τα σπίτια και φωνάζουν κόλντε γιαγιά δηλαδή σφάζουν γιαγιά, εννοώντας

ότι προειδοποιούν για τη σφαγή του Ηρώδη. Είναι μια άποψη τραβηγμένη από τα μαλλιά, που η ετυμολογική της ερμηνεία είναι παντελώς λανθασμένη και δεν έχει καμιά σχέση με την πραγματικότητα του εθίμου.

Η λέξη «σούρβα» έχει τις ίδιες σημασίες που έχει και η λέξη «κόλιντα», δηλαδή σημαίνει τη γιορτή την παραμονή της πρωτοχρονιάς, το τραγούδι που λένε τα παιδιά αυτήν την ημέρα, τα φιλοδώρηματα που δίνουν αυτή

αίτηση φιλοδωρήματος.

Στα χωριά τα οποία είχαν σουρβιές και σούρβα, τα οποία ωριμάζουν κατά το Νοέμβριο και τα αποταμίζουν για το Χειμώνα, τα παιδιά φαίνεται ότι ως επωδό στο τραγούδι για τα κάλαντα, είχαν την αίτηση σούρβων, όπως σε άλλα μέρη ζητούσαν κάστανα, πορτοκάλια, αυγά, κουλούρια και άλλα, δηλαδή καρπούς τους οποίους παρήγαγαν άφθονα στα χωριά τους. Τους καρπούς αυτούς που ήταν άφθονοι, οι

Το παραδοσιακό «κουλάτσε» που προσφέρεται στα παιδιά που ψάλλουν τα κάλαντα

τη μέρα στα παιδιά καθώς και ό,τι σημαίνουν οι ευχετήριες φράσεις «χρόνια πολλά» «καλός χρόνος». Αλλά τι σήμαινε πρώτα η λέξη σούρβα και πώς πήρε τις σημερινές της έννοιες; Αυτό είναι πιθανό να συνέβηκε ως εξής: Τα παιδιά επισκέπτονταν τα σπίτια των συμπολιτών κατά τις μεγάλες γιορτές (Χριστούγεννα, Νέο Έτος, Φώτα) λέγοντας τραγούδι του οποίου η επωδός είναι συνήθως η

νοικοκυρές θα τους έδιναν στα παιδιά και αυτά θα τους έπαιρναν ευχαρίστως καθώς ήταν συνηθισμένα να αρκούνται σε ελάχιστα φιλοδώρηματα. Οι οικοδέσποινες κατά τη σημαντικότερη γιορτή των Χριστουγέννων φαίνεται ότι έδιναν στα παιδιά κουλούρια (κουλάτσε-κουλίκια), τα κόλιντα, κατά δε την λιγότερο κατά την αντίληψή τους επιφανή γιορτή της πρωτοχρονιάς σούρβα, καρπούς δηλαδή σουρ-

βιάς, ώριμους και αποταμιευμένους εκείνη την εποχή στο σπίτι τους.

Έτσι η λέξη σούρβα κατέληξε να σημαίνει γενικά το φιλοδώρημα που δίνεται στα παιδιά κατά τη γιορτή. Επειδή όμως όπως είπαμε την ίδια σημασία είχε πάρει και η λέξη Κόλιντα, δηλαδή το φιλοδώρημα των παιδιών, ήταν επόμενο να θεωρηθούν οι λέξεις συνώνυμες και να σημαίνει και η λέξη σούρβα, ότι και η λέξη Κόλιντα, δηλαδή το άναμμα της φωτιάς, το τραγούδι

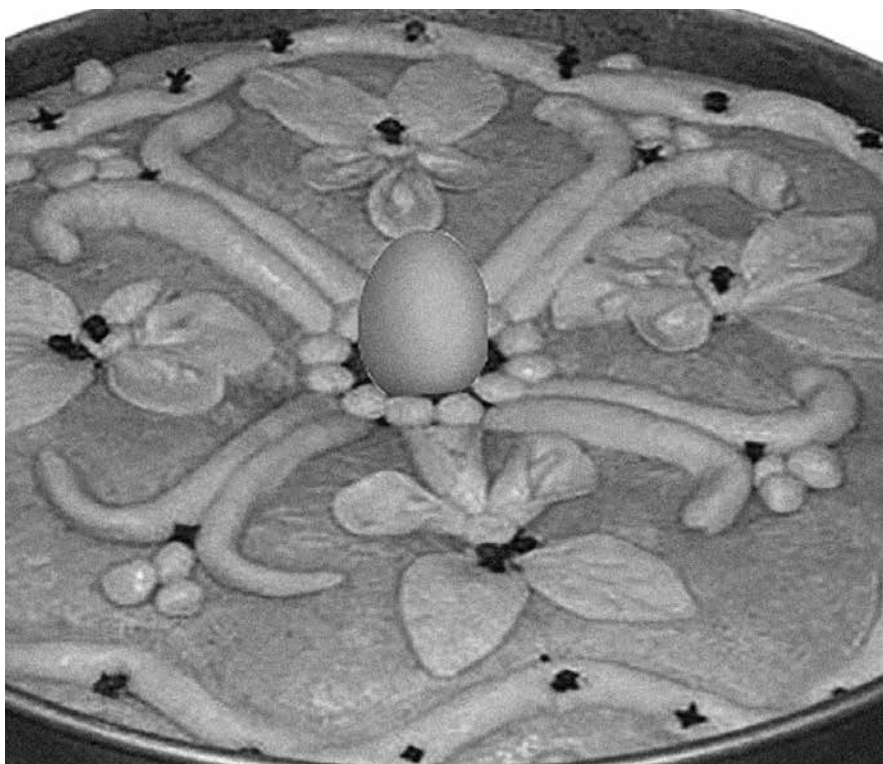
νωρίτερα από τις αυλές των σπιτιών ή και από τα χτήματα των συγχωριανών που δεν τα είχαν καλά φυλαγμένα. Το κλέψιμο των ξύλων ήταν πολύ παλιά συνήθεια και για το συγκεκριμένο σκοπό δεν το θεωρούσαν κακό.

Το πρωί της παραμονής κατά τις 6, όταν χτυπούσε η καμπάνα για την εκκλησία, οι μικροί κολιντάρτσι (κολιντάρηδες, καλανδολόγοι) ξεκινούσαν για τα κόλντε (κάλαντα). Εκείνη τη μέρα οι νοικοκύρηδες είχαν δε-

σπιτιών για να ανοίξουν οι ιδιοκτήτες, ενώ στον ώμο τους είχαν κρεμασμένο τον τουρβά όπου μάζευαν τα Κόλντε που τους έδιναν. Δε μας είναι γνωστό κάποιο συγκεκριμένο τραγούδι αγυρμού των παιδιών και αν υπήρχε, έχει ξεχαστεί από πολλά χρόνια πριν.

Σε κάθε σπίτι που πήγαιναν οι μικροί επισκέπτες φώναζαν μόνο «κόλντε-κόλντε, ντάημι μπάμπο κουλάτσε» (κόλιντα, κόλιντα δώσε μου γιαγιά κουλούρια) και όπου τους έδιναν φιλοδωρήματα έλεγαν διάφορες ευχές για το νοικοκύρη. Τα παιδιά πήγαιναν από τον ένα μαχαλά στον άλλο και μέχρι να ξημερώσει γυρνούσαν όλα τα σπίτια του χωριού.

Οι νοικοκυρές από την προηγούμενη της παραμονής, σηκώνονταν πρωί να κάνουν μικρά κουλουράκια με σουσάμι που τα λέγανε κουλάτσε και τα ψήνανε στο βρ'σνικ (στη γάστρα). Από αυτά τα κουλάτσε δίνανε στα παιδιά. Για Κόλντε δε δίνανε λεφτά γιατί ο κόσμος τότε ήταν φτωχός και δεν είχε, έδιναν μόνο τα κουλάτσε, αποξηραμένα σύκα, κάστανα, καρύδια, κουζιούρτσα (ξυλοκέρατα) και αυτά όχι αγοραστά, αλλά από όσα είχαν αποθηκεύσει για το χειμώνα. Οι νοικοκυρές βάζανε σε ένα πιάτο σουσάμι, κεχρί, σιτάρι, καλαμπόκι και όταν ερχόντουσαν τα παιδιά για τα κόλντα, τα βάζανε να καθίσουν κάτω και ρίχνανε πάνω τους λίγους καρπούς. Την ίδια μέρα προτού καθίσουνε στο τραπέζι για φαγητό, έπαιρναν το πιάτο με τους καρπούς που είχαν ρίξει πάνω στα παιδιά, έβγαιναν έξω στην αυλή και ρίχνανε λίγο γύρω-γύρω. Πίστευαν ότι οι καρκόντζηδες (καλικάντζαροι) που τριγυρνούσαν αυτές τις μέρες όταν δούνε τους καρπούς, θα σταματήσουν εκεί για να φάνε και δε θα μαγαρίσουν τίποτα άλλο στο σπίτι.

Το «γκούμνο», το χριστόψωμο που παρασκευάζεται την παραμονή των Χριστουγέννων

της παραμονής, το φιλοδώρημα και την ίδια την τελούμενη γιορτή.

Κόλντε - Άναμμα της φωτιάς

Ξημερώματα της παραμονής, κατά τις «μικρές ώρες» (δηλαδή 3 ή 4 το πρωί) σε κάθε μαχαλά άναβαν μια μεγάλη φωτιά, για να ζεσταθεί ο Χριστός, όπως έλεγαν. Τα ξύλα με τα οποία άναβαν τη φωτιά, τα παιδιά κάθε γειτονιάς συνήθως τα έκλεβαν από πολύ

μένα τα σκυλιά και άφηναν κάποιο φώς αναμμένο γιατί όλοι περίμεναν να περάσουν από το σπίτι τους οι μικροί επισκέπτες.

Τα παιδιά γυρνούσαν από σπίτι σε σπίτι φωνάζοντας «κόλντε μπάμπο» δηλαδή «κάλαντα γιαγιά». Στα χέρια κρατούσαν ένα χοντρό κλαδί που στη μια άκρη είχε «κοκοντάρκα» (δηλαδή είχε ένα χοντρό ρόζο σαν μπάλα) και μ' αυτό χτυπούσαν τις πόρτες των

Γκούμνο

Την παραμονή των Χριστουγέννων οι νοικοκυρές κάνανε το Γκούμνο (Χριστόψωμο). Είναι το ψωμί που οι νοικοκυρές παρασκευάζανε την παραμονή των Χριστουγέννων ειδικά για τη μεγάλη αυτή θρησκευτική γιορτή. Παρασκευάζεται όπως το συνηθισμένο ψωμί, από καλύτερο όμως αλεύρι, κοσκινισμένο με ψιλή σήτα. Είναι στρογγυλό και στην επάνω επιφάνεια του έχει ένα μεγάλο τσιγκελωτό σταυρό από ζυμάρι και έναν πλούσιο διάκοσμο με παραστάσεις και κεντίδια. Πριν το ψήσουν, βάζανε στη μέση ένα ωμό αυγό (ακαθάριστο) και στις άκρες του σταυρού από ένα ξηρό καρπό. Οι παραστάσεις που κάνανε στα κενά που έχει ο σταυρός και στις άκρες, συνήθως απεικονίζανε «το χέρι του Θεού», «το ζευγά», «τα παιδιά», «τα βόδια», «αρνάκια», «πουλιά» κλπ.

Οι νοικοκυρές βάζανε το Γκούμνο πάνω στη σινιά (σοφρά) σε μια άκρη της κάμαρας και το αφήναν εκεί τρεις μέρες, δεν το κόβανε. Από την πρώτη μέχρι και την τρίτη μέρα των Χριστουγέννων κάθε φορά που βάζανε τραπέζι, το είχανε και αυτό πάνω στο τραπέζι αλλά δεν το τρώγανε. Το κόβανε και έτρωγαν από ένα κομμάτι όλα τα μέλη της οικογένειας, την τρίτη μέρα των Χριστουγέννων. Από το αυγό που είχε στη μέση το γκούμνο, έτρωγε από λίγο όλη η οικογένεια γιατί πίστευαν ότι ήταν καλό «για να μη τους πονάνε τα λαιμά».

Την παραμονή του κόλντε, το βράδυ, όταν κάθονταν όλοι γύρω γύρω στη σινιά για να φάνε έλεγε η γιαγιά στα παιδιά, πάρτε να φάτε από λίγο σκόρδο να μη σας πονάνε τα μάτια. Μετά όλοι μαζί σήκωναν τρεις φορές το τραπέζι προς τα πάνω. Αυτό γινόταν ως εξής: Όπως κάθονταν στο

Οι τσιγαρίδες (κομμάτια χοιρινού κρέατος) ήταν κύριο χριστουγεννιάτικο έδεσμα

τραπέζι για να φάνε, έλεγε ο αφέντης του σπιτιού: *θα σηκωθούμε όλοι μαζί να σηκώσουμε το τραπέζι και δεν πρέπει να γανγίζουμε συνέχεια μέσα στην οικογένεια*. Το τραπέζι το σήκωναν τρεις φορές, πάνω κάτω, πάνω κάτω με το φαγητό που είχε επάνω του.

Εκείνο το βράδυ ο νοικοκύρης του σπιτιού, ο πατέρας ή ο παππούς, θα φέρει ένα μεγάλο ξύλο από δέντρο που βγάζει καρπούς, θα το βάλει στο τζάκι, θα σκαλίσει με τη μασιά τη φωτιά και θα πει διάφορες ευχές. Μετά ερχόταν η γιαγιά έχοντας στην υφαντή ποδιά της καρύδια, κάστανα, σύκα, ξυλοκέρατα, τα έριχνε στο τζάκι, έπαιρνε μια χούφτα αλάτι το έριχνε στη φωτιά και ευχόταν, *«όπως σκάει το αλάτι έτσι να γεννιούνται τα αρνάκια»*, αυτό το έκανε και το έλεγε τρεις φορές.

Δώδεκα μέρες η φωτιά δεν έπρεπε να σβήσει και για δώδεκα μέρες, από την παραμονή των Χριστουγέννων μέχρι τα Φώτα κάθε βράδυ θύμιαζαν

μέσα στο σπίτι.

Η Γουρουνοχαρά

Ένα από τα σημαντικότερα χριστουγεννιάτικα έθιμα σε όλη τη Μακεδονία, αλλά και σε πολλές περιοχές της Ελλάδος είναι η γουρουνοχαρά. Κάθε οικογένεια αγόραζε από πολύ νωρίς ένα ή δυο γουρούνια που θα τα μεγάλωνε για τα Χριστούγεννα. Τα τάζαν πάρα πολύ και προσπαθούσαν να τα παχύνουν όσο γίνεται περισσότερο, κάποια μάλιστα έφταναν μέχρι και 180 οκάδες.

Το γουρούνι σφαζόταν την παραμονή των Χριστουγέννων και ήταν το κύριο Χριστουγεννιάτικο έδεσμα. Όσο κρέας δεν κατανάλωναν την περίοδο των γιορτών το παστώνανε και επειδή οι χειμώνες ήταν πολύ κρύοι το διατηρούσαν με τη μορφή του καβουρμά για μεγάλο χρονικό διάστημα. Τη δεύτερη μέρα των Χριστουγέννων, οι χωρικοί έκοβαν το κρέας του γουρουνιού, έφτιαχναν λουκάνικα, έβγαζαν τη λίγδα που ήταν το λάδι και το βούτυρο της χρονιάς και

έφτιαχναν τις τσιγαρίδες. Τίποτα δεν έμενε αναξιοποίητο. Από το δέρμα του γουρουνιού έκαναν τα πίντσι (γουρουνοτσάρουχα), ζώνες και κορδόνια, ενώ την ουροδόχο κύστη την έκαναν μπάλα για τα παιδιά.

Τσίκαρ-τσίκαρ

Την ημέρα των Χριστουγέννων πήγαιναν όλοι οικογενειακώς στην εκκλησία. Όταν ο νοικοκύρης και η οικογένειά του γυρνούσαν από την εκκλησία, παίρνανε ξυλαράκια που τα κόβανε από τον κήπο, κάποιου γείτονα όχι από το δικό τους, ανακατεύανε τη φωτιά στο τζάκι για να βγάλει σπίθες και λέγανε ευχές όπως: «*κόουκο ίσκρα κι ισπάνννατ τόουκο μπερκέτια ντα ίμαμε*» που σημαίνει «*όσες σπίνες βγάζει τόσα αγαθά να έχουμε*».

Επίσης όποιος ερχότανε επίσκεψη μετά την εκκλησία έκανε και αυτός το Τσίκαρ-τσίκαρ, δηλαδή έπαιρνε από την άκρη του δρόμου ή από το γείτονα ένα ξυλάκι και όταν έμπαινε στο σπίτι χτυπούσε με αυτό τη φωτιά για να βγάλει σπίνες και το έριχνε να καεί λέγοντας ευχές. Για τη σημασία αυτού

του εθίμου πολλοί υποστηρίζουν ότι το έκαναν για να φύγουν τα δαιμόνια, αλλά και για να έχουν μπερκέτια. Το τσίκαρ τσίκαρ το έκαναν οι επισκέπτες κάθε σπιτιού σε όλη τη διάρκεια του Δωδεκαήμερου, μέχρι τα Φώτα.

Τα Χριστούγεννα μετά την εκκλησία στο σπίτι είχανε τραπέζι. Το φαγητό για τη γιορτινή αυτή ημέρα ήταν συνήθως χοιρινό κρέας με πράσα.

Σούρβα

Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς έχουμε τα «Σούρβα». Το πρωί της παραμονής της πρωτοχρονιάς, ανάβανε στους μαχαλάδες τη φωτιά για τα Σούρβα. Τα παιδιά γυρνούσαν πάλι από σπίτι σε σπίτι όλο το χωριό λέγοντας τα Σούρβα. Ούτε σε αυτή τη γιορτή μας είναι γνωστό κάποιο τραγούδι αγυρμού των παιδιών. Σε κάθε σπίτι που επισκέπτονταν τα μικρά παιδιά χτυπούσαν την πόρτα με τη «σουρβάσκα», φώναζαν «*Σούρβα, σούρβα ντά-ημι μπάμπο καλαμπάσι*» (δηλαδή *Σούρβα, σούρβα δώσε μου γιαγιά λουκάνικα*) και έλεγαν ευχές για τους σπιτικούς.

Στα χέρια κρατούσαν ραβδί από ξύλο

κρανιάς ή σουρβιάς (σουρβάσκα) που στη μια του άκρη είχε 2-3 κερατάκια. Σ' αυτά τα κερατάκια οι νοικοκυρές κάρφωναν κομματάκια λίπος από το γουρούνι που είχαν σφάξει για τα Χριστούγεννα και κομματάκια από τα λουκάνικα που είχαν φτιάξει από το ίδιο γουρούνι. Αυτή την ημέρα οι νοικοκυρές δεν δίνανε κουλουράκια ή άλλα είδη, αλλά κυρίως κομμάτια από λουκάνικα και κομμάτια από λίπος. Με το λίπος που συγκέντρωναν τα παιδιά στα σούρβα κάνανε οι μανάδες τους λίγδα και τσιγαρίδες.

Στα σούρβα είχαμε πάλι το έθιμο «τσίκαρ-τσίκαρ» από τους νοικοκύρηδες κάθε σπιτιού αλλά και από τους επισκέπτες που συνεχιζόταν μέχρι την ημέρα των Φώτων.

Για την πρωτοχρονιά δεν κάνανε γκούμνο αλλά τη γνωστή σε όλους τους Μακεδόνες βασιλόπιτα. Η βασιλόπιτα ήταν πίτα με τυρί ή πράσο ή κολοκύθα και μέσα βάζανε ένα νόμισμα, το φλουρί.

Αυτός που θα έβρισκε το νόμισμα λέγανε ότι θα είναι τυχερός όλη τη χρονιά. ■

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Καψάλη Δ. Γεράσιμου, Λαογραφικά εκ Βέρμπιανης, Λαογραφία, Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, τόμος Δ', Εν Αθήναις 1912-13.
- Καψάλης Γεράσιμος, Λαογραφικά εκ Μακεδονίας, Λαογραφία, Δελτίον της Λαογραφικής Εταιρείας, τόμος ΣΤ, έτος 1917.
- Μέγας Α. Γεώργιος, Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας, Ανατύπωσις Αθήνα 1975.
- Πολίτου Γ. Νικόλαου, Λαογραφικά Σύμμεικτα Γ'.
- Σ.Ι.Β., Η πρώτη του έτους, Νεολόγος Εβδομαδιαία Επιθεώρησις, Τόμ. 1, Αρ. 10 (1891).
- Σταματάκου Δρ. Ιωάννη, Λεξικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης, Αθήνα 1999.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΕΣ

1. Βάντση-Δάϊου Μαρία (γεν.1930)
2. Γκέσιος Χρήστος (γεν. 1944)
3. Γκέσιου- Δίντση Χρυσούλα (γεν. 1945)
4. Γκότση Αθηνά (γεν. 1941)
5. Γκότσης Πάννης (γεν. 1934)
6. Γκότσης Χρήστος (γεν. 1930)

7. Δημητρούση Γεωργία (γεν. 1939)
8. Δημητρούση Δήμητρα (γεν. 1935)
9. Ζάλιου-Δημητρούση Ευγενία (γεν.1935)
10. Παπαθεοδώρου Αικατερίνη (γεν. 1933)
11. Παπασταύρου Πετρούλα (γεν. 1937)
12. Χαϊδής-Δημητρούση Δήμητρα (γεν.1935)

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- Ιωαννίδης Γιώργος, ΓΙΑΤΙ ΓΙΟΡΤΑΖΟΥΜΕ ΤΟΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, από το Ιστολόγιο «ΤΟ ΔΩΔΕΚΑΗΜΕΡΟ ΤΩΝ ΕΟΡΤΩΝ» (http://users.sch.gr/geioanni/sel-eortes=1/sel-eortes=2=EKKLHS_EORTOLOGIO/sel-xristougenna/xristougenna-INDEX.htm)
- Χλέτσος Βασίλης, «Χριστούγεννα και εορτές του Ήλιου», από το Ιστολόγιο ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΑ-ΜΥΣΤΑΓΟΓΥ, (http://xletsos-basilhs.blogspot.gr/2007/02/blog-post_5762.html)
- Χριστουγεννιάτικα έθιμα στη Μακεδονία και όλη την Ελλάδα, από το Ιστολόγιο «ola Deka» (<http://oladeka.com/>).

Γευμάτισμα στον τρύγο
(αρχείο Χρ. Μητσιάνη)

ΝΑΟΥΣΑ, Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΟΙΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΜΠΕΛΟΥ

Όλοι οι Ναουσαίοι ανεξάρτητα από την οικονομική τους κατάσταση είχαν το σπίτι και το αμπέλι τους. Οι πλουσιότεροι είχαν τα κτήματά τους στις καλύτερες και γονιμότερες περιοχές και σαφώς ήταν μεγαλύτερα σε έκταση. Οι φτωχότεροι, έχοντας μικροκτήματα οπουδήποτε, τα περιποιούνταν και τα φρόντιζαν όσο μπορούσαν για να καλύψουν τις ποσοτικές διαφορές με την ποιότητα.

γράφει ο
Τάκης Μπάισης

Καλύτερες περιοχές για την αμπελοκαλλιέργεια χαρακτηρίζονταν τα προσήλια, που ήταν σχετικά κοντά στην πόλη. Ονομαστές και περιζήτητες το-

ποθεσίες ήταν το Ισμαίλι, η Κουτίχα, η Σμίξη και η Γάστρα. Φτωχότερες χαρακτηρίζονταν η Γκλόμπα, ο Αέραντος και το Κουκούλι. Χαρακτηριστικό είναι

και το σκωπτικό δημοτικό τραγούδι
*«Κάτω στον γιαλό στον άμμο
Τα καβούρια κάνουν γάμο
Και παντρεύουν τη Μαλάμω
Και την τάζουν και τη δίνουν...
Κι ένα αμπέλι στο Κουκούλι
Κούτσουρο δεν απατάζει
Δεν χωρεί λαγός για να μπει...».*

Στρεμάτισμα

Η βασικότερη και πιο επίπονη εργασία για την εγκατάσταση του αμπελιού ήταν το στρεμάτισμα. Με τους κασμάδες φρόντιζαν να εκχερσώσουν τη γη, σκάβοντας όσο πιο βαθιά μπορούσαν για να την κάνουν αφράτη, όπως τόνιζαν. Πέραν των πρωτόγωνων εργαλείων δεν είχαν ούτε καν το σωστό ενδυματολογικό εξοπλισμό. Φορούσαν τα μακριά πουκάμισα ως τα γόνατα με ένα ζωνάρι στη μέση και για υπόδηση είχαν τα γουρουνοτσάρουχα, που τα έδεναν με πέτσινες νουζιτσες. Πάνω απ' αυτά και τα σαργκαβίτικα σκουφούνια τους τύλιγαν λινάτσες κατάλληλα δεμένες τα λεγόμενα μπιάλια για να προστατεύουν τα πόδια τους από τα χώματα. Το βάθος του στρεματίσματος έφτανε πολλές φορές το μισό μέτρο ανάλογα με το έδαφος.

Φύτεμα

Σε μια καθαρή γη από χόρτα, πέτρες, ζιζάνια και οτιδήποτε βλαβερό γινόταν το φύτεμα. Τα φυτά ήταν άγρια για να 'ναι ανθεκτικά στις ασθένειες. Αργότερα στο άγριο υποκείμενο γινόταν το μπόλιασμα με τη γνωστή Νιαουσσιανή ποικιλία του ξινόμαυρου. Δεν αποκλείονταν και άλλες ποικιλίες όπως τα μυρωδάτα, οι κολοκυθάδες, η βάφσα, του γιατρού και αργότερα τα σανζιό και γρανάζ. Όλα όμως αυτά φυτεύονταν σε πολύ μικρές ποσότητες

για να δίνουν όπως έλεγαν στο κρασί χρώμα και καλή γεύση.

Τα αμπέλια ήταν όλα σε κούτσουρο και η διάταξη του φυτέματος ήταν σε τράφους. Τα δυο πρώτα χρόνια φρόντιζαν να ποτίσουν όσο μπορούσαν τα φυτά για να ταυρώσουν. Από κει και πέρα, στο αμπέλι δεν άδειαζαν ούτε το νερό που περίσσευε από τη μπούκλα τους. Με το που ξεκινούσε η ανάπτυξη του αμπελιού φρόντιζαν να το λιπαίνουν με κοπριά από τα ζώα τους. Τότε η κτηνοτροφία ήταν οικόσιτη. Οι ευπορότεροι αγόραζαν πρόβια κοπριά από τους κεχαγιάδες.

Καλλιέργεια

Το Δεκέμβρη ξεκινούσε το μονολόγι. Ήταν το προκλάδεμα που βοηθούσε στην ανάπτυξη του φυτού και τους διευκόλυνε για αργότερα. Το κλάδεμα γινόταν μετά τη γιορτή του αγίου Τρύφωνος που ήταν την 1η Φεβρουαρίου (με το Ιουλιανό ημερολόγιο), προστάτη των αμπελουργών.

Αυτή τη μέρα πήγαιναν όλοι να λειτουργηθούν στην εκκλησιά του Αγια-Μηνά, όπου φυλάσσονταν και η θαυματουργή εικόνα του προστάτη τους, δωρεά του ισναφιού τους. Μετά την απόλυση, έπαιρναν τον αγιασμό και

την άλλη μέρα μ' αυτόν ράντιζαν τα αμπέλια τους.

Τη μέρα αυτή οι μερακλήδες γλεντούσαν με νταούλια και επισκέψεις στους εορταζόμενους, καθώς και στα σπίτια των διοικούντων και των μελών της συντεχνίας τους. Αργότερα το γλέντι αυτό μεταφέρθηκε στα καφενεία. Γνωστή ακόμα και σήμερα είναι η φράση *«Να κλαδέυετε τ' αμπέλι αφού πρώτα ακούσετε να βαράει νταούλι»*. Στους θρύλους του λαού καταγράφεται και ο ασεβής που πήγε να κλαδέψει τη μέρα του Αγια Τρύφανη και έκοψε τη μύτη του.

Το κλάδεμα γινόταν με το παραδοσιακό κλαδευτήρι, το οποίο απεικονίζεται να κρατά ο άγιος, μέχρι που έδωσε τη σειρά του στο ψαλίδι, τη δεκαετία του 1930. Οι μεγάλες ηλικίες δεν αποδέχτηκαν το τελευταίο γιατί, όπως χαρακτηριστικά τόνιζαν, *«δεν αγλύφει το κούτσουρο, αφήνει τζουμάκια για να κρεμνάς τρουβάν»*. Τα τσάκνα απ' το κλάδεμα του αμπελιού τα μάζευαν για να ψήσουν τον ταβά της Πασχαλιάς και για άλλες ψηστικές χρήσεις του σπιτιού τους. Μετά το κλάδεμα ράντιζαν την γκιάσταση.

Ανοιξιάτικα ξεκινούσαν τα σκαψίματα. Το πρώτο σκάψιμο γινόταν με δικέλι, για να ξεκλωθεί η γης και να καθαριστεί από την αγριάδα. Όλη την καλλιεργητική περίοδο έκαναν πέντε σκαψίματα, δυο με δικέλι και τρία με τσαπί. Οι πρόσφυγες δούλευαν και με λιζγκάρι. Οι εργάτες γης κουρασμένοι σήκωναν το δικέλι στον ήλιο λέγοντας *«ό,τι ίσκιον έχουν τα ρουγκάλια τέτοιο είναι και το χαϊρι μας»*. Φρόντιζαν να είναι οι τράφοι καλοσκαμμένοι και να μην έχουν παπάδες, δηλαδή άσκαφτα μέρη σκεπασμένα με φρέσκο χώμα.

Πίσω απ' τους σκαφτιάδες ακολουθούσε κάποιος ηλικιωμένος που δι-

Η σφραγίδα του Συνδέσμου Κλαδευτών και Αμπελουργών Ναούσης «Ο Άγιος Τρύφων»

Το στρεμάτισμα από
τους αμπελουργούς
(Αρχείο Χρ. Μητσιάνη)

όρθωνε σπάζοντας τις γκρούντες. Αυτός ήταν ο σακουλιάρης. Όταν τα τσαπιά χτυπούσαν μεταξύ τους την ώρα της εργασίας έλεγαν «*πίτα θα φάμε*», για να ακούσει ο νοικοκύρης και να ανταποκριθεί. Το επίπονο εκείνο μεροκάματο είχε την αξία μόλις μιας οκάς ρακιού. Οι ιδιοκτήτες φρόντιζαν για τη διατροφή των εργατών τους, που συνήθως ήταν φασολάδα και μεταφέρονταν στ' αμπέλι με μπακαρένιες γκαβάνες και για συμπλήρωμα είχαν γκαβόψαρα, μπάτσο και άλλα, για τα οποία χρησιμοποιούνταν το σεφέρ τάσι.

Το Μάη γκρεμνούσαν τα πρατσινάδια και αργότερα τις αμασχάλες. Ακολουθούσε το κορφολόγημα. Την περίοδο αυτή γινόταν και το ράντισμα με θειάφι το λεγόμενο «τιάφομα», τότε που το σταφύλι ήταν ακόμα αγουρίδα ως τις αρχές του παρδαλίσματος. Αργότερα δε ράντιζαν για να μη μεταφέρουν τη μυρωδιά αυτή στο κρασί. Με τα φύλλα απ' το κορφολόγημα οι νοικοκυρές φρόντιζαν να κάνουν

σαρμάδες. Τα διατηρούσαν όλο το χρόνο στη σαλαμούρα. Από τους βλαστούς έκαναν το αρντένι, είδος ξινού. Τότε τα λεμόνια ήταν ελάχιστα και πανάκριβα.

Επειδή μερικές φορές στέγνωνε κάποιιο κούτσουρο, για να μη δημιουργηθεί κενό στον τράφο, τραβούσαν ένα λαίμαργο από το διπλανό, το έθαβαν στη γη αφήνοντας έξω την κορυφή του. Αυτό ρίζωνε και έτσι η σειρά ήταν συμπληρωμένη με το καθαρίκι.

Τρύγος

«Στας Σεπτεμβρίου δεκατρείς

Ο τρύγος αχρνούσεν

Εικοσιέξι του μηνός

Ο κόσμος σταματούσεν...»

(Κωσταντούλης)

Ο μήνας της χαράς, η δικαίωση των κόπων της χρονιάς. Από τις αρχές του μήνα οι αμπελουργοί φρόντιζαν να μουσκέψουν τις κάδες, τα βουτσιά και τα βαένια τους, για να 'ναι έτοιμα

να δεχτούν τη σοδειά. Πολλές φορές τα έβγαζαν έξω στο δρόμο μέχρι να φουσκώσουν και να σταματήσει η διαρροή. Αν δε σταματούσε έριχναν στο νερό στάχτη. Αν υπήρχε βλάβη φώναζαν τον βαρελά να την αποκαταστήσει. Η όκνα, όπως και ο αφαλός, ήταν καλά σφραγισμένη με το σιφούνι. Τα νερά άδειαζαν την παραμονή του τρύγου και στη μέσα μεριά του βαρελιού, στη θέση της όκνας, τοποθετούνταν το φουκάλι, το φυσικό φυτικό φίλτρο για το τράβηγμα του κρασιού. Μερικοί για φίλτρο χρησιμοποιούσαν βασιλικό. Αυτός όμως έδιδε μια γεύση στο κρασί, οπότε οι περισσότεροι το απέφευγαν.

Πρωί-πρωί ξεκινούσαν οι τρυγητάδες για το αμπέλι με τα ζώα τους, που φρόντιζαν να κρεμούν στο λαιμό τους μεγάλα κουδούνια, που δανείζονταν οι αμπελουργοί από τους τσελιγκάδες. Τα είχαν στολισμένα σαν να πήγαιναν σε γάμο. Στολισμένα με λουλούδια ήταν τα καδιά, οι κάδες και τα βαένια. Ο τρύγος γινόταν με

Τρύγος στην περιοχή
της Κουτίχας
(Αρχείο Χρ. Μητσιάνη)

ζουβανάδες και τα σταφύλια έμπαιναν σε καδιά ή σε κοφίνια για να μεταφερθούν στο σπίτι.

Πάνω στα τρυγημένα σταφύλια έτρεχαν μέλισσες και σφήκες διεκδικώντας το μεράδι τους από τη γλυκάδα της σοδειάς. Την ώρα του τρύγου οι τρυγητάδες ξεχώριζαν τα κορφίσια και τα σίβα απ' τα καλά σταφύλια για να μην επηρεάσουν την ποιότητα του κρασιού. Επίσης πρόσεχαν πολύ να μην πέσουν φύλλα μέσα στα καδιά με τα σταφύλια, που αργότερα θα προκαλούσαν ξίνισμα. Στον τρύγο συλλέκτριες ήταν και κοπέλες από τα χωριά, που έρχονταν για εργασία με τους συγγενείς τους, με τα αδέρφια τους, οι ξακουστές μόμισες.

Σημαντική ήταν και η συμβολή των κυρατζήδων. Μόλις συμπληρώνονταν στράτα ξεκινούσαν τη μεταφορά. Οι στράτες ήταν ανάλογες με την απόσταση της κάθε περιοχής. Όσο πιο μικρή ήταν η διαδρομή τόσο περισσότερες. Στο δρόμο της μεταφοράς παιδιά απ' τη συνοικία του

Αη-Γιώργη γύρευαν σταφύλια λέγοντας «ντα μπάι γκρόζιτι», και φυσικά οι κουβαλητάδες έδιναν. Τα καδιά τα άδειαζαν στις πατοκάδες. Τα σταφύλια ήταν έτοιμα για πάτημα.

Το μεσημέρι στον τρύγο γινόταν γεύμα με πίτες, κεφτέδες και απαραίτητο το κρασί. Το απόγευμα επέστρεφαν όλοι με την τελευταία στράτα και τότε γινόταν το πάτημα. Αφού έπλεναν τα πόδια τους, παλικάρια και κοπελιές έμπαιναν στην κάδα πατώντας τα σταφύλια, τραγουδώντας και χορεύοντας μέσα σ' αυτήν. Γλέντι ατέλειωτο με γκαίντες, χορούς και τραγούδια. Τις μέρες του τρύγου οι αμπελουργοί μοίραζαν στη γειτονιά σταφύλια και μούστο για να κάνουν οι νοικοκυρές τις περίφημες νηστούπιτες, που τις έκοβαν με πουρόχωμα, και τα σιτζούκια, τα οποία θα έδιναν και στα παιδιά τα κόλιντα.

Το ανοιχτό μέρος της κάδας και την πόρτα του βαενιού όσες μέρες ήταν γεμάτα με σταφύλια τα σκέπαζαν με ένα παλιό ζιλί ή κάποια κουρελού. Το

διάστημα της ζύμωσης αν τα σταφύλια ήταν αδύνατα σε βαθμούς σακχάρου γέμιζαν μουσίτσια. Τα πατημένα σταφύλια φρόντιζαν να τα ξαναπατούν πρωί βράδυ μέσα στις κάδες που ήταν. Τις πρώτες μέρες που ήταν σκληρά τα πατούσαν με τα πόδια, ενώ τις επόμενες αυτό γινόταν με το πατητήρι. Η διαδικασία αυτή κρατούσε περίπου δεκαοχτώ μέρες εκτός σαββατόβραδου και πρωινού της Κυριακής, που διάβαζεν ο παπάς. Από τη στιγμή που το κρασί γινόταν ελαφρύτερο από τα στέμφυλα και τα τσάμπουρα ανεβαίνοντας στο πάνω μέρος της κάδας, σταματούσαν το πάτημα τρεις τέσσερις μέρες για να λαγαρίσει.

Στις 22 μέρες περίπου γινόταν το τράβηγμα. Αφού ο νοικοκύρης έκαμε το σταυρό του, άλλαζε το σιφούνι στην όκνα πολύ γρήγορα, τοποθετώντας το κουφοτίλι. Έτσι άρχιζε το τράβηγμα του κρασιού μέσα σε μπακιρένιες μπασίνες, καζάνια ή μπαγράτσια και από εκεί πλέον έμπαινε στα βαρέλια. Τώρα επαναλαμβάνονταν η διανομή

του κρασιού με τις ζουβάνες, όπως πριν μέρες με το μούστο σε όλους τους «ειδικούς». Οι φτωχότεροι αφού άφηναν τα τσίπουρα στις κάδες έριχναν μέσα μικροποσότητα χλιαρού νερού και το άφηναν δυο τρεις μέρες. Μετά το τραβούσαν όπως ακριβώς το κρασί. Αυτό ήταν ο λάγκερος και το είχαν για ιδιανή χρήση μιας και το καλό κρασί το πουλούσαν για να εξασφαλίσουν τα προς το ζην. Αν το κρασί ήταν καλό το εκτιμούσαν ιδιαίτερα. Αν όχι το χαρακτήριζαν λιόλιο ή αίμα

λίζονταν απ' την αψάδα.

Στη συνέχεια ζωμάτιζαν τα βαρέλια με σόδα της πλύσης και στα βαένια, αφού τοποθετούσαν την κωνική πόρτα, τη σφράγιζαν με βρίζα και τα ξάπλωναν. Από δω και πέρα άνοιγαν μόνο τον αφαλό και το γέμιζαν με κρασί. Κρασί της ίδιας σοδειάς που έμπαινε σε μεγάλο βαρέλι ήταν γευστικά πολύ καλύτερο απ' αυτό το ίδιο που έμπαινε σε μικρό. Το κρασί μεταγγίζονταν δυο φορές το χρόνο μπαίνοντας σε καθαρά βαρέλια και

το τραγούδι της Μακρυνίτσας, χαρακτηρίζεται αυτό της Σωτηρώς

*«στα χίλια οχτακόσια
και το σαράντα εφτά
μας ήρθιν ένας λεβέντης
από την Αραπιά...
παλιό κρασί γυρεύει,
παλιό τρία χρονώ
γυρεύει και μια κόρη
την κράζουν Σωτηρώ»*

(δημοτικό)

Κυρατζήδες μεταφέρουν τα σταφύλια από το αμπέλι για πάτημα στο πατητήρι

από λαγό. Πολλές φορές οι οινοπαραγωγοί ανταγωνιζόμενοι προκαλούσαν ο ένας τον άλλο λέγοντας «*Φκιάνουμε ρουμπάρι να ιδούμε ποιο είναι καλύτερο;*». Μετά το τράβηγμα σκούπιζαν τις κάδες να 'ναι έτοιμες για την επόμενη χρονιά. Πότε δεν τις έπλυναν με νερό για να μη μουχλιάσουν. Για να βγουν τα τσίπουρα απ' τα βαένια αυτός που έμπαινε μέσα έπρεπε να πιει κανα δυο ποτήρια κρασί γιατί αλλιώς θα αντρα-

συμπληρώνονταν οι απώλειες από τα κατακάθια με άλλο της ίδιας ποιότητας. Το βαρέλι δεν έπρεπε να έχει κενά αέρος γιατί θα ξίνιζε. Γύρω από το πώμα του βαρελιού έβαζαν πανί έτσι ώστε σε μια βράση του κρασιού να τιναχθεί το πώμα για να μη σκάσει στο βαρέλι. Το κρασί παλιώνονταν στο βαρέλι για εφτά χρόνια. Μετά μπορούσε να εμφιαλωθεί στα μπουκάλια. Ύμνος για τη Νάουσα, μετά

Βράσιμο (Απόσταξη)

Τσουκαλομήνας χαρακτηρίζονταν όλη η περίοδος που λειτουργούσαν τα ρακοκάζανα, κι αυτό γιατί πολλοί άνδρες έκαναν τη στάση τους σ' αυτά πίνοντας τζάμπα το δάκρυ της Παναγίας. Με τα καδιά γεμάτα τσίπουρα, στεγνά μπαρούτι δίχως σταγόνα κρασιού, φορτωμένα κατάλληλα στα ζώα μεταφέρονταν στο καζάνι. Όσοι ήταν πολύ κοντά στη γειτονιά του

τα μετέφεραν με την ντιζκιριά στα χέρια. Εδώ γινόταν η επεξεργασία παρασκευής του τσίπουρου.

Απαραίτητα συνοδευτικά υλικά για το βράσιμο τα ξύλα, ο γλυκάνισος και το αλάτι. Αν η απόσταση ήταν μόνο από σταφύλια λεγόταν γράπα. Την ξανάριχναν στο καζάνι με τα προαναφερόμενα υλικά για μετάβραση. Οι μερακλήδες άλειφαν το καπάκι του καζανιού με μέλι και επάνω σ' αυτό πασπάλιζαν μαστίχα και μοσχοκάρυδο για γεύση. Αυτό γινόταν σε μι-

αντίστοιχες ώρες που είχαν ποσότητες για απόσταση. Τα απόβλητα των τσίπουρων μετά το βράσιμο τα ρίχναν στο ποτάμι ή κρατούσαν κάποιες ποσότητες για να λιπάνουν το κτήμα τους. Ο παραγωγός πλήρωνε τον καζανιάρη με την ώρα. Πολλοί απ' αυτούς καλούσαν τους φίλους τους για να περάσουν μερικές ώρες ευχάριστα ψήνοντας κάστανα, ρέγκες και λουκάνικα, φιλοσοφώντας και τραγουδώντας με την συνοδεία του ρακιού. Στο τέλος της απόσταξης

την εσωτερική αγορά γινόταν και στο εξωτερικό και ειδικότερα στις παραδουνάβιες ηγεμονίες και στην Αίγυπτο. Χαρακτηριστική η φράση «κρασί ωσάν της Νάουσας το φέρνουν στο μαντήλι». Ήταν τόσο καλό ποιοτικά που περνούσε μέρες στη Μεσόγειο χωρίς να ξινίσει. Η μεταφορά του γινόταν με τους αραμπάδες μέχρι το 1888, ώπου αντικαταστάθηκε, όπου ήταν δυνατό, από το τρένο.

Για την μεταφορά υπήρχε οργανωμένη συντεχνία αραμπατζήδων. Σε

Το οινοποιείο του Μπουτάρη στο ομώνυμο κτήριο «Μπουτάρη» στην οδό Χατζημαλούση

κρές ποσότητες για το σπίτι. Μερικοί έβαζαν μέσα στο μείγμα και καρθάρι για να κρατάει, όπως έλεγαν, αλυσίδα. Κάποιοι λιάνιζαν και κρομμύδι ρίχνοντάς το στο καζάνι.

Τα καζάνια ήταν ιδιόκτητα και σε κάθε γειτονιά που ήταν κοντά στο ποτάμι υπήρχαν δυο τρία. Άλλα ήταν με λουλά και άλλα με τόξο. Υπόκειντο σε έλεγχο από την εφορία και έπαιρναν άδειες απ' αυτήν για τις

έβγαινε το αδύνατο ρακί, το χάμικο. Αυτό το κρατούσαν για την επόμενη μετάβραση ή για να χτενίζονται οι γυναίκες. Μόνιμοι θαμώνες οι μπεκρήδες που περιφέρονταν από καζάνι σε καζάνι. Τους συνόδευαν τα κοσμητικά επίθετα ρουπ κανάτας, πεανίτσας, μεθούκλας κ.ά.

Εμπορία

Η εμπορία του κρασιού εκτός από

κάθε εξαγωγίμο βαρέλι κολλιόταν η ετικέτα της Ελληνορθοδόξου Κοινότητος Ναούσης και στο πώμα πάνω σε βουλοκέρι έμπαινε η σφραγίδα του συνδέσμου κλαδευτάδων και αμπελουργών, που πέραν του τίτλου στο κέντρο της έφερε και τη μορφή του Αγίου Τρύφωνος. Με αυτόν τον τρόπο εισέπραττε η δημογεροντία της Νάουσας τους αντίστοιχους φόρους που τους διέθετε για τα έξοδα

των σχολείων και άλλα κοινωφελή έργα. Το 1879 εμφανίζεται η πρώτη οργανωμένη εταιρία εμφιάλωσης και εμπορίας κρασιού Ναούσης από τον Ιωάννη Μπουτάρη. Οι αμπελουργοί συνεχίζουν μόνοι τους την παραγωγή και πώληση όπως γινόταν επί αιώνες. Μεγαλοπαραγωγοί Ναουσαίοι που αναφέρονται στον εθνικό οδηγό Ελλάδος 1916 είναι:

- 1) Περικλής Ν. Χαρούλης, ο μεγαλύτερος οينوπαραγωγός της επαρχίας με ιδιαν παραγωγήν 10-12 χιλιάδων οκάδων οίνου ετησίως
- 2) Γεώργιος Β. Βαϊνανίδης
- 3) Θωμάς Οικονόμου
- 4) Άγγελος Μ. Αγγελάκης

Αργότερα, το 1925 ο Περικλής Χαρούλης πρωτοστατεί στην ίδρυση του Γεωργικού Πιστωτικού Συνεταιρισμού Ναούσης και εκλέγεται πρώτος πρόεδρος του.

Σταθμοί για το αμπέλι και το κρασί της Νάουσας

Το 1927 ήρθε στη Νάουσα η φυλλοξέρα κι έτσι εγκαταλείφθηκαν τα περισσότερα αμπέλια αρχίζοντας από τις άγονες περιοχές. Αναφέρεται ότι την εισήγαγαν Γάλλοι γεωπόνοι μέσα σε κουφωτά μπαστούνια. Όσα κούτσουρα άγγιξαν μ' αυτά την επόμενη χρονιά στέγνωσαν. Χαρακτηριστικοί οι στίχοι του λαϊκού μας ποιητή Κωσταντούλη:

«στο έτος εικοσιοχτώ τρυγούν
μ' απελπισία
εις τα κρασιά και τα ρακιά
μεγάλη δυστυχία...
η φυλλοξέρα σεργιανεί
τ' αμπέλια βιζιτάρει
όλα τα δίνει την ευχή
και του Θεού τη χάρη...».

Χαρακτηριστική και η πρώτη φορολογία στα ρακοκάζανα την περίοδο του Μεσοπολέμου. Ο ίδιος ποιητής

Ετικέτα των κρασιών της Νάουσας τον 19 αιώνα σε ελληνική, γαλλική και εβραϊκή γλώσσα

αναφέρει:

«Φορολογίαν στο ρακί
το λέν' οι εφημερίδες
είναι το πράγμα θλιβερόν
στους αρακομπεκρήδες.
Μπεκρήδες σαν το άκουσαν
ο ύπνος δεν τους πιάνει
έχουν ασφάλεια ζωής το αρακοκαζάνι»

Τη δεκαετία του 1930 οι παραγωγοί της Νάουσας με τη βοήθεια των ιταλών γεωτεχνών αδερφών Μπιγκάτο, που τους έφερε ο Λαναράς στην ομώνυμη φάρμα, στράφηκαν στην δενδροκαλλιέργεια. Αμπέλια έμειναν μόνο τα ξερικά και ελάχιστα ποτιστικά. Τη χαριστική βολή το αμπέλι τη δέχτηκε τη δεκαετία του 1940. Είναι τα χρόνια του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου και στη συνέχεια του εμφυλίου. Τα παιδιά είναι στρατευμένα, οι περιοχές ναρκοθετούνται, ο πόλεμος μαίνεται.

Την περίοδο αυτή έρχονται εργάτρι-

ες από το Αρκουδοχώρι και καλλιεργούν τα ναουσαίικα αμπέλια. Το βράδυ επιστρέφουν στο χωριό τους με τα πόδια. Μετά το 1950 ξεκινά δειλά δειλά η οργάνωση των αμπελιών. Επειδή όμως λόγω των προαναφερομένων συνθηκών έχουμε έλλειψη ποσοτικής παραγωγής σταφυλιών κάποιοι Ναουσαίοι πηγαίνουν στο «Πάτελι» και αγοράζουν σταφύλια για να κάνουν κρασί, συνεχίζοντας την εμπορία. Διάλεγαν από περιοχές ξερικές μακριά από τη λίμνη για να είναι ποιοτικά καλύτερα με περισσότερους βαθμούς μπομέ. Στον Άγιο Παντελεήμονα η καλλιέργεια ήταν διαφορετική. Τα αμπέλια τους αντί του σκαψίματος τα όργωναν. Τα καζάνια τους τα άνοιγαν λίγο πριν τα Χριστούγεννα για να γίνει το κρασί μπρούσκο και να κόβει τα λίπη που έτρωγαν στα μέρη εκείνα λόγω του πολύ κρύου κλίματος.

Διακρίσεις

Το 1953, στην δέκατη όγδοη περίοδο της Διεθνούς Εκθέσεως Θεσσαλονίκης, πρόεδρος της είναι ο ναουσαϊκής καταγωγής Αναστάσιος Τσίτσος. Με πρόταση του τότε προϊσταμένου των τοπικών γεωπόνων Επαμεινώνδα Βαδίλη εκτίθενται κρασιά Ναούσης και αποσπούν ιδιαίτερους επαίνους και βραβεία. Η Νάουσα για μια ακόμη φορά διακρίνεται για την ποι-

ότητα των κρασιών της.

Τις τελευταίες δεκαετίες με προτροπή του Γιάννη Μπουτάρη και βοήθεια εξαίρετων συνεργατών του, με προεξάρχουσα τη Σταυρούλα Κουράκου, έχουμε ξαναγύρισμα στα αμπέλια. Έχουν δημιουργηθεί οργανωμένοι εκτατικοί αμπελώνες καθώς και πολλά οινοποιεία με μορφές οικογενειακών ή συνεταιριστικών επιχειρήσεων που αποσπούν παγκόσμιες διακρίσεις. Για όλα αυτά δικαίως η

Νάουσα χαρακτηρίστηκε το 1987 από τον Διεθνή Οργανισμό Αμπέλου και Οίνου (ΟΙΝ) ως «Διεθνής Πόλη Αμπέλου & Οίνου» και κλήθηκε να συμμετάσχει στις κορυφαίες εκδηλώσεις της χρονιάς αυτής στη Ρώμη, πράγμα που έγινε με τεράστια επιτυχία.

«Φέτος θα γένουν στιάρια

μπαμπάκια και κρασιά

θα είναι τα κορίτσια

πέντε έξι στον παρά». ■

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

-Α-

Αγλείφει: γλείφει
Αγριάδα: αγριόχορτο
Αλυσίδα: φουσαλίδες στο ποτήρι
Αμασκάλη: ταχυθύα
Αντράλα: ζαλάδα
Απατάζω: υπάρχω-συναντώ
Αρντένι: είδος ξινού
Αφαλός: κεντρική οπή βαενιού
Αφράτη: απαλή -γόνιμη
Αψάδα: αναθυμίαση

-Β-

Βαένι: μεγάλο βαρέλι
Βάφσα: ποικιλία σταφυλιού
Βουτσι: μεγάλο βαρέλι-βαένι
Βράσιμο: απόσταξη
Βρίζα: βρώμη

-Γ-

Γιατρού: ποικιλία σταφυλιού
Γκαβάνα: χάλκινο σκεύος
Γκιόσταση: γαλαζόπετρα
Γκρεμνώ: ρίχνω κάτω
Γκρούντα: μεγάλος σβώλος χρώματος
Γουροντοσάρουχα: αυτοσχέδια πέδιλα από δέρμα χοίρου
Γρανάζ: ποικιλία σταφυλιού

-Δ-

Δικέλι: αγροτικό εργαλείο σκαψίματος
Δάκρυ της Παναγίας: τσίπουρο

-Ε-

Ειδικός: συγγενής, φίλος, γείτονας

-Ζ-

Ζιλί: υφαντό κίλιμι
Ζιουμάτισμα: απολύμανση
Ζουβάνα: κανάτι
Ζουβανάς: αγροτικό εργαλείο

-Ι-

Ισνάφι: συντεχνία

-Κ-

Κάδα: είδος ανοικτού βαρελιού
Καδί: μικρή κάδα
Καζανιάρης: αποστάκτης
Καθαρίκι: καταβολάδες
Καρθάρι: κριθάρι

Κατακάθι: ίζημα στο βαρέλι
Κεχαγιάς: τσέλιγκας
Κλαδευτήρι: κλαδευτικό εργαλείο
Κόβω: αποκόπτω
Κόλιντα: κάλαντα
Κολοκυθάς: ποικιλία σταφυλιού
Κορφίσα: σταφύλια δεύτερης άνθισης
Κορφολόγημα: κορφολόγημα
Κρεμνώ: κρεμώ
Κούτσοι: στρέμνο
Κουφοτύλι: είδος πώματος για την όκνα
Κουφωτά: κενά εσωτερικά
Κοφίνι: πλεκτό με καλάμια σκεύος
Κυρατζής: αγωγιότης

-Λ-

Λαγαρνών: φιλτράρω, καθαρίζω
Λάγκερος: Οίνος ανάμεικτος με νερό
Λαίμαργο: αναπτυσσόμενο κλωνάρι
Λιζγκάρι: αγροτικό σκαπτικό εργαλείο
Λιόλιος: αδύνατο κρασί
Λουλάς: καπάκι καζανιού

-Μ-

Μεράδι: μερτικό
Μεταβραση: διπλή απόσταξη
Μόμισες: τρυγήτριες
Μονολόγι: κλαδοκάθαρος
Μουσκειύω: υγραίνω για να διασταλεί
Μουσίτσια: μικρά έντομα
Μπαγράτσι: χάλκινο σκεύος
Μπιάλια: είδος αυτοσχέδιας γκέτας
Μπούκλα: ξύλινο σκεύος για πόσιμο νερό
Μπρούσκο: μπρούσκο κρασί, ξηρό
Μυρωδάτα: μωσχάτα

-Ν-

Νηστόπιτα: μουσταλευριά
Νουζίτσα: δερμάτινη λουρίδα
Νταβάς: είδος ταψιού
Ντιζγκεριά: είδος φορείου

-Ξ-

Ξεκώλωμα γης: καλό σκάψιμο
Ξερικά: μη αρδεύσιμα
Ξιάπλωμα: πλάγιασμα, τοποθέτηση πλάγια

-Ο-

Όκνα: η κάτω μικρή οπή βαενιού

-Π-

Παπάδες: άσκαφτα σκεπασμένα μέρη
Παρδάλισμα: περκασμός
Πασπαλινώ: πασπαλίζω
Πάτημα: σύνθλιψη σταφυλιών
Πατητήρι: ξύλο με διχάλες στη μία άκρη
Πάτιλι: Άγιος Παντελεήμων, χωριό Αμυνταίου
Πατοκάδα: ανοιχτή κάδα για σύνθλιψη σταφυλιών
Ποτιστικά: αρδεύσιμα
Πρατσινάδα: βλαστολόγημα

-Ρ-

Ρουγκάλια: οι δύο μύτες του δικελιού-λιζγκαριού
Ρουμπάρι: διαγωνισμός, κόντρα

-Σ-

Σαντζώ: ποικιλία σταφυλιού
Σαλαμούρα: άλμη
Σακουλιάρης: βοηθητικός σκαφτιάς
Σαρμάδες: ντολμάδες
Σεφέρ τάσι: χάλκινο σκεύος
Σιαργκαβίτικα: πλεγμένα με άβαφο μαλλί
Σίβα: κορφίσα σταφύλια δεύτερης άνθησης
Σιτζούκι: γλυκό με μουσταλευριά και καρύδια
Σιφούνι: πώμα όκνας
Σκαφτιάς: εργάτης γης
Στράτα: δρομολόγιο
Στρεμάτισμα: βαθύ σκάψιμο γης

-Τ-

Ταυρώνουν: απλώνουν ρίζες, ριζίδια
Τειάφωμα: ράντισμα με θειάφι
Τζιουμάκι: στεγνό υπόλειμμα κλαδεμένου κλαδιού
Τράβηγμα: φιλτράρισμα κρασιού
Τράφος: σειρά αμπελιού
Τρουβάς: είδος σακιδίου
Τσάκνα: τσαλιά κλαδέματος
Τσάμπουρο: πιάδι σταφυλιού
Τσουκαλομήνας: Οκτώβριος μήνας καζανιών

-Φ-

Φουκάλι: είδος αυτοφυσούς φυτού
Φιλοξέρα: φιλοξήρα

-Χ-

Χάμικο: ρακί με λίγους βαθμούς

-Ψ-

Ψαλίδι: κλαδευτικό εργαλείο

Ο σταθμός της Νάουσας
(Agoustos) το 1894

Ο ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ - ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ

Εκτός από την εταιρεία των Ανατολικών σιδηροδρόμων, τις εγκαταστάσεις του σταθμού της στη Θεσσαλονίκη, χρησιμοποιούσε και η εταιρεία με την επωνυμία «Σιδηρόδρομοι Θεσσαλονίκης-Μοναστηρίου» (Societe du Chemin de fer Salonique a Monastir).

Γράφει ο
Αλέξανδρος Γρηγορίου
Ιστορικός Ερευνητής

Στις 27 Οκτωβρίου 1890 με αυτοκρατορικό ιραδέ, εκχωρήθηκε στη Deutsche Bank του Βερολίνου, το δικαίωμα κατασκευής και εκμετάλλευσης για 99 χρόνια, σιδηροδρομικής γραμμής κανονικού πλάτους που θα συνέδεε τη Θεσσαλονίκη με το

Μοναστήρι (Μπίτολα). Το τελευταίο αποτελούσε σπουδαίο οικονομικό και στρατηγικό κέντρο της Μακεδονίας με ελληνικό πληθυσμό. Την επομένη ημέρα, ο τραπεζίτης Alfred Kaufla¹ υπέγραψε, για λογαριασμό της τράπεζας, τη συμφωνία βάσει της

οποίας το όλο έργο έπρεπε να ολοκληρωθεί το αργότερο σε 3,5 χρόνια. Η συμφωνία προέβλεπε επίσης και σύνταξη προκαταρκτικής μελέτης για την επέκταση του δικτύου μέχρι την Αδριατική, η οποία μολονότι έγινε το 1892, εγκαταλείφθηκε οριστικά λίγο αργότερα.

Η κατασκευή της γραμμής, συνολικού μήκους 219 χιλ., άρχισε τον Ιούνιο του 1891² με ανάδοχο τη γαλλική τεχνική εταιρεία «Societe de Construction de Chemin de Fer Salonique a Monastir» που ιδρύθηκε στις 5 Φεβρουαρίου 1891 στην Κωνσταντινούπολη. Ήταν θυγατρική της «Societe de Construction et Exploitation de Chemin de Fer», του διάσημου Γάλλου μηχανικού Phillipe Vitalli³, ο οποίος είχε κατασκευάσει αρκετά σιδηροδρομικά δίκτυα στην οθωμανική επικράτεια. Ο διάσημος Γάλλος αρχιμηχανικός της εταιρείας, Renaudin⁴, ορίστηκε ως επιβλέπων του έργου.

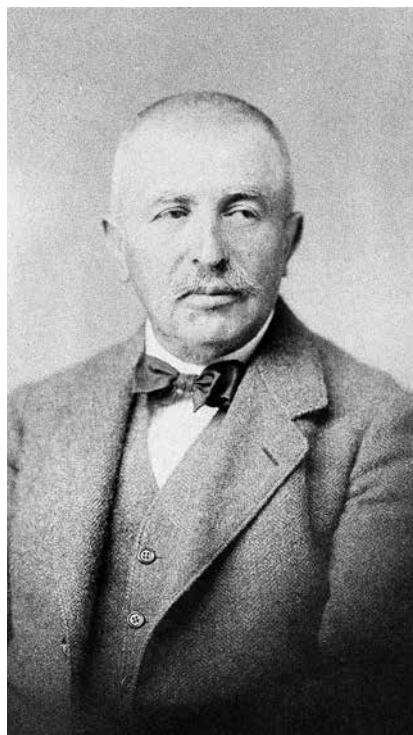
Παρά τα προβλήματα που αντιμετώπισε η εταιρεία κατόρθωσε να παραδώσει το έργο στις 15 Ιουνίου 1894, μέσα δηλαδή στα ορισθέντα χρονικά περιθώρια. Σε αντίθεση με τη γραμμή Θεσσαλονίκης-Ειδομένης-Σκοπίων, στο δίκτυο αυτό έγιναν σοβαρά τεχνικά έργα.

Η εταιρεία ανέλαβε επίσης και την κατασκευή όλων των σταθμών του δικτύου, εκτός αυτού της Θεσσαλονίκης, αφού με την καταβολή χρηματικού ποσού, εξασφάλισε την από κοινού χρήση του, με την εταιρεία των Ανατολικών Σιδηοδρόμων. Κατασκευάστηκαν συνολικά 15 σταθμοί⁵ οι οποίοι ήταν: Τέκελι (Σίνδος), Κερδζαλάρ (Αδενδρο), Γιδάς (Αλεξάνδρεια), Καραφέρια (Βέροια), Αγκοστός (Νάουσα), Βέρτεκοπ (Σκύδρα), Βοδενά (Έδεσσα), Βλάδοβο (Άγρας), Όστροβο

(Άρνισσα), Σόροβιτς (Αμύνταιο), Εκσίσου (Ξυνό Νερό), Μπάνιτσα (Βεύη), Μεσσήσιο (Φλώρινα), Κεναλή (Κρεμνίτσα), Μπίτολα (Μοναστήριον).

Όλοι σχεδόν οι σταθμοί που κατασκευάστηκαν βάσει τυποποιημένων σχεδίων της εταιρείας, αποτελούσαν δείγματα κεντροευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής και αποτυπώθηκαν από τον φακό του διάσημου Αρμένιου φωτογράφου της εποχής Paul Zepdji⁶. Έντεκα από αυτούς ήταν διώροφοι με δίρριχτη στέγη, ενώ οι υπόλοιποι ήταν ισόγειοι. Στη μία άκρη της πλευράς που εκτείνονταν κατά μήκος των γραμμών βρισκόταν η αποθήκη, ενώ στην άλλη υπήρχε χώρος για κήπο⁷.

Ο σταθμός του Μοναστηρίου ήταν ο μοναδικός σταθμός που ανήκε στην Α' τάξη σταθμών του δικτύου. Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους, όταν η ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας διαιρέθηκε μεταξύ των Βασιλείων της Ελλάδος και της Σερβίας, η ιστορική

Ο Γερμανός τραπεζίτης Alfred Kaulla υπέγραψε το δάνειο για την κατασκευή της γραμμής

πόλη πέρασε σε σερβικό έλεγχο.

Οι περισσότεροι σταθμοί δεν είχαν δομημένη αποβάθρα, ούτε στέγαστρο για τους επιβάτες⁸. Οι πινακίδες των σταθμών, αναγράφονταν με μικτή γραφή, δηλαδή την τουρκική ονομασία και την αντίστοιχη γαλλική εκδοχή. Δεν αναγράφονταν η ελληνική ονομασία, πράγμα που έγινε μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας⁹. Στους σταθμούς του Αδενδρου και της Σίνδου διασώζονται τα αρχικά κτίρια επιβατών, δίπλα ακριβώς από αυτά που κατασκευάστηκαν τη δεκαετία του '50.

Τα τελευταία, σήμερα έχουν εκσυγχρονιστεί με την κατασκευή υπέργειων διαβάσεων και την τοποθέτηση μεταλλικών στεγαστρων κατά μήκος της αποβάθρας τους. Το διασωθέν κτίριο επιβατών της Σίνδου έχει επί πλέον ιστορική σημασία, αφού χρησιμοποιήθηκε ως αρχηγείο του Ελληνικού Στρατού τις παραμονές της παράδοσης της Θεσσαλονίκης το 1912¹⁰. Σήμερα χρησιμοποιείται για κατοικία προσωπικού του Ο.Σ.Ε.

Ο σιδηροδρομικός σταθμός της Αλεξάνδρειας παραμένει αναλλοίωτος επί 108 χρόνια¹¹. Ο πλάτανος του σταθμού φυτεύθηκε την ημέρα των εγκαίνιών του, ενώ το στέγαστρο, τοποθετήθηκε την δεκαετία του '50. Ο σταθμός διαδραμάτισε μεγάλο ρόλο στην νεώτερη ιστορία της Μακεδονίας. Την εποχή των Βαλκανικών πολέμων υπήρξε ένα από τα μεγαλύτερα κέντρα διακίνησης όπλων, πολεμοφοδίων και αλληλογραφίας. Μάλιστα για λίγες μέρες αποτέλεσε προσωρινό στρατηγείο του Βασιλέως Γεωργίου Β'.

Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί ότι το 1941, κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, ο σταθμός λεηλατήθηκε αρκετές φορές από τους κατοίκους της

γύρω περιοχής. Αξιοθαύμαστη υπήρξε το 1944, η προσπάθεια του τότε σταθμάρχη Χαράλαμπου Καρακάση και του Παναγιώτη Μακρή, που αποσόβησαν την ανατίναξη του σταθμού κατά την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων.

Αναλλοίωτα από το χρόνο παραμένουν και όλα σχεδόν τα κτίσματα του 19ου αιώνα, χαρακτηριστικότερα από τα οποία είναι, η κατοικία του αρχι-εργάτη και των εργατών συντήρησης της γραμμής και το κτίριο που στέγαζε τους κλειδούχους μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '60. Τα περισσότερα από τα κτίρια αυτά, αναπαλαιώθηκαν και χρησιμοποιούνται σήμερα για κατοικίες σιδηροδρομικών.

Οι σιδηροδρομικοί σταθμοί της Βέροιας και της Νάουσας βρίσκονται αρκετά μακριά από το κέντρο των πόλεων και διασώζονται στην αρχική τους μορφή. Είναι διώροφοι και θεωρούντο σταθμοί Β' τάξης. Στις επεμβάσεις που έγιναν στις αρχές της δεκαετίας του '50, δημιουργήθηκαν αποβάθρες επιβίβασης και αποβίβασης επιβατών, τοποθετήθηκαν στέγαστρα, ενώ πολύ αργότερα το μικρό κτίριο αριστερά του σταθμού μετατράπηκε σε ταβέρνα. Σήμερα, γύρω από τους δύο σταθμούς, έχουν δημιουργηθεί μικρές και μεγάλες βιομηχανικές μονάδες εντός των οποίων διακλαδώνονται σιδηροδρομικές γραμμές για τις ανάγκες μεταφοράς των εμπορευμάτων τους.

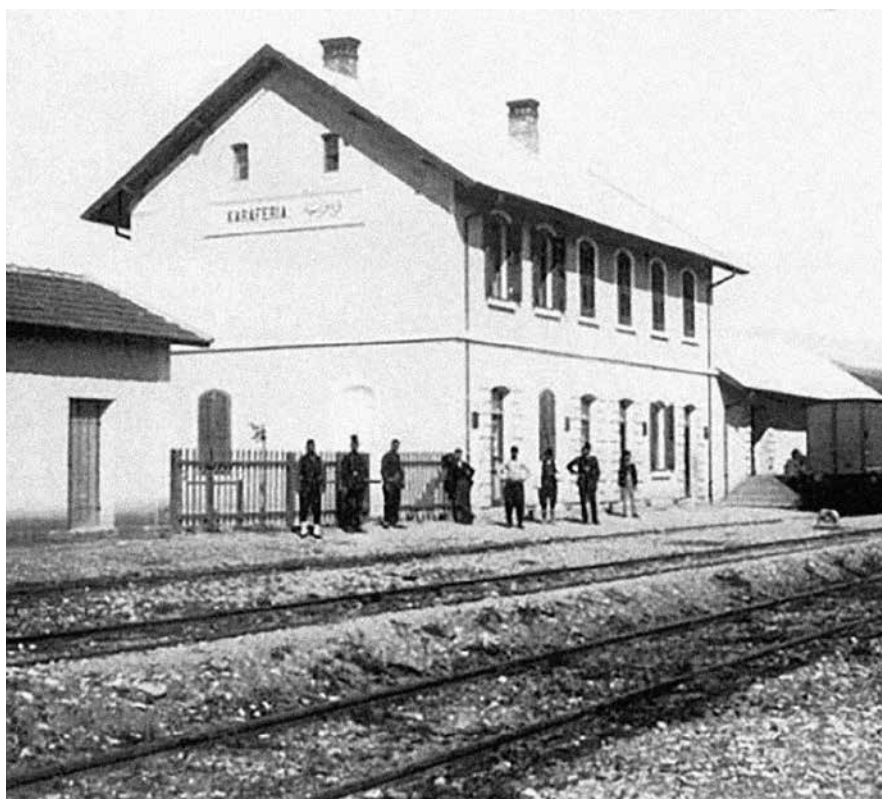
Ο σταθμός της Βέροιας διέθετε τρίγωνο αναστροφής μηχανών, ενώ χαρακτηριστικοί παραμένουν ακόμα και σήμερα οι δίδυμοι υδατόπυργοι, οι οποίοι χρονολογούνται από τα τέλη του 19ου αιώνα. Στην περιοχή του σταθμού σώζονται αρκετά κτίρια του 19ου αιώνα με χαρακτηριστικότερο αυτό που βρίσκεται σε απόστα-

ση 150 μ. από το κτίριο επιβατών. Παλιά αποτελούσε την κατοικία του εργοδηγού, ενώ σήμερα έχει ενοικιασθεί από τον Ο.Σ.Ε. σε ιδιώτες.

Από τους πλέον ενδιαφέροντες σταθμούς του δικτύου που διασώζεται στην αρχική του μορφή, είναι αυτός της Σκύδρας. Εξοπλίστηκε με μηχανουργείο, μηχανοστάσιο, τρίγωνο αναστροφής μηχανών και υδατόπυργο. Το μηχανοστάσιο καταστράφηκε

κούς χώρους, ενώ σε κάποιο σημείο μία διακλάδωση της γραμμής εισέρχεται στην πόλη της Σκύδρας, στο ύψος του εργοστασίου «Μέλισσα». Ο τσιμεντένιος υδατόπυργος χτίστηκε το 1950, ενώ δίπλα του διασώζεται και ο αρχικός. Απέναντι από το κτίριο επιβατών, σώζονται τα ερείπια του σταθμού των «Τοπικών Σιδηροδρόμων Μακεδονίας».

Ο αρχικός σταθμός της Έδεσσας¹²

Ο σιδηροδρομικός σταθμός της Βέροιας (οθωμ. Karaféria) στα τέλη του 19ου αιώνα

κατά τη διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου. Ενώ όλοι οι σταθμοί του δικτύου κατασκευάστηκαν με πέτρα, ο σταθμός της Σκύδρας ήταν ο μοναδικός που καλύφθηκε με ξύλινη επένδυση, τμήμα της οποίας διατηρείται μέχρι σήμερα.

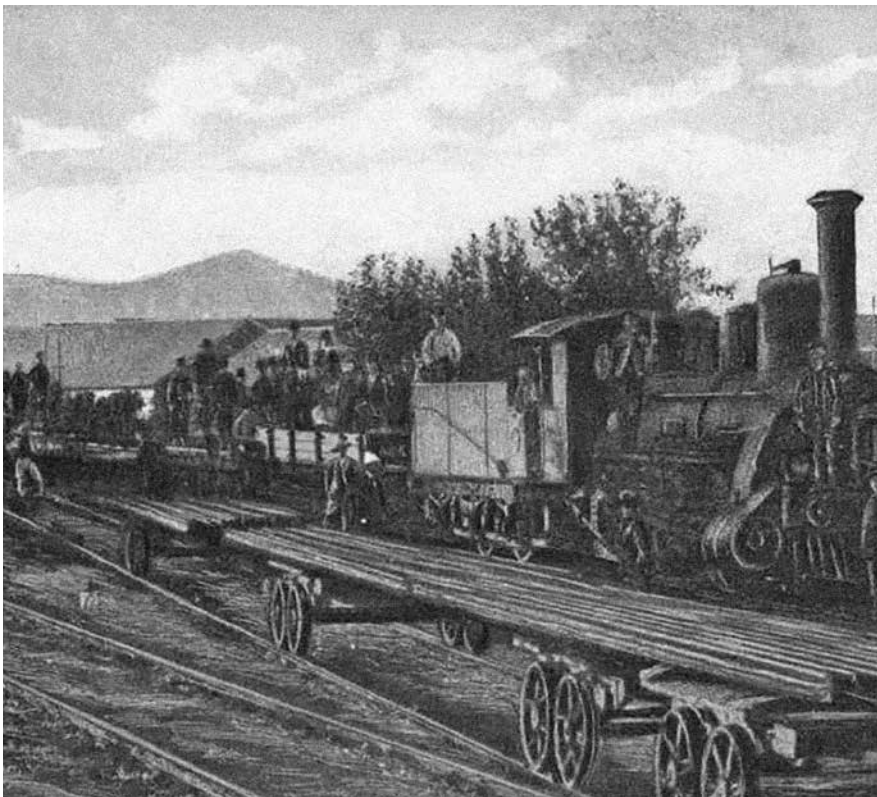
Ο σταθμός της Σκύδρας, διαθέτει πολλές γραμμές, που είναι κατανεμημένες σε τρία επίπεδα. Ορισμένες από αυτές εισέρχονται σε βιομηχανι-

θεωρήθηκε ο ωραιότερος του δικτύου την δεκαετία του '30. Ο σταθμός της Έδεσσας όπως και οι αρχικοί σταθμοί του Άγρα και της Άρνισσας, καταστράφηκαν το 1944 και ξανακτίστηκαν το 1950. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο σταθμός της Άρνισσας μεταφέρθηκε το 1925 σε νέο σημείο, λόγω της μετατόπισης της σιδηροδρομικής γραμμής που περνούσε δίπλα από τη λίμνη του Οστρόβου.

Η γραμμή μεταφέρθηκε υψηλότερα κατά 20 μ. λόγω της αύξησης της στάθμης της λίμνης¹³. Η μετατόπιση της γραμμής οδήγησε και στην κατασκευή καινούργιου σταθμού.

Η πόλη του Άγρα οφείλει την νέα της ονομασία στο ψευδώνυμο του Μακεδονομάχου Τέλλου Αγαπηνού (Καπετάν Άγρας), που απαγχονίστηκε από τους Βούλγαρους στο σιδηροδρομικό σταθμό της ομώνυμης πόλης. Το μοναδικό κτί-

ριο 1931 και μηχανοστάσιο ατμαμαξών. Το 1930-1931 στρώθηκε γραμμή μήκους 6 χλμ. που συνέδεσε το Μεσονήσιο με την πόλη της Φλώρινας. Στις εγκαταστάσεις του σιδηροδρομικού σταθμού Φλώρινας κατασκευάστηκε μεταπολεμικά (1950) καινούργιο μηχανοστάσιο, οπότε το παλιό του Μεσονησιού καταργήθηκε. Καθώς και νέο κτίριο επιβατών. Σήμερα στο κτίριο του παλαιού επιβατικού σταθμού

Αναχώρηση τρένου από τον Σταθμό της Θεσσαλονίκης με προορισμό το Μοναστήρι

σμα που διασώθηκε μέχρι σήμερα, από τις αρχικές εγκαταστάσεις του σταθμού, είναι το αντλιοστάσιο ατμαμαξών που κατασκευάστηκε το 1893.

Από τους υπόλοιπους σταθμούς το Αμύνταιο, το Ξυνό Νερό, η Βεύη και το Μεσονήσιο¹⁵, διατήρησαν τα αρχικά τους κτίρια¹⁶, αφού διασώθηκαν από τους βομβαρδισμούς των Γερμανών το 1944. Ο σταθμός του Μεσονησιού διέθετε μέχρι το

στεγάζεται Πινακοθήκη. Τελευταίος σταθμός επί ελληνικού εδάφους, είναι σήμερα ο Νέος Καύκασος.

Τον Οκτώβριο του 1915 η εκμετάλλευση του δικτύου περιήλθε σε ελληνικά χέρια, ενώ το 1916 με ευθύνη του Γάλλου αρχιστράτηγου Maurice Sarail, πέρασε υπό γαλλική εκμετάλλευση¹⁷. Τον Φεβρουάριο του 1920, το τμήμα Θεσσαλονίκης -Νέου Καύκασου περιήλθε πάλι στο Ελληνικό

Δημόσιο¹⁸, το οποίο κατόρθωσε να το εξαγοράσει το 1925 από την Εταιρεία Σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης - Μοναστηρίου, αντί του ποσού των 140.000 φράγκων¹⁹.

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου βρήκε το μεγαλύτερο τμήμα του δικτύου κατεστραμμένο και λεηλατημένο. Βάσει του σχεδίου Μάρσαλ, περί ανασυγκρότησης των ελληνικών σιδηροδρόμων, το δίκτυο αποκαταστάθηκε σταδιακά. Στην αρχή λειτουργήσε η γραμμή μέχρι τη Σκύδρα ενώ στις 31 Μαρτίου 1950, έγιναν τα εγκαίνια της γραμμής μέχρι την Έδεσσα, στο νεόδμητο σιδηροδρομικό σταθμό της τελευταίας²⁰. Με σχετικά μεγάλη καθυστέρηση αποκαταστάθηκε την 1η Δεκεμβρίου 1950 το υπόλοιπο τμήμα της γραμμής μέχρι τον Νέο Καύκασο, αφού το τμήμα από την Έδεσσα και μετά, περιλάμβανε αποκατάσταση πολλών τεχνικών έργων (σήραγγες και κοιλαδογέφυρες).

Το 1928, ύστερα από σύμβαση του ελληνικού κράτους και ενός βελγικού ομίλου, ανεξάρτητα από τους Σ.Ε.Κ., άρχισαν εργασίες για τη κατασκευή ενωτικής γραμμής διεθνούς πλάτους, από Καλαμπάκα προς Γρεβενά, Σιάτιστα, Κοζάνη²¹ και Βέροια, δεδομένου ότι και η γραμμή Λάρισας-Βόλου-Καλαμπάκας επρόκειτο να διαπλατυνθεί²².

Στρώθηκε γραμμή σε μήκος 17,5 χλμ. με αφετηρία την Καλαμπάκα, ενώ κατασκευάστηκαν και έργα υποδομής, όπως γέφυρες και σήραγγες. Τα έργα όμως σταμάτησαν το 1932, μετά την αναστολή του σχετικού βελγικού δανείου, εξ' αιτίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 1929-1935²³. Σήμερα δίπλα στην οδική οδό που ενώνει την Καλαμπάκα με τη γέφυρα του Μουργκάνη, διακρίνεται καθαρά η χάραξη της γραμμής. Οι πέντε σή-

ραγγες που υπάρχουν, έχουν κτιστεί εκατέρωθεν και χρησιμοποιούνται σαν αποθηκευτικοί χώροι. Στο δίκτυο φάντασμα, κατασκευάστηκαν και σιδηροδρομικοί σταθμοί οι οποίοι δεν λειτούργησαν ποτέ, όπως της Ξηρολίμνης, της Σιάτιστας, της Οξύνειας και του Αγιόφυλλου.

Το 1925, επί Υπουργού Συγκοινωνιών Βαλαλά, υπήρξε κάποια σκέψη για τη σιδηροδρομική σύνδεση του Αμυνταίου και της Καστοριάς με γραμμή πλάτους 0,60 μ., η οποία τελικά δεν ευδοκίμησε²⁴.

Από το 1951 μέχρι το 1955, έγινε η επέκταση του δικτύου, αρχικά από το Αμύνταιο προς την Πτολεμαΐδα²⁵

Τρένο με ατμομηχανή τύπου «ντεκοβίλ» με προορισμό τον σταθμό της Έδεσσας

(27/4/1952) και αργότερα μέχρι τον Κομανό και την Κοζάνη (31/1/1955)²⁶, συνολικού μήκους 59 χιλ. για λόγους κυρίως εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων λιγνίτη της περιοχής. Οι κυριότεροι σταθμοί και στάσεις του δικτύου αυτού ήταν: Αμύνταιο, Λακκιά, Φιλώτα, Πεντάβρυσος, Πτολεμαΐδα, Κομανός, Μαυροδένδρι, Δρέπανος και Κοζάνη. Τα κτίρια των επιβατών μαζί με όλες τις εγκαταστάσεις τους, που περιλάμβαναν συγκροτήματα αποθηκών, βοηθητικά κτίρια και κατοικίες προσωπικού, διατηρούνται μέχρι σήμερα. Στον σταθμό της Πτολεμαΐδας κατασκευάστηκε και υδατόπυργος χωρητικότητας 100 κ.μ. **N**

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Ο Kaulla, ήταν διευθυντής της Wuerttembergische Vereinsbank της Στουτγκάρδης.
2. Β. Μαυρομάτης, Αθηνάς Μαζαρακίδου, «Πρώτες ιστορικές πληροφορίες για την σιδηροδρομική σύνδεση Θεσσαλονίκης - Μοναστηρίου στα τέλη του 19ου αιώνα» περιοδ. Θεσσαλονίκη, Επιστημονική Επετηρίδα του Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης, τ. 2 (1990) σ. 231
3. Τον Αύγουστο του 1869, ο Vitalli, ο οποίος είχε ήδη κατασκευάσει τη γραμμή Καλαβρίας- Σικελίας, πρότεινε στην τότε ελληνική κυβέρνηση την κατασκευή της γραμμής στενού πλάτους (0,60 μ.) Αθηνών -Κραβασαρά μήκους 305 χλμ. που θα διέσχιζε τη Θήβα, τα παράλια της Κωπαΐδας και τον Παρνασσό με υπόγεια σήραγγα. Η μελέτη αυτή απορρίφθηκε. βλ. Α. Παπαγιαννάκη, Οι Ελληνικοί Σιδηρόδρομοι 1882-1910, Αθήνα (MIET), 1990, σ. 56. Επίσης βλ. Δ. Παπαδημητρίου, «Η σιδηροδρομική Εγνατία οδός» στο Αλεξάνδρεια. Σιδηρόδρομος και πόλη. 1894 - 1994, Αφιερωματική έκδοση για τα 100 χρόνια σιδηροδρομικής σύνδεσης Θεσσαλονίκης- Μοναστηρίου και η επίδραση στην Αλεξάνδρεια, Αλεξάνδρεια 1994, σ. 16.
4. Β. Μαυρομάτης, Αθηνάς Μαζαρακίδου, ό.π., σ. 230.
5. Σύμφωνα με τη διαφημιστική καταχώρηση των δρομολογίων της εταιρείας στον Παγκόσμιο Εμπορικό Οδηγό του 1908. Σμύρνη-Κορδελιό (τύποις Αμάλθειας), 1908.
6. Ο Paul Zepdji διατηρούσε κατάστημα στη Θεσσαλονίκη στην οδό Βαρδάρη αρ. 20. βλ. Α. Ναλμπάντη, «Οι φωτογραφίες της γραμμής Θεσσαλονίκης-Μοναστηρίου», στο Αλεξάνδρεια. Σιδηρόδρομος και πόλη. 1894-1994, ό.π., σ. 35.
7. Σύλλογος Φίλων Σιδηροδρόμου, Οι Ελληνικοί Σιδηρόδρομοι. Η διαδρομή τους από το 1869 έως σήμερα, Αθήνα (Μίλητος),. σ. 96
8. Σύλλογος Φίλων Σιδηροδρόμου, ό.π., σ. 96
9. Σύλλογος Φίλων Σιδηροδρόμου, ό.π., σ. 96
10. Κ. Ζουρογιάννη, Ημερολόγιο πορειών και πολεμικών επιχειρήσεων 1912-13. Θεσσαλονίκη (ΙΜΧΑ) 1975, σσ. 39-40.
11. Το 1921 ο σταθμός της Αλεξάνδρειας χαρακτηρίστηκε ανεξάρτητος οικισμός με το Β.Δ. της 31.8.1921 (ΦΕΚ 244/1921). Μόλις το 1962 ο οικισμός του σταθμού ενώθηκε με την πόλη με το Β.Δ. 46929/6877 της 10.12.1961 (ΦΕΚ 16/1962). βλ. Δ. Μπέλλου, «Η ιστορία του σιδηροδρομικού σταθμού Αλε-

- ξάνδρειας» στο Αλεξάνδρεια. Σιδηρόδρομος και πόλη. 1894-1994, ό.π., σ. 52.
12. Πληροφορίες για ιστορικά γεγονότα που συνέβησαν στον σιδηροδρομικό σταθμό της Έδεσσας, βλ. 100 χρόνια σιδηροδρομικής σύνδεσης Θεσσαλονίκης-Έδεσσας-Μοναστηρίου. Έδεσσα (Δήμος Έδεσσας), 1992.
13. Εφημ. Εφημερίς των Βαλκανίων, φ. 2223 (5/1/1925) και Εφημ. Μακεδονικά Νέα φ. 421 (9/6/1925).
14. Ο σταθμός του Μεσσηνίου ονομαζόταν μέχρι το 1931 «Φλώρινα», γιατί εξυπηρετούσε την ομώνυμη πόλη.
15. Οι σταθμοί αυτοί έπαθαν μεγάλες ζημιές από τον σεισμό της 2ας Σεπτεμβρίου 1920. βλ. Εφημ. Εφημερίς των Βαλκανίων, φ. 727 (3/9/1920).
16. Το 1916 -1917 διορίστηκε Γενικός Διευθυντής των σιδηροδρόμων ο διάσημος Γάλλος μηχανικός Morin. βλ. Εφημ. Εφημερίς των Βαλκανίων, φ. 336 (15/7/1919).
17. Στις 5 Νοεμβρίου 1919, ο τότε πρωθυπουργός της Ελλάδας Ε. Βενιζέλος που βρίσκονταν στο Παρίσι, έστειλε στο Ελληνικό Κοινοβούλιο τηλεγράφημα στο οποίο ανέφερε: «Είμαι ευτυχής αγγέλων ότι ο κ. Κλεμανσώ (σσ. Πρόεδρος της Γαλλίας) διέταξε σήμερα την άμεσον παράδοσιν εις τας Ελληνικάς Αρχάς των σιδηροδρόμων Θεσσαλονίκης-Μοναστηρίου και Θεσσαλονίκης- Γευγελής» βλ. Εφημ. Εφημερίς των Βαλκανίων, φ. 447 (8/11/1919).
18. Σύμβαση της 17/2/1925, που κυρώθηκε με το Ν. 3751 της 11/6/1928
19. Δ. Παπαδημητρίου (κείμενα), Χ. Καλεμκερή (φωτ. αρχείο), Τα τραίνα στον Βορειοελλαδικό χώρο 1871- 1965. Θεσσαλονίκη, (Reprotime), 2000, σ. 105.
20. Εφημ. Το Φώς, φ. 12825 (1/4/1950).
21. Περί της μελέτης κατασκευής της γραμμής Λαρίσης - Κοζάνης βλ. Κ. Στυλιανίδου, Ανασκόπησις μελετών δημοσίου ωφέλειας έργων εν Θεσσαλία και Μακεδονία. Εν Αθήναις, τυπογραφείον Ε. Κρανιωτάκη, 1916.
22. Σύλλογος Φίλων Σιδηροδρόμου, ό.π., σ. 130
23. Σύλλογος Φίλων Σιδηροδρόμου, ό.π., σ. 130
24. Εφημ. Μακεδονικά Νέα, φ. 339 (20.03.1925)
25. βλ. άρθρο: «Τα εγκαίνια της σιδηροδρομικής γραμμής Αμυνταίου - Πτολεμαΐδας» Δελτίον Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης (Ε.Β.Ε.Θ.), έτος 1952, σ. 319
26. Ίδρυμα Κωνσταντίνου Καραμανλή, Κ. Καραμανλής. Αρχείο. Γεγονότα και κείμενα. τόμ. 1, Η ανοδική πορεία. Αθήνα (Εκδοτική Αθηνών) 1992, σ. 220

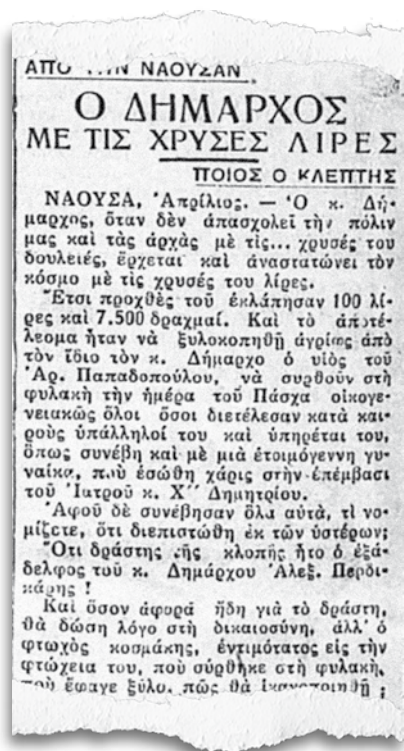
«ΕΚΛΕΨΑΝ ΤΟΝ ΔΗΜΑΡΧΟΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΣΗΣ»

Μικρές, προσωπικές, ανθρώπινες ιστορίες Ναουσαίων, που είδαν το φως της δημοσιότητας και σκιαγραφούν την καθημερινή ζωή των κατοίκων και τη νοοτροπία τους.

Ερευνά ο Θεόδωρος Ζιώτας

Τον Απρίλη του 1931 στη Νάουσα, είδε την δημοσιότητα ένα γεγονός που έδωσε αφορμή για ποικίλα σχόλια. Πρόκειται για την διάρρηξη του σπιτιού του Δημάρχου της Νάουσας κ. Περδικάρη. Η εφημερίδα Μακεδονία με τίτλο «ΕΚΛΕΨΑΝ ΤΟΝ ΔΗΜΑΡΧΟΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΣΗΣ» γράφει «Κατ' αναφοράν εκ Βεροίας προς την Δ.Χ.Θ. (Διεύθυνσις Χωροφυλακής Θεσσαλονίκης) ο Δήμαρχος Ναούσσης κ. Περδικάρης κατήγγειλεν ότι άγνωστοι ανοίξαντες το κυβώτιον του αφήρησαν 7χιλ. δραχ. Και μία λίραν χρυσήν. Ως ύποπτοι για την κλοπήν συνελήφθησαν η υπηρέτρια του Παγώνα Αλεξίου και η τέως υπηρέτρια αυτού Μαρία Χαρατζάρα».

Το γεγονός της κλοπής εξόργισε τον Περδικάρη, ο οποίος στην προσπάθειά του να βρει τον κλέφτη αναστάτωσε την κλειστή κοινωνία της Νάουσας. Οι πολιτικοί του αντίπαλοι άδραξαν την ευκαιρία να τον κατηγορήσουν για αυταρχική συμπεριφορά και να αφήσουν πολιτικά υπονοούμενα. Αυτό προκύπτει από ένα δημοσίευμα της ίδιας εφημερίδας, λίγες μέρες αργότερα, υπό τον τίτλο «Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΜΕ ΤΙΣ ΧΡΥΣΕΣ ΛΙΡΕΣ»

Η είδηση σε απόκομμα της εφημερίδας «Μακεδονία» το 1931

και υπότιτλο «ΠΟΙΟΣ Ο ΚΛΕΠΤΗΣ» που το υπογράφει ο «ανταποκριτής». Γράφει λοιπόν:

ΝΑΟΥΣΑ, Απρίλιος.- Ο κ. Δήμαρχος, όταν δεν απασχολεί την πόλιν μας και τας αρχάς με τις... χρυσές του δουλειές, έρχεται και αναστατώνει τον κόσμο με τις χρυσές

του λίρες. Έτσι προχθές του εκλάπησαν 100 λίρες και 7.500 δραχμαί. Και το αποτέλεσμα ήταν να ξυλοκοπηθή αγρίως από τον ίδιο τον Δήμαρχο ο υιός του Αρ. Παπαδοπούλου, να συρθούν στη φυλακή την ημέρα του Πάσχα οικογενειακώς όλοι όσοι διετέλεσαν κατά καιρούς υπάλληλοί του και υπηρέται του, όπως συνέβη και με μια ετοιμόγεννη γυναίκα, που εσώθη χάρις στην επέμβασι του Ιατρού κ. Χ' Δημητρίου. Αφού δε συνέβησαν όλα αυτά, τι νομίζετε, ότι διεπιστώθη εκ των υστέρων; Ότι δράστης της κλοπής ήτο ο εξάδελφος του κ. Δημάρχου Αλέξ. Περδικάρη! Και όσον αφορά ήδη για το δράστη, θα δώση λόγο στη δικαιοσύνη, αλλά ο φτωχός κοσμάκης, εντιμότατος εις την φτώχειαν του που σύρθηκε στη φυλακή, που έφαγε ξύλο, πως θα ικανοποιηθή;

Ανταποκριτής

Σ.Σ. Δεν γνωρίζουμε ποια ήταν τελικά η εξέλιξη αυτής της υπόθεσης και ούτε μπορούμε να διαπιστώσουμε κατά πόσο αληθεύουν τα γραφόμενα του ανταποκριτή. Αν κάποιος γνωρίζει για το συγκεκριμένο συμβάν, θα χαρούμε πολύ να συμπληρώσουμε την «είδηση» αυτή. ■

Αριστερά η οικία Χατζηδημούλα
στην οδό Ερμού της Θεσσαλονίκης

ΝΑΟΥΣΑΙΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

«ΕΣΤΙΑ, ΕΝΩΣΙΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ Α.Ε.»

Συνεχίζοντας την αναφορά σε επιχειρηματικές οικογένειες Ναουσαίων στη Θεσσαλονίκη από τις αρχές του 20ου αι. παρουσιάζουμε σήμερα την εταιρεία ««ΕΣΤΙΑ, Ένωση Βιομηχανικών Επιχειρήσεων Α.Ε.», από το έργο των Ευφροσύνης Ρούπα και Ευάγγελου Χεκίμογλου: Η επιχειρηματικότητα στην περίοδο 1900-1940. Μεγάλες επιχειρήσεις και επιχειρηματικές οικογένειες, τομ. Γ' στη σειρά «Η ιστορία της επιχειρηματικότητας στη Θεσσαλονίκη», Πολιτιστική Εταιρεία Επιχειρηματιών Βορείου Ελλάδος, Θεσσαλονίκη 2004.

Γράφουν οι
Ευφροσύνη Ρούπα,
Ευάγγελος Χεκίμογλου

Η εταιρεία αυτή δημιουργήθηκε το 1927 με τη συγχώνευση τριών επιχειρήσεων: της «Λάππα και Χατζηδημούλα», της «Βιομηχανικής Κυψέλης»

Χατζηδημούλα και Σία» και της «Βιομηχανικής Εστίας» Χατζηδημούλα και Σία». Συνδετικός κρίκος μεταξύ αυτών ήταν η οικογένεια Χατζηδημούλα.

Οικογένεια Χατζηδημούλα

Η οικογένεια Χατζηδημούλα κατάγεται από τη Νάουσα. Ως απώτερο πρόγονο ενθυμείται τον Κωνσταντίνο Χατζηδημούλα, κτηματία, που γεννήθηκε στα μέσα του 19ου αιώνα και παντρεύτηκε την Ευφημία Λόγγου.

Ο Κωνσταντίνος και η Ευφημία απέκτησαν τρεις γιους: τον Ηρακλή, τον Λυσίμαχο και τον Χριστόδουλο, και δυο κόρες: την Ουρανία, η οποία παντρεύτηκε τον νηματοουργό Θωμά Κ. Γκούτα, και τη Μαρία που παντρεύτηκε τον εγκατεστημένο στην Αίγυπτο βιομήχανο Κωστή Λάππα.

Ο μεγαλύτερος από τους αδελφούς Χατζηδημούλα, ο Ηρακλής (1881-1931), ήταν ο «οραματιστής» των επιχειρησιακών σχεδίων της οικογένειας, την πραγμάτωση των οποίων επιτύχανε μέσα από τον δυναμισμό και τη συνεργασία των αδελφών του. Σε νεαρή ηλικία εκπαιδεύθηκε ως κλώστης σε νηματοουργείο του Λόγγου στη Νάουσα. Κατόπιν εργάστηκε ως κλώστης μηχανικός στην εταιρεία «Γρηγόριος Τσίτσης και Σία» (1895) στην Έδεσσα. Τα επόμενα χρόνια στην εταιρεία αυτήν προσλήφθηκε και ο Λυσίμαχος ως εκπαιδευόμενος κλώστης μηχανικός. Ο Χριστόδουλος εγκαταστάθηκε στην Αίγυπτο, όπου ασχολήθηκε με το εμπόριο.

Γύρω στα 1903, η επιχείρηση «Τσίτση» ειδοποίησε τους αδελφούς Χατζηδημούλα ότι στο μέλλον δεν θα χρειαζόταν τις υπηρεσίες τους, διότι μέλη της οικογένειας Τσίτση, που είχαν ειδικευθεί ως μηχανικοί στο εξωτερικό, θα επέστρεφαν για να αναλάβουν. Ο Ηρακλής και ο Λυσίμαχος, που έχαιραν της εκτίμησης των συντοπιτών τους τόσο ως επαγγελματίες όσο και ως πολίτες, βρήκαν υποστηρικτές-συνεταίρους και ξεκίνησαν δική τους επιχείρηση. Σημαντικός χρηματοδότης ήταν η οικογένεια Λάππα, ενώ συμμετείχαν και ιδιοκτήτες μικρών εκτάσεων γης, ώστε να γίνει δυνατή η εκμετάλλευση της «κρέμασης» (υδατόπτωσης) και να εξασφαλισθεί η κινητήρια δύναμη για τη δημιουργία ενός εργοστασίου.

Υπό τις συνθήκες αυτές δημιουργήθηκε το 1907 στην Έδεσσα η πρώτη επιχείρηση της

οικογένειας, ένα νηματοουργείο βαμβακερών νημάτων. Καθώς η κυρία χρηματοδότηση προήλθε από την οικογένεια Λάππα από την Αίγυπτο, η επιχείρηση ονομάστηκε «Λάππα και Χατζηδημούλα».

Το εργοστάσιο κτίστηκε αποκλειστικά με ίδια κεφάλαια των ιδρυτών του σε οικόπεδο 35 στρεμμάτων. *«Χαρακτηριστικόν διά την ανωτέρω εταιρείαν είναι ότι καθ' όλην την διάρκειαν της ανεγέρσεως του εργοστασίου και μέχρι σήμερον έτι ουδεμιάς πιστώσεως εποiήσαντο χρήσιν»*, σημειώνει έγγραφο της Τράπεζας της Ανατολής του 1908.

Με την έναρξη της επιχείρησης ο Χριστόδουλος επέστρεψε στην Ελλάδα. Σύντομα όμως κατατάχθηκε στον στρατό. Ο Ηρακλής εγκαταστάθηκε για λίγα χρόνια στο εξωτερικό. Το βάρος της επιχείρησης έπεσε στον Λυσίμαχο που παρέμενε στην Έδεσσα. Ο Λυσίμαχος, αντίθετα από τον οραματιστή Ηρακλή, προτιμούσε τα σταθερά βήματα. Ήταν της αντίληψης ότι ένας επιχειρηματίας πρέπει να κινείται πάντα με γνώμονα την αγορά. Εκτιμώντας ότι η αγορά την περίοδο εκείνη ήταν ασταθής, δημιούργησε διάφορες μονάδες, μικρές και άρα ευέλικτες: ένα εκκοκκιστήριο βάμβακος στη Σκύδρα, ένα μικρό βυρσοδεψείο στην Έδεσσα και ένα εργοστάσιο ηλεκτροπαραγωγής στην Αριδαία. Παράλληλα, ήταν προμηθευτής τροφίμων των συμμαχικών στρατευμάτων. Το 1912 ο Ηρακλής, ως εκπρόσωπος της οικογένειας, ήταν από τους βασικούς εταίρους μιας άλλης αξιολογής εταιρείας με την επωνυμία «Κανναβουργείον Εδέσσης Ηρ. Χατζηδημούλας και Σία», η οποία το 1921 μετατράπηκε στην «Ανώνυμο Εταιρεία Κανναβουργείον “Έδεσσα”».

Το 1919 ιδρύθηκε το υφαντουργείο βαμβακερών υφασμάτων «“Βιομηχανική Κυψέλη” Χατζηδημούλα και Σία». Βρισκόταν και αυτό στην Έδεσσα, δίπλα στον καταρράκτη, σε οικόπεδο πέντε στρεμμάτων.

Η επόμενη εταιρεία ήταν η «“Βιομηχανική Εστία” Χατζηδημούλα και Σία». Ιδρύθηκε το 1919, σε συνεργασία με τον Δημ. Β. Χατζόπουλο. Είχε ως αντικείμενο την παραγωγή γεωργικών εργαλείων. Οι εγκαταστάσεις της

...ο Ηρακλής, ήταν ο οραματιστής των επιχειρησιακών σχεδίων της οικογένειας και πετύχαινε με τη συνεργασία των αδελφών του...

Οι Λυσίμαχος και Ηρακλής Χατζηδημούλας μεταξύ των μελών του εταιρικού σχήματος της «ΕΣΤΙΑΣ»

βρίσκονταν στην περιοχή των Αμπελοκήπων στη Θεσσαλονίκη, στη συμβολή Αμπελώνων και Καλλιθέας. Αρχικά ανεγέρθηκε μόνο ένα τμήμα του εργοστασίου. Ο Λουκάς Χατζηδημούλας περιγράφει την έναρξη των εργασιών ως εξής:

«Ένας πολύ καλός φίλος της οικογένειάς ήταν ο μετέπειτα γεροϋσιαστής Δημήτριος Χατζόπουλος. Είχε αποφασιστεί να γίνει διαγωνισμός για να κατασκευαστούν χυτά άροτρα. Ο Χατζόπουλος πήγε εκ μέρους του Ηρακλή Χατζηδημούλα στο Βόλο, όπου βρισκόταν η χαλυβουργία Καζάζη, με πρόταση να χτυπήσουν μαζί τη δημοπρασία, αν δεχτεί το Δημόσιο να γίνουν ελατά και όχι χυτά τα άροτρα. Πράγματι, το κατάφεραν και κέρδισαν τον διαγωνισμό. Με την προκαταβολή αγόρασαν την έκταση στην οποία κτίσθηκε το μηχανουργείο».

Το 1923 η επιχείρηση επεκτάθηκε και συμπεριλάμβανε χυτήριο, μηχανουργείο, σιδηρουργείο και ξυλουργείο. Για την επέκτα-

ση της έγινε αναγκαστική απαλλοτρίωση γειτονικού οικοπέδου, διοικούμενου από το δημόσιο. Συνολικά η επιχείρηση αυτή ήταν εγκατεστημένη σε οικόπεδο 30 στρεμμάτων.

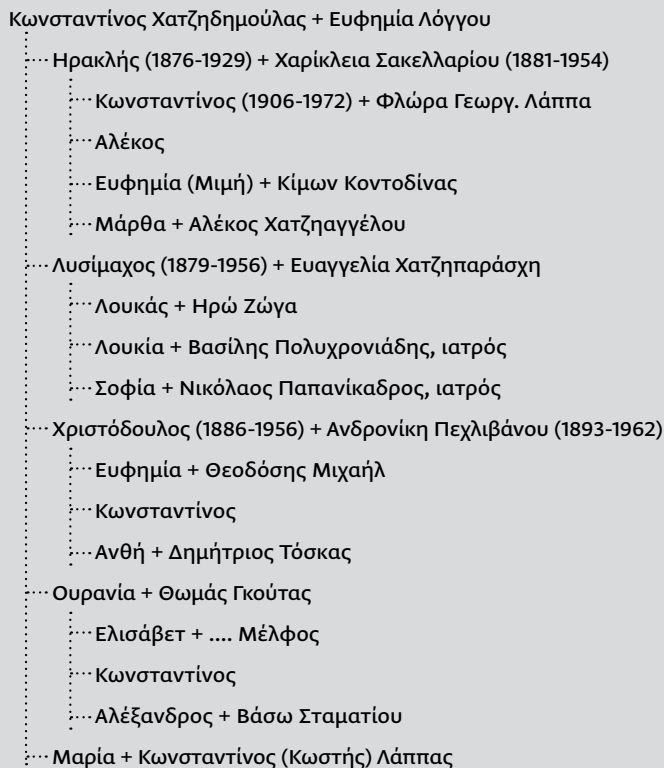
Ένωση Βιομηχανικών Επιχειρήσεων «Εστία» Α.Ε.

Το 1927 οι επιχειρήσεις που προαναφέρθηκαν, πλην του «Κανναβουργείου Εδέσσης», συγχωνεύτηκαν και δημιουργήθηκε η «Ένωση Βιομηχανικών Επιχειρήσεων “Εστία” Α.Ε.». Η έδρα της εταιρείας ήταν στη Θεσσαλονίκη. Η ενιαία εταιρεία είχε ως μετόχους αποκλειστικώς τους εταίρους των επιχειρήσεων που συγχωνεύονταν.

Η πορεία της επιχείρησης

Το 1931 (1930;) η «Εστία» ενσωμάτωσε ένα ακόμη νηματοουργείο, το «Νηματοουργείο Γκούτα-Καράτζια» στη Νάουσα. Ο Θωμάς

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΧΑΤΖΗΔΗΜΟΥΛΑ

Το γενεαλογικό δένδρο της οικογένειας Χατζηδημούλα

Γκούτας ήταν παντρεμένος με την Ουρανία Κωνσταντίνου Χατζηδημούλα και η οικογένειά της είχε εγγυηθεί υπέρ του γαμπρού της. Έτσι, όταν το νηματοουργείο έπαψε να λειτουργεί, περιήλθε στην «Εστία». Το βαμβακοκλωστήριο αυτό βρισκόταν στο δυτικό μέρος της Νάουσας και είχε ιδρυθεί το 1906. Στα 1913 είχε ίση δυναμικότητα με το νηματοουργείο των «Λάππα-Χατζηδημούλα». Διέθετε 15 κλώστριες και 5.000 ατράκτους. Τα μηχανήματά του είχαν κατασκευασθεί από τους βρετανικούς οίκους «Lord Brothers» και «Dobsow Barlow».

Συνολικά η επιχείρηση είχε πλέον δύο νηματοουργεία βαμβακερών νημάτων (Έδεσσα και Νάουσα), ένα υφαντουργείο βαμβακερών υφασμάτων (Έδεσσα) και ένα μηχανουργείο στη Θεσσαλονίκη. Το 1927 ανανεώθηκε ο εξοπλισμός του υφαντουργείου. Το 1931 το νηματοουργείο της Έδεσσας καταστράφηκε

από πλημμύρα. Οι ατυχίες αυτές επηρέασαν την παραγωγή, τα εργοστάσια όμως συνέχισαν τη λειτουργία τους. Το 1938 ο όμιλος της «Εστίας» περιλάμβανε και ένα εργοστάσιο ηλεκτροπαραγωγής στην Έδεσσα, το οποίο παρήγε «ρεύμα τριφασικών χαμηλής και υψηλής τάσεως, ρεύμα 220 και 440 volt».

Το 1936, το μηχανουργείο απασχολούσε 150 εργάτες και 7 υπαλλήλους και μηχανικούς. Οι πωλήσεις κυμαίνονταν ετησίως από 6.000.000 έως 10.000.000 δραχμές. Από το 1930 και μετά, όταν οι εγκαταστάσεις του είχαν ανανεωθεί, είχε ήδη περιορίσει την παραγωγή γεωργικών μηχανημάτων και είχε επιδοθεί στην κατασκευή ειδών χυτοσιδήρου. Επίσης, επέκτεινε το τμήμα σιδηροκατασκευής και κατασκευής μηχανών.

Το τμήμα σιδηροκατασκευών κατασκεύασε τη γέφυρα του Αξιού, την αερογέφυρα της Βέροιας, εξοπλισμό για την εταιρεία «Ούλεν»

και τους εκσκαφείς της εταιρείας «Φαουντέ-ισον», που πραγματοποίησε τα εγγειοβελτιωτικά έργα στη Μακεδονία. Το μηχανολογικό τμήμα κατασκεύαζε υφαντουργικούς ιστούς και υδροστρόβιλους. Το τμήμα χυτοσιδήρου κατασκεύαζε θερμάστρες συνεχούς και απλής καύσης, που εκτόπισαν από την αγορά τις ευρωπαϊκές. Δημοφιλείς ήταν οι θερμάστρες (μοντέλο «Norma»), που προστατεύονταν από διπλώματα ευρεσιτεχνίας, καθώς και οι κουζίνες (μοντέλο «Fame»). Επίσης, κατασκεύαζε γεωργικά εργαλεία, μυλοστάσια, στέγες και φορτηγίδες.

Παράλληλα, η επιχείρηση αντιπροσώπευε τα προϊόντα άλλων οίκων ή αναλάμβανε εργολαβικά διάφορες κατασκευές, όπως μαρτυρά διαφήμισή της το 1938: «Πετρελαιομηχαναί από τρεις ίππους και άνω, ατμολέβητες και εγκαταστάσεις αυτών, τροχαίον υλικόν σιδηροδρομικής γραμμής, ατμάμαξαι πετρελαιοκίνηται και ηλεκτροκίνητοι, άμαξαι επιβατικοί και φορτηγαί, κλπ. Ανυψωτήρες, ηλεκτρικά ψυγεία, θερμοσίφωνες, κουζίνας κλπ. αεριόφωτος. Πλήρεις εγκαταστάσεις παραγωγής αεριόφωτος. Πλήρεις εγκαταστάσεις ψυγείων. Πλήρεις εγκαταστάσεις υδραγωγείων. Εγκαταστάσεις ηλεκτροφωτισμού πόλεων και χωρίων».

Τα προϊόντα της υφαντουργίας και ορισμένα προϊόντα του μηχανουργείου παρουσιάζονταν στη διαρκή εκθεση προϊόντων που λειτουργούσε στο ισόγειο της οικίας Ηρακλή Χατζηδημούλα, στη συμβολή των οδών Ερμού και Καρόλου Ντηλ, όπου είναι σήμερα το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων.

Το 1938, μετά την καταστροφή του νηματοουργείου της Έδεσσας από πλημμύρες, καταγράφηκαν καθαρές ζημιές. Έτσι, η «Εστία» αναγκάστηκε να εκμισθώσει το νηματοουργείο της Νάουσας, γεγονός που βελτίωσε την κατάσταση, χωρίς όμως να επιτρέψει κερδοφορία (το 1940 δεν υπήρχαν κέρδη).

Την περίοδο της Κατοχής, οι μονάδες λειτουργούσαν αντιμετωπίζοντας διάφορα προβλήματα, λόγω των συνθηκών της περιόδου. Το μηχανουργείο στη Θεσσαλονίκη το είχαν επιτάξει οι Γερμανοί, για να διορθώνουν τα όπλα τους. Τμήμα του βομβαρδί-

Ο Λυσίμαχος Χατζηδημούλας

σθηκε κατά λάθος από τους Άγγλους, χωρίς όμως σημαντικές καταστροφές. Μετά την απελευθέρωση κατελήφθη από τον ΕΛΑΣ.

Το 1949 ο Κ. Χατζηδημούλας και ο Λ. Χατζηδημούλας συμπεριλήφθηκαν στον φορολογικό κατάλογο «ευπόρων πολιτών», που ανακοίνωσε το υπουργείο Οικονομικών. Η συμμετοχή στον κατάλογο δείχνει ότι οι επιχειρηματίες ξεπέρασαν τα οικονομικά προβλήματα που δημιούργησαν ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος, η Κατοχή και ο Εμφύλιος.

Τη μεταπολεμική περίοδο τα υφαντουργεία της εταιρείας είχαν συνολικά 120 αργαλειούς. Δεκαπέντε αργαλειοί είχαν προστεθεί στο μηχανουργείο. Το τμήμα αυτό λειτουργούσε ως παράρτημα του υφαντουργείου της Έδεσσας. Το μηχανουργείο είχε τρεις δεξαμενές σιδήρου, μία από τις οποίες είχε χωρητικότητα 10 τόνων σιδήρου. Μία από τις σημαντικές εργασίες της μεταπολεμικής περιόδου ήταν η κατασκευή παγολεκάνων για την εταιρεία του Επαμεινώνδα Χαριλάου. Όλες οι μονάδες της εταιρείας «Εστία» είχαν παύσει μέχρι το 1964. Το παλιό βαμβακοκλωστήριο «Γκούτα-Καράτζια» μεταβιβάστηκε το

**...η «Εστία»
αναγκάστηκε να
εκμισθώσει το
νηματοουργείο
της Νάουσας,
που βελτίωσε
την κατάσταση,
χωρίς όμως κερ-
δοφορία...**

Ο Ηρακλής Χατζηδημούλας

1957 στην επιχείρηση των Κ. Δούδου και Α. Χατζηαντωνίου και μετονομάστηκε «ΥΦΕΝ Ο.Ε. Κ. Δούδος-Α. Χατζηαντωνίου και Σία». Το μηχανουργείο εκποιήθηκε περί το 1962-1963.

Τα διοικητικά

Κατά την ίδρυση της εταιρείας πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου ήταν ο Ηρακλής Χατζηδημούλας. Αντιπρόεδρος ήταν ο χημικός Δημήτριος Χατζόπουλος. Στο διοικητικό συμβούλιο της εταιρείας συμμετείχαν οι άλλοι δύο αδελφοί Χατζηδημούλα, ο Γεώργιος Λάμπας, ο οποίος κατοικούσε στο Κάιρο και δεν είχε άμεση σχέση με τη διοίκηση της επιχείρησης, ο Λάζαρος Βασδάρης, ο χημικός Κωνσταντίνος Γκούτας και ο βιομήχανος Ευάγγελος Χατζητρύπκου. Ο Ιωάννης Χατζηνίκος δεν μνημονεύεται σε συμβούλιο της εταιρείας μετά το 1933.

Μετά τον θάνατο του Ηρακλή τον αντικατέστησε στη θέση του προέδρου ο αδελφός του Λυσίμαχος, ο οποίος, ενώ μέχρι τότε διέμενε στην Έδεσσα για την επίβλεψη των εργοστασίων, εγκαταστάθηκε πλέον μόνιμα

στη Θεσσαλονίκη. Από την περίοδο αυτήν στην επιχείρηση συμμετείχε πλέον, ως τεχνικός σύμβουλος, ο πρωτότοκος γιος του Ηρακλή, ο Κωνσταντίνος, ο οποίος είχε σπουδάσει στη Δρέσδη μηχανολόγος.

Από το 1934 στο διοικητικό συμβούλιο συμμετείχαν και οι Γεώργιος Δ. Τουρπάλης και Π. Πετρίδης, από την Έδεσσα, ενώ από το 1937 ο διευθυντής της Εθνικής Τράπεζας Δημοσθένης Μεγαλίδης, κατά τη συνήθεια της τράπεζας να συμμετέχει μέσω ανώτερων υπαλλήλων της σε συμβούλια πιστοδοτημένων βιομηχανικών επιχειρήσεων.

Από το 1953 συμμετείχε, ενεργά πλέον, στις επιχειρήσεις ο Λουκάς Χατζηδημούλας του Λυσιμάχου. Αρχικά είχε παρακολουθήσει μαθήματα γενικής μηχανολογίας στη Βιέννη και κατόπιν φοίτησε στην Πάντειο. Διετέλεσε αντιπρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου από το 1956.

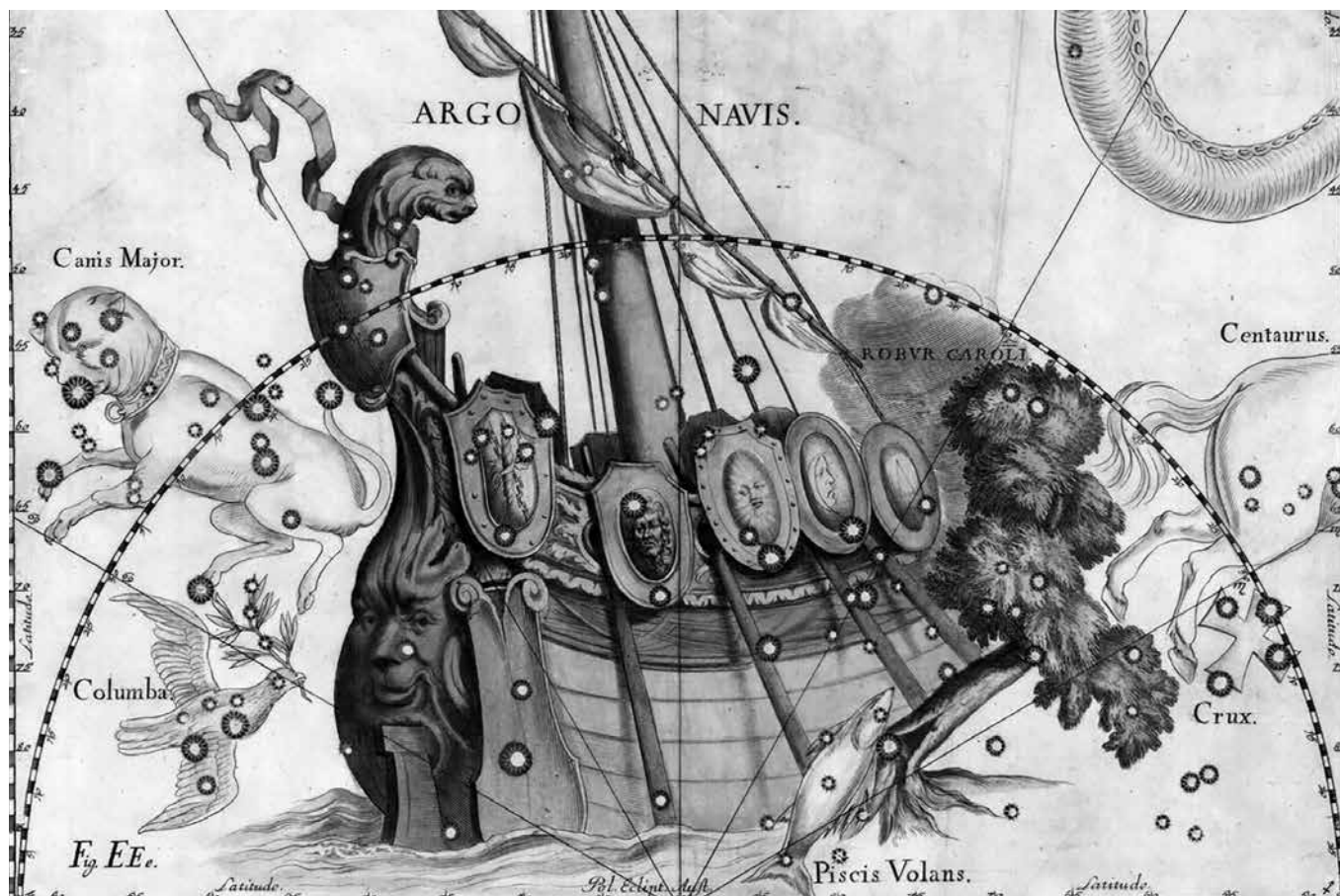
Ο Ηρακλής Χατζηδημούλας υπήρξε ιδρυτικό μέλος (1914) και πρόεδρος (1920-1924) του Συνδέσμου Βιομηχάνων Μακεδονίας. Ο Κωνσταντίνος Ηρ. Χατζηδημούλας διετέλεσε πρόεδρος του ίδιου οργανισμού την περίοδο 1958-1966. Οι Κωνσταντίνος και Αλέξανδρος Χατζηδημούλας του Ηρακλέους, ο Χριστόδουλος Χατζηδημούλας του Κωνσταντίνου και ο Λουκάς Χατζηδημούλας του Λυσιμάχου ήταν, το 1951, μέτοχοι της «Ανωνύμου Εταιρείας Κανναβουργείων “Έδεσσα”».

Από το 1932 η «Εστία» συμμετείχε στο «Γραφείον Συνεννοήσεως Νηματοουργείων Μακεδονίας», οργανισμό που είχε ως στόχο τον συντονισμό των νηματοουργείων.

Χαρακτηριστικό είναι το σχόλιο του Κ. Τομνά για την οικογένεια Χατζηδημούλα:

«Τα παιδιά του Χατζηδημούλα είχαν προοδευτικές πολιτικοκοινωνικές αντιλήψεις. Ο μικρότερος γιος, που φοιτούσε στο Β΄ Γυμνάσιο κατά τα δύσκολα χρόνια 1925-30, εισηγήθηκε στα άλλα του αδέρφια που συμφώνησαν να προσλάβουν στο εργοστάσιο άπορους συμμαθητές τους για ελαφριές δουλειές. Πολλά από τα παιδιά εκείνα που είναι σήμερα διακεκριμένοι επιστήμονες, δούλευαν τη νύχτα στους αργαλειούς και στα μασούρια και τη μέρα πήγαιναν στο σχολείο...». ■

...τα παιδιά του Χατζηδημούλα είχαν προοδευτικές αντιλήψεις και προσλάβαν άπορους συμμαθητές τους για ελαφριές δουλειές...

ΑΡΓΩ, ΜΙΑ ΧΡΟΝΟΔΟΤΡΑ

Οι περίπατοι είναι για μένα πηγές εμπνεύσεων. Σε έναν περίπατο μπορώ να σκεφτώ πράγματα που είναι αδύνατο να σκεφτώ σε άλλη στιγμή του εικοσιτετραώρου, με εξαίρεση ίσως την περίοδο του ύπνου. Είναι στιγμές διαλογισμού. Μετά, οι ατάκτως ερριμμένες σκέψεις μπαίνουν σε μια σειρά και καταγράφονται όταν γυρίζω σπίτι. Πολλές φορές και συναντήσεις δίνουν εναύσματα για σκέψεις. Όπως έγινε τις προάλλες.

γράφει ο
Χαρίτων Τομπουλίδης
αστρονόμος, αστροφυσικός

Οι εποχές

Εκεί που περπατούσα άκουσα ιαχές. Οι ιαχές του κόσμου προέρχονταν από το κλειστό γυμναστήριο και μ' έκαναν να αλλάξω την πορεία μου. Έπαιζαν οι πρωταθλητές Ημαθίας,

το 2ο Λύκειο της πόλης μας, με τους πρωταθλητές του νομού Σερρών μπάσκετ, στους σχολικούς αγώνες. Έξω από την πόρτα του γυμναστηρίου ένας συνάδερφος, έπιασε συζήτηση μαζί μου για αστρονομικά

θέματα και με αφορμή την εαρινή ισημερία που πλησίαζε με ρώτησε αν οι άλλοι πλανήτες έχουν εποχές. Η απάντησή μου ήταν ότι, όσων πλανητών οι νοητοί άξονες περιστροφής έχουν την ίδια κλίση με τον δικό μας, έχουν εποχές.

Στον περίπατο όμως που έκανα μετά το Γυμναστήριο το ξανασκέφτηκα το θέμα και είπα: Έχουμε όλοι οι άνθρωποι στην Υδρόγειο εποχές; Αν «ναι», είναι όλες ίδιες; Τι είναι οι εποχές; Οι απαντήσεις μου με οδήγησαν να σκεφτώ πόσο μοναδικός είναι ο πλανήτης μας. Έχει ανθρώπους που ζουν τις αλλαγές των εποχών πολύ όμορφα και άλλους πολύ έντονα.

Με τι συνδέονται οι εποχές; Με τη γονιμότητα; Με το φως; Με τις βροχές; Με την αναγέννηση; Με όλα μαζί; Οι τελευταίοι Ολυμπιακοί αγώνες Αστρονομίας έγιναν για πρώτη φορά τον Δεκέμβριο. Οι Ολυμπιακοί αυτοί αγώνες περιλαμβάνουν και παρατηρήσεις. Είναι δυνατόν να γίνουν παρατηρήσεις το χειμώνα, θα σκέφτονταν οι άνθρωποι που ζουν στις λεγόμενες Εύκρατες ζώνες, στα δικά μας γεωγραφικά πλάτη; Αυτοί όμως που ζουν σε περιοχές γύρω από τον ισημερινό δεν καταλαβαίνουν τι σημαίνει χειμώνας.

Ο Γαλαξίας, που για μας σχετίζεται με το γάλα, λέγεται στα σουηδικά «Vintergatan», χειμωνιάτικος δρόμος. Τι σημαίνει αυτό για τους λαούς του ισημερινού; Άγνωστο πράμα. Δεν ξέρουν τι σημαίνει χειμώνας, χιόνι, καλυμμένος με χιόνι δρόμος. Γι' αυτούς ισχύει ξηρασία και βροχή. Περίοδος βροχών και περίοδος ξηρασίας. Έτσι όταν οι Ολυμπιακοί αγώνες αστρονομίας γίνονται Δεκέμβριο σημαίνει ότι μάλλον πρέπει να γίνονται σε χώρες που είναι κοντά στον Ισημερινό ή στο νότιο ημισφαίριο.

Όπως και ισχύει. Οι αγώνες έγιναν στην Ινδία και η πιο ξηρή εποχή είναι γύρω στα δικά μας Χριστούγεννα.

Άρα τι είναι οι εποχές; Τι εκφράζουν; Για μένα, προγραμματισμό και γονιμότητα. Γονιμότητα της γης και της φύσης. Επομένως τα ημερολόγια πρέπει να προσαρμόζονται στο γεγονός αυτό. Ημερολόγια; Τι είναι πάλι αυτά; Γιατί τα έχουμε; Τι μας βοηθούν: Να προσκυνούμε τη φύση που μας δίνει τροφή και ζούμε.

Τι ρόλο παίζουν τα άστρα;

Ας σκεφτούμε ότι ξαφνικά μια κακή νύχτα μια ανώτερη δύναμη μας αφαιρεί όλα τα άστρα από τον ουράνιο θόλο. Θα το αντιλαμβανόμαστε αυτό; Θα μας πείραζε να είχαμε έναν ουρανό χωρίς αστέρια; Για τους περισσότερους θα περνούσε το γεγονός απαρατήρητο. Η αστυφιλία μας στέρησε από την κλίση μας: Τον έναστρο ουρανό. Θα μου πείτε τι πειράζει αυτό; Σήμερα δεν πειράζει. Η τεχνολογία μας έκανε υποχείρια της και δουλεύουμε σαν ρομπότ. Ξέρουμε πότε να ξυπνήσουμε, κι αν δεν μπορούμε, να βάλουμε ξυπνητήρι. Πότε θα πάμε στη δουλειά ή στο σχολείο, πότε θα τελειώσουμε, πότε θα φάμε, πότε θα κοιμηθούμε και πότε θα σπείρουμε. Οι λίγοι που σπέρνουν ακόμη, γιατί τα φαγητά μας είναι έτοιμα και ίδια όλο το χρόνο και όλες τις εποχές, κι αυτά

μας τα φέρνουν άλλοι. Έπαψαν οι εποχές που σπέρναμε και θερίζαμε μόνοι μας. Ξέρουμε γενικά πότε είναι καλοκαίρι, πότε είναι χειμώνας, πότε άνοιξη και πότε φθινόπωρο από τα ημερολόγια μας. Όλα μας τα προσφέρει η τεχνολογία μας.

Έτσι όμως δεν ήταν τα πράγματα στην ιστορία του ανθρώπου πάνω στη Γη. Τα τελευταία χρόνια γίναμε έτσι. Ο άνθρωπος, αν δεν υπήρχαν τα άστρα, σήμερα δεν θα υπήρχε. Κι αν υπήρχε θα ήταν πολύ λιγότεροι οι άνθρωποι σήμερα κι ακόμη θα ήμασταν στις σπηλιές. Χάρη στα άστρα φτάσαμε εκεί που φτάσαμε. Χάρη στην εμφάνιση των άστρων στον ουράνιο θόλο. Και μόνο χάρη σ' αυτήν.

Για τους περισσότερους φαίνεται πολύ παράξενο αυτό, αλλά δεν είναι. Σκεφτείτε αν σας πάρω και σας ρίξω στη θάλασσα να ταξιδέψετε, ή στην έρημο, ή σε οποιοδήποτε μέρος της Γης, χωρίς καμιά τεχνολογική βοήθεια. Πως θα επιζήσετε; Πως θα γνωρίζετε τις εποχές του χρόνου; Πως θα γνωρίζετε αν θα έρθει κρύο ή ζέστη, καλός καιρός ή χιονιάς; Το σκεφτήκατε ποτέ αυτό; Ο μόνος τρόπος είναι τα άστρα. Αν δεν υπήρχαν τα άστρα θα ήταν αδύνατο να επιζήσετε. Γιατί; Γιατί τα άστρα είναι οι χρονοδότες μας. Αν δεν υπήρχαν τα άστρα δεν θα καταλαβαίναμε τη ροή του χρόνου, και κατ' επέκταση τις αλλαγές της φύσης.

Η δημιουργία των αστερισμών

Τα άστρα μας έδωσαν τα ημερολόγια. Άλλο τώρα αν εμείς τα προσαρμόσαμε στις θρησκείες μας, είτε αυτές λέγονται εβραϊκές, είτε χριστιανικές, είτε ισλαμικές, βουδιστικές, ινδουιστικές, είτε μαμωνάδες, ανιμιστικές είτε όπως και να λέγονται. Χωρίς την εμφάνιση των άστρων στον νυ-

...ο άνθρωπος, αν δεν υπήρχαν τα άστρα, σήμερα δεν θα υπήρχε. Κι αν υπήρχε θα ήταν πολύ λιγότεροι οι άνθρωποι σήμερα κι ακόμη θα ήμασταν στις σπηλιές...

χτερινό ουρανό, επαναλαμβάνω, δεν θα υπήρχαμε σήμερα. Άρα το πώς τα άστρα εμφανίζονται στον ουράνιο θόλο και τότε, ήταν ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ ΒΑΣΙΚΟ για τον άνθρωπο. Και γι' αυτό ο άνθρωπος έπρεπε να ακούει συνέχεια τον ουρανό, σαν έναν παππού ή μια γιαγιά, που του λέει ιστορίες και τον νουθετεί τι να κάνει. Πότε να σπείρει, πότε να θερίσει, πότε να φυλάγεται από το κρύο, πότε να πηγαίνει για μπάνιο.

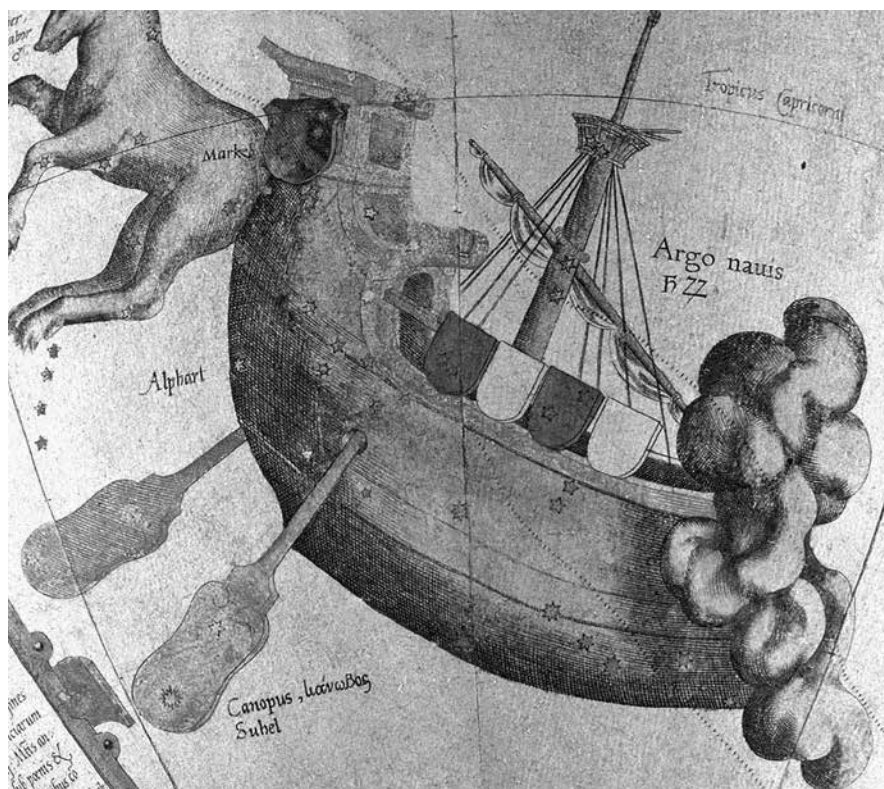
Και πως το έκανε αυτό ο ουράνιος θόλος; Αλλάζοντας τους πρωταγωνιστές του έργου. Αλλάζοντας τους πρωταγωνιστές του έργου κάθε λίγο και λιγάκι. Έτσι ο άνθρωπος βλέποντας τους διάφορους πρωταγωνιστές να περνούν από τη θεατρική σκηνή του ουράνιου θόλου, τους μάθαινε σιγά-σιγά και άρχισε να καταλαβαίνει την υπόθεση του έργου που παίζονταν στον ουράνιο θόλο. Και για να μπορεί να τους θυμάται τους πρωταγωνιστές, τους έδωσε διάφορα ονόματα. Και έτσι φτιάξαμε τους αστερισμούς στον ουράνιο θόλο. Για να μπορούμε να καταλαβαίνουμε τι έργο μας διηγείται και μας δείχνει ο καλός παππούς Ουρανός στον ουράνιο θόλο και να ακούμε και καταλαβαίνουμε τις νουθεσίες του. Και έτσι επιζησαμε. Άρα: Ο ουράνιος θόλος μας έδωσε το χρόνο πάνω στη Γη. «Εν αρχή ην ο Ουρανός. Και μετά η Γη και ο Χρόνος». Αυτά ο άνθρωπος τα κατέγραψε και προσπαθώντας να τα θυμηθεί έκανε τους μύθους που λέμε σήμερα.

Η Αργώ

Μύθος. Τι φοβερή λέξη. Μύθος είναι ο καλύτερος τρόπος για να εξιστορήσεις. Να γράψεις ιστορία. Να διηγηθείς ιστορία. Τον λέμε μύθο αλλά όπως τον ορίζει και το λεξικό του Σουίδα: «Μύθος, λόγος ψευδής,

εικονίζων την αλήθεια».

Αφορμή για το άρθρο αυτό μου έδωσε ένας μύθος. Ο μύθος της Αργούς. Ένας μύθος που κρύβει μεγάλη ιστορία. Ποια ήταν η Αργώ και τι ρόλο έπαιξε στην ιστορία του ανθρώπου πάνω στη Γη; Ήταν ένα μυθικό καράβι ή μια πρωταγωνίστρια του ουρανού που μας δίδασκε τις εποχές, τον χρόνο; Ας τα πάρουμε από την αρχή.

Γκραβούρα περασμένου αιώνα που απεικονίζει τον αστερισμό της Αργώς

Τι ήταν η Αργώ; Ένα καράβι που μετέφερε 50 Αργοναύτες. Ήταν ένα καράβι που έκανε ο Άργος (ή ο Γλαύκος κατ' άλλους) με 50 κουπιά για τους Αργοναύτες. Στη ναυπήγηση του караβιού βοήθησε και η θεά Αθηνά, που έδωσε και στην πλώρη της Αργούς ιερό ξύλο από τη βελανιδιά της Δωδώνης. Η Αργώ, «αγιασμένη» έτσι, προειδοποιούσε το πλήρωμα για τυχόν δυσκολίες και κινδύνους που θα συναντούσε.

Η Αργοναυτική εκστρατεία ήταν γεμάτη περιπέτειες, αλλά στέφθηκε με επιτυχία. Αυτά μας τα εξιστορεί ο Απολλώνιος ο Ρόδιος στα «Αργοναυτικά» του. Η Αργώ επέστρεψε στην Ιωλκό, όμως, από τη δύση. Πώς όμως έφτασε στη Θεσσαλία από τον Εύξεινο Πόντο ερχόμενη από την δύση, είναι ένα μυστήριο. Είναι αυτό δυνατόν; Ίσως πήγε πάνω από τον ουράνιο θόλο. Γι' αυτό και η Αργώ

ήταν ο μεγαλύτερος αστερισμός του ουρανού μέχρι πρόσφατα.

Η Αργώ ως αστερισμός

Το ταξίδι της Αργούς από την Ιωλκό της Θεσσαλίας στην Κολχίδα του Ευξείνου Πόντου και η επιστροφή της είναι ένα από τα πιο ωραία, φανταστικά, περιπετειώδη και ενδιαφέροντα ταξίδια της παγκόσμιας μυθολογίας. Έχει κινήσει το ενδιαφέρον πολλών επιστημόνων και

πολλοί προσπάθησαν να εξηγήσουν τα συμβάντα της Αργοναυτικής εκστρατείας με πολλούς και διάφορους τρόπους. Και για να μην ξεχαστεί το ταξίδι αυτό, η Αργώ τοποθετήθηκε στον ουρανό, από τα πολύ παλιά χρόνια, σε ανάμνηση του.

Η Αργώ ήταν ένας από τους αστερισμούς του Πτολεμαίου και μέχρι τις μέρες μας έμεινε έτσι, για να χωριστεί το 1932 από την Παγκόσμια Ένω-

Μεγάλου Κυνός στη δύση και του Κενταύρου στην ανατολή. Είχε προς το νότο το Σταυρό του Νότου, το Χαμαιλέοντα και τη Δορκάδα και προς βορρά την Ύδρα και τον Μονόκερω. Περιλάμβανε 829 αστέρες ορατούς με γυμνό μάτι, που κατανεμήθηκαν αργότερα ως εξής: 268 στην Τρόπιδα, 313 στην Πρύμνη και 248 στα Ιστία. Η Αργώ ήταν αστερισμός του νοτίου ημισφαιρίου, αόρατη από χώ-

σε μέγεθος να είναι η Ύδρα, ο τρίτος η Παρθένος και ο τέταρτος η Μεγάλη Άρκτος;

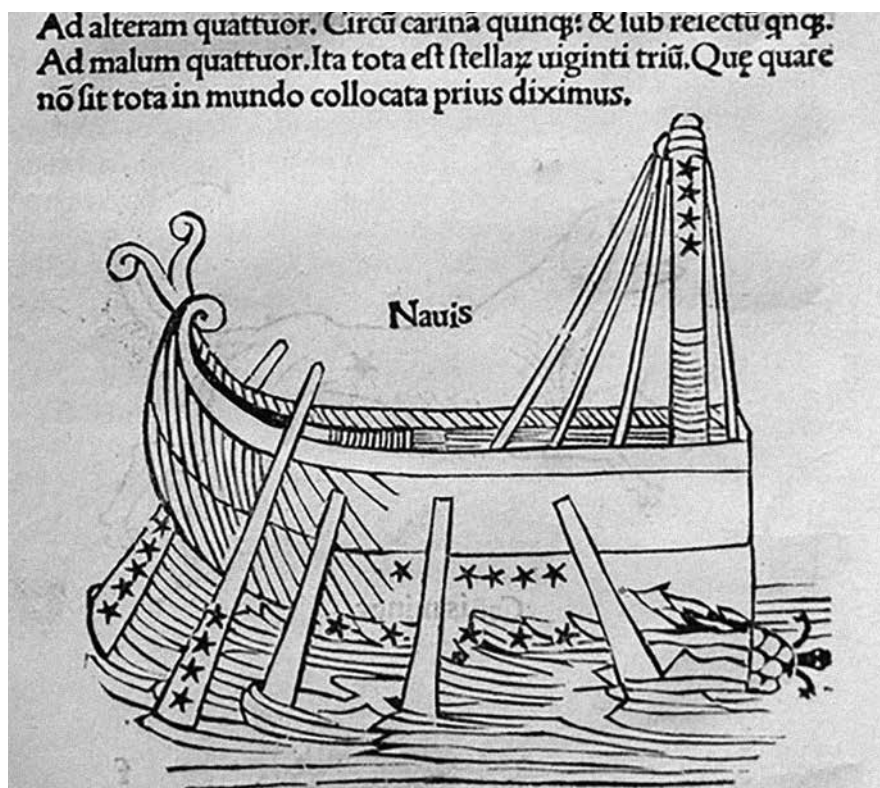
Γιατί, οι πρωταγωνιστές αυτοί στον ουράνιο θόλο ήταν στην κυριολεξία ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ. Αυτοί έλεγαν ή έδειχναν στον άνθρωπο τον προσανατολισμό του στον χώρο και στον χρόνο. Ήταν οι δείκτες του χώρου και του χρόνου. Και εδώ θα δούμε και τη σχέση των αστερισμών αυτών με τις εποχές. Την γονιμότητα. Την εαρινή ισημερία. Πως;

Όλοι γνωρίζουμε πως με τη Μεγάλη Άρκτο βρίσκουμε τον βορρά ανεξαρτήτως εποχής και χρόνου. Περιστρέφεται γύρω από ένα νοητό άξονα και η προέκταση των δυο πιο λαμπρών αστεριών της μας οδηγεί στον βορρά. Άρα μας προσανατολίζει στον χώρο.

Μας προσανατολίζει όμως και στον χρόνο. Εκτός από πολική αρκούδα ήταν και άμαξα για πολλούς λαούς και για πολλά χρόνια. Ακόμη και για τον Όμηρο, που την ορίζει και σαν άμαξα. Η άμαξα, όμως, έχει σχέση και με το αλέτρι και το όργωμα, καθώς και το αλεύρι και το ψωμί.

Ο Jacob Grimm αναφέρει πως η Μεγάλη Άρκτος συνδεόταν με το ψωμί και την τιμή του ψωμιού στην Ελβετία. Όταν η Μεγάλη Άρκτος είναι χαμηλά στον ορίζοντα, το ψωμί είναι φτηνό, και όταν είναι ψηλά, στο ζενίθ, είναι ακριβό. Αυτό, όμως, αληθεύει αν σκεφτούμε ότι το φθινόπωρο η Μεγάλη Άρκτος είναι χαμηλά στον ορίζοντα -εποχή, δηλαδή, που το σιτάρι είναι γινωμένο και το αλεύρι άφθονο, και άρα το ψωμί φτηνότερο ενώ όταν η Μεγάλη Άρκτος είναι ψηλά στον ορίζοντα είναι καλοκαίρι και το σιτάρι δεν έχει δέσει ακόμη.

Ίσως και οι αρχαίοι μας πρόγονοι να συνέδεαν το αλέτρι με την άμαξα της Μεγάλης Άρκτου. Ο εφευρέτης

Εικονογράφηση σε βιβλίο περασμένου αιώνα που απεικονίζει τον αστερισμό της Αργώς

ση Αστρονόμων σε τρεις επιμέρους αστερισμούς: Την Τρόπιδα (Carina), την Πρύμνη (Purpis) και τα Ιστία (Vela) Η Αργώ ήταν ο μεγαλύτερος αστερισμός του ουρανού, με έκταση 75°, εκτεινόμενη σε ορθή αναφορά από την 6η μέχρι την 11η ώρα και σε απόκλιση από -25° μέχρι -70°. (Αυτός ίσως να ήταν και ο λόγος που χωρίστηκε σε επιμέρους αστερισμούς). Περιλαμβάνονταν ανάμεσα στους αστερισμούς της Περιοχής και του

ρες μέσων πλατών. Ήταν ορατή μόνο από χώρες που βρίσκονται νοτιότερα του 37ου παράλληλου. Στην Ελλάδα ήταν ορατή (ένα μέρος της φυσικά) από τις περιοχές που βρίσκονται νοτιότερα της Πελοποννήσου.

Τα μεγέθη και οι θέσεις των αστερισμών

Γιατί η Αργώ ήταν τόσο μεγάλη ως αστερισμός; Γιατί ο δεύτερος μετά απ' αυτήν αστερισμός του ουρανού

του αρότρου ήταν ο γιος της Δήμητρας, ο Τριπτόλεμος (αυτός που οργώνει τρεις φορές), και ίσως να είναι το άροτρό του που είναι στον ουρανό. Άρα η Άρκτος μας δείχνει και τον χρόνο. Όχι πολύ σίγουρα όμως. Αυτόν όμως μας το δίνουν οι άλλοι οι πρωταγωνιστές αστερισμοί.

Η μετάπτωση των ισημεριών ως χρονοδότης

Η Ύδρα, η Παρθένος και η Αργώ, μας οδηγούν στη γεωργία, στα χωράφια, στην άνοιξη, στις εποχές, στην ευφορία του εδάφους και αστρονομικά, στη μετάπτωση των ισημεριών. Και τα ημερολόγια είναι διάφορα για τους διάφορους λαούς, ανάλογα με που βρίσκονται.

Η περίπτωση της Ύδρας και της Παρθένου

Η Ύδρα είναι ένας αστερισμός χωρίς λαμπρά αστέρια. Η Ύδρα, είναι ο Νείλος, που με τις πλημμύρες του έδινε γόνιμο έδαφος για καλλιέργειες. Περνά όμως από την Παρθένο που κι αυτή έχει αμυδρά αστέρια, άλλα έχει ένα πολύ λαμπρό. Τον ονομάσαμε Στάχυ, για να μας θυμίζει ότι ήρθε η ώρα της σποράς και του θερισμού. Ο αστερισμός αυτός παλαιότερα, μερικές χιλιετηρίδες προ Χριστού, μεσουρανούσε νωρίτερα, δηλαδή το καλοκαίρι. Έτσι, σε πολλούς αρχαίους λαούς της Μεσογείου και της Μεσοποταμίας σχετιζόταν με τα στάχια, είτε στο μέστωμά τους είτε στο θερισμό τους. Γι' αυτό και σε πολλές καταγραφές φαίνεται είτε σαν γυναίκα με στάχυ στο χέρι ή στα χέρια, είτε, απλώς, σαν ένα μεγάλο στάχυ. Αυτοί, όμως, που ισχυρίζονται ότι ο αστερισμός σχηματίστηκε στην Αίγυπτο και σχετίζεται με το θέρισμα των δημητριακών, πρέπει να πηγαίνουν

Οι αστερισμοί της Ύδρας και της Μικρής Άρκτου σε γκραβούρα περασμένου αιώνα

περίπου 12.000 χρόνια πίσω, γιατί ο θερισμός γινόταν στην αρχαία Αίγυπτο κατά την εποχή της εαρινής ισημερίας. Και είναι αδύνατο ο αστερισμός της Παρθένου να μεσουρανούσε τότε. Ο Άρατος, τον 3ο π.Χ. αι., λέει ότι ο Λέων μεσουρανούσε το μήνα του θερισμού. Και αυτός ο ίδιος ονομάζει τον α Vir, τον πιο λαμπρό αστέρα της Παρθένου, «Στάχυ», που τον κρατάει στα χέρια της η «Παρθένος». Και ο Manetho, Ελληνοαιγύπτιος της ίδιας εποχής, ονομάζει όλο τον αστερισμό «Σταχυώδη». Με τα στάχια σχετιζόταν η Δήμητρα και η κόρη της η Περσεφόνη. Έτσι, για πολλούς, η Παρθένος είναι η Περσεφόνη που μεσουρανάει τον Αύγουστο ή το καλοκαίρι, τότε που τα στάχια θεριεύουν. Η Περσεφόνη για μερικούς είναι η Παρθένος, που για τους αρχαίους μας ήταν η «Κόρη» ή «Η σταχυώδης κούρη». Για τον Άρατο η Παρθένος είναι η

«Δίκη», που ίσως κρατά στα χέρια της όχι μόνο το στάχυ, αλλά και τον «Ζυγό», που βρίσκεται δίπλα της στον ουρανό, για να δικάζει σωστά. Η Παρθένος, όμως, ήταν και η «Astraea», κόρη της Θέμιδος και του Δία ή του Τιτάνα Αστροίου και της Ηούς και ήταν θεά της Αγνότητας και της Δικαιοσύνης. Συγκατοικούσε με τους ανθρώπους πάνω στη Γη, κατά τη διάρκεια του χρυσού αιώνα, του αιώνα της Δικαιοσύνης. Όταν, όμως, άρχισαν οι πόλεμοι και τα μίση πάνω στη Γη, και περάσαμε στον αιώνα του Σιδήρου, οι θεοί εγκατέλειψαν τη Γη, με πρώτη την Αιδώ, ενώ τελευταία έφυγε η θεά Αστροία, που πέταξε στον ουρανό και έγινε ο αστερισμός της Παρθένου.

Αυτή η «Astraea» ίσως σχετίζεται και με την Istar (Ιστάρ) των Εβραίων, τη βασίλισσα των άστρων, που ίσως έχει σχέση με την Αθήρ ή Αθόρ ή Χαθώρ των Αιγυπτίων και την Ασάρτη των Συρίων, από την οποία ίσως πηγάζει και η Εσθήρ της Βίβλου και η δική μας λέξη για το άστρο, ο «Αστήρ». Ίσως σχετίζεται και με τη θεά τον Σαξόνων Eostre, απ' όπου βγαίνει και η λέξη των Άγγλων για το Πάσχα, Easter, που γίνονταν γιορτές και φεστιβάλ όταν μεσουρανούσε, ή μάλλον ανέτελλε, ο αστερισμός της Παρθένου στα τέλη της άνοιξης. Υπάρχουν, όμως, μαρτυρίες για τον αστερισμό αυτό ακόμη πιο παλιές. Για μερικούς αιγυπτιολόγους, Παρθένος ήταν η Ίσις, θεά με πολλά ονόματα που κρατούσε στα χέρια της το στάχυ. Και εδώ μπαίνει τώρα και η Αργώ.

Η περίπτωση της Αργούς και του Σείριου

Η θεά Ίσις των Αιγυπτίων λέγονταν Σώθις. Σώθις ήταν όμως και το όνομα του Σείριου στην Αίγυπτο. Οι ιερείς παρατηρούσαν το Σείριο συχνά και ήταν εντυπωσιακός για όλο το λαό.

Η Σώθις, όμως, κάποτε έδυε. Πήγαινε στο Νουάτ, τον Κάτω Κόσμο, και για 70 περίπου μέρες ο ουρανός δεν απολάμβανε τη γοητεία της. Μετά, όμως, έβγαινε στην ανατολή το πρωί, πριν ανατείλει ο ήλιος. Η εμφάνιση, η ηλιακή ανατολή του Σείριου -ή της Σώθιδος κατ' αυτούς -στον ορίζοντα αποτελούσε την αρχή του Σωθικού τους Ημερολογίου. Χρονικά πρέπει να άρχισε γύρω στο 3285 π.Χ. Πολλοί αιγυπτιακοί ναοί ήταν έτσι χτισμένοι, που όταν ο Σείριος ανέτελλε το πρωί, φωτιζονταν οι διάδρομοι των ναών, σαν με ηλεκτρικό φως. Σε ναό της Ίσιδος στην Ντεντέρα, από το 700 π.Χ., υπάρχει ιερογλυφική επιγραφή που περιγράφει την ανατολή του Σείριου. Ο Σείριος, όμως, ήταν και ο αστέρας του Νείλου, γιατί μόλις ανέτελλε το πρωί στον ορίζοντα, περί τα τέλη Ιουνίου, προειδοποιούσε τους κατοίκους για τις πλημμύρες του Νείλου. Τα χιόνια έλιωναν στον Ισημερινό, απ' όπου πηγάζει ο Νείλος, και έπαιρνε μερικές μέρες μέχρις ότου ο φουσκωμένος Νείλος έφτανε στη Μέμφιδα και ξεχείλιζε στις αρχές του Αυγούστου. Έτσι ο κόσμος φυλαγόταν και παράλληλα η λάσπη που άφηνε ο εκχειλισμένος Νείλος ήταν εύφορη και αποδοτική για τις καλλιέργειες των Αιγυπτίων. Έτσι, ο Νείλος και ο Σείριος συνδέονταν μεταξύ τους. Η Ίσις και ο Όσιρις ταξιδεύουν σε βάρκα, από πολλές περιγραφές που βρέθηκαν σε ναούς των αρχαίων Αιγυπτίων. Μ' αυτόν τον τρόπο ο αστερισμός του Μεγάλου Κυνός σχετιζόταν με τον αστερισμό της Αργούς. Η Αργώ επομένως μπήκε στον ουρανό και καθόριζε χρονικά την άνοιξη, τις πλημμύρες, τη γονιμότητα. Και ίσως να καθόριζε και την εαρινή ισημερία. Την αρχή της χρονιάς που συνεχίστηκε αργότερα με το Σωθικό ημερολόγιο.

Ο αστερισμός του Μεγάλου Κυνός (Σείριος) σε γκραβούρα περασμένου αιώνα

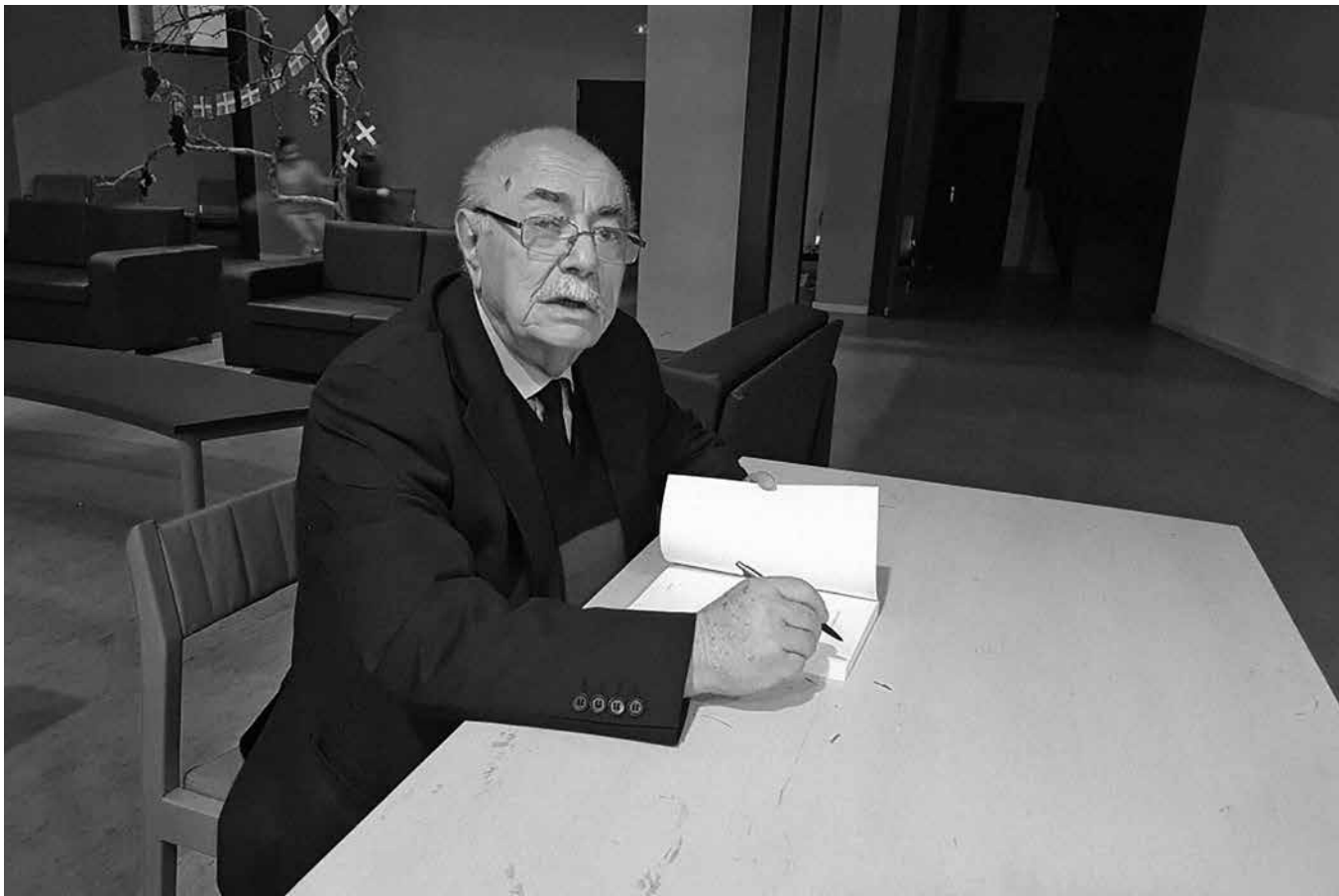
Ίσως όμως η ιστορία της Αργούς, ή μάλλον του καραβιού, να είναι και πιο παλιά από την Αργοναυτική εκστρατεία. Ο Ερατοσθένης υποστήριζε ότι ο αστερισμός αυτός αντιπροσώπευε το πρώτο καράβι που διέσχισε τον ωκεανό μεταφέροντας το Δαναό και τις 50 κόρες του από την Αίγυπτο στη Ρόδο και το Άργος. Ή, για τους Ινδούς, το καράβι που μετέφερε την Ίσι και τον Ισούαρα. Σύμφωνα με τις προϊστορικές παραδόσεις τους το πλοίο τους, που ταξίδευε σαν οδηγός και σαν ήλιος, ήταν η Άργα και ο πηδαλιούχος του πλοίου ήταν ο Αγκάστια, το άστρο Κάνωβος. Ίσως στη σανσκριτική αυτή λέξη «Άργα», το καράβι οδηγός των Ινδουιστών, να βρίσκονται οι ρίζες της Αργούς.

Η ιστορία του ουρανού ως δημιουργικός μύθος

Όπως και να έχει το πράγμα τα πα-

λιά τα χρόνια ο ουρανός μιλούσε μαζί μας. Ο άνθρωπος ήταν πάντα κοντά στον ουρανό και στα άστρα του. Τον αγαπούσε τον ουρανό και τον άκουγε. Όπως τα παιδιά άκουγαν τις γιαγιάδες και τους παππούδες να τους λένε παραμύθια. Και ο ουρανός με τη σειρά του, σαν μια πολύχρονη γιαγιά που αγαπάει τα παιδιά της, κάθε βράδυ μας διηγούνταν παραμύθια διαφορετικά. Παραμύθια που δε μας νανούριζαν μόνο, αλλά και μας μάγευαν και μας διέγειραν συγχρόνως. Και μας βοηθούσαν. Μας βοηθήσαν για να επιζηήσουμε πάνω στην Υδρόγειο. Μας βοηθούσαν να προσανατολιστούμε και στο χώρο και στο χρόνο. Πολλά από τα παραμύθια αυτά ζουν ακόμη μέχρι σήμερα. Εμείς όμως δεν τα ακούμε. Η τεχνολογία μας έχει αποκόψει από τις ρίζες μας. Από την νηπιακή μας κούνια. Από την ομορφιά του έναστρου ουρανού. Ακούμε τώρα τα μέντιουμ. Τα προγράμματα των υπολογιστών. Τους αστρολόγους των Μ.Μ.Ε., είτε αυτά λέγονται τηλεοράσεις, είτε οθόνες Smartphones (τι γελοίο όνομα: smart phone= έξυπνη φωνή). Και έτσι ξεκοπήκαμε από τις ρίζες μας. Πλέουμε ανερμάτιστοι στον αιθέρα. Και τα άστρα έφυγαν μακριά. Πολύ μακριά. Σε αποστάσεις ετών φωτός.

Και αυτοί ακόμη οι ζωδιακοί αστερισμοί που μας καθόριζαν τον χρόνο στη ζωή μας, σήμερα καθορίζουν τη ζωή πολλών ανθρώπων με τα παραμύθια των αστρολόγων. Γιατί, τα σημερινά παραμύθια των αστρολόγων, μόνο τη τσέπη των αστρολόγων γεμίζουν με χρήματα και τίποτε άλλο. Κι έτσι ενώ παλιά τα παραμύθια της γιαγιάς του έναστρου ουρανού μας κρατούσαν ξύπνιους και επιζηήσαμε, τα σημερινά παραμύθια των αστρολόγων μας κοιμίζουν και μας καταστρέφουν. ■

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΣΤ. ΒΑΛΣΑΜΙΔΗ

«ΨΗΦΙΔΕΣ» - ΤΟΜΟΣ 6ος ΙΣΤΟΡΙΚΑ

συννοψίζει η Δήμητρα Τζάκη

Στις 7 Νοεμβρίου 2017 είχαμε την τιμή να παρουσιάσουμε τον 6ο τόμο των Ψηφίδων του κ. Μανώλη Βαλσαμίδα. Η εκδήλωση, που διοργανώθηκε από την Πολιτιστική Εταιρεία Νάουσας «Αναστάσιος Μιχαήλ ο λόγιος», έτυχε μεγάλης αποδοχής και απέδειξε για μια ακόμα φορά την αναγνώριση και την εκτίμηση του κοινού στο έργο του συγγραφέα και ιστορικού. Το βιβλίο παρουσίασαν ο φιλόλογος κ. Πέτρος Στοΐδης, ο οποίος έκανε μια συνολική αποτίμηση του έργου και της προσφοράς του κ. Βαλσαμίδα, η εκπαιδευτικός κ. Δήμητρα Τζάκη και η δ. Βίκυ Χατζάρα, δικηγόρος, οι οποίες αναφέρθηκαν στο 1ο μέρος του βιβλίου, ενώ η δημοσιογράφος κα Χιονία Μπλιάτκα παρουσίασε το 2ο μέρος, το ιστορικό σχέδιασμα του Μ. Βαλσαμίδα πάνω στο οποίο γίνεται προσπάθεια να αποτυπωθεί, με σύγχρονα μέσα και εν είδει ντοκιμαντέρ, η επανάσταση της Νάουσας το 1822.

Το παρελθόν είτε το γνωρίζουμε, είτε όχι, το κουβαλάμε μέσα μας. Για τους πιο πολλούς η αναζήτηση του παρελθόντος είναι μάταιη. Ωστόσο, λέει ο Χομπσμπάουμ, «το παρελθόν είναι δουλειά του ιστορικού, ο οποίος αυτοβιογραφείται και όχι μόνο ξαναεπισκέπτεται το παρελθόν, αλλά το χαρτογραφεί κιόλας. Γιατί δεν γίνεται χωρίς αυτόν τον χάρτη, λέει, να εντοπίσουμε τα μονοπάτια μιας ζωής μέσα από πεδία που συνεχώς αλλάζουν. Δεν γίνεται χωρίς τον χάρτη του παρελθόντος να καταλάβουμε πώς και γιατί διστάσαμε και χάσαμε τον έλεγχο ή πώς ζήσαμε ανάμεσα σε εκείνους με τους οποίους συνδέθηκε η ζωή μας και από τους οποίους εξαρτήθηκε. Αυτά είναι που ρίχνουν φως όχι μόνον στον ατομικό βίο, αλλά και σε ολόκληρο τον κόσμο».

Αυτή είναι η χρήσιμη δουλειά του ιστοριογράφου. Αυτό κάνει ο Μ. Βαλσαμίδης μέσα από τους 22 τόμους των βιβλίων του. Χαρτογραφεί το παρελθόν του και παρελθόν μας. «Παρέδωσα τον θησαυρό» έχει την ανάγκη να πει στον 6ο τόμο των Ψηφίδων. Παρέδωσε τους κώδικες στην Ιερά Μητρόπολη, τους κώδικες που διέσωσε και που του επέτρεψαν να συντάξει ένα έργο ζωής. Και δεν παραλείπει να μας κεντρίσει με ένα ακόμα δείγμα κοινοτικού πνεύματος από την πολύχρονη αναζήτησή του. Παραθέτει στον 6ο τόμο το πρακτικό της 24ης Απριλίου του 1909, πρακτικό του θεσμικού οργάνου της πόλεως που είναι η «Διαρκής Αντιπροσωπεία της Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Κοινότητος Ναούσης», με το οποίο πρακτικό έγινε αποδοχή της δωρεάς των Σεφερτζήδων. Μια ιστορική στιγμή προσφοράς, μια ψηφίδα ευγενικής φιλοδοξίας, που στην εποχή μας μοιάζει κατά κανόνα ως κάτι το αδιανόητο να συμβεί.

Οι Ψηφίδες λοιπόν είναι επισημάνσεις και αφορμές. Ανοίγουν θέματα δεν τα κλείνουν. Δεν έχουν αρχή μέση και τέλος. Είναι μικρά, και πολλές φορές άσχετα φαινομενικά, κομμάτια μεταξύ τους, που συνθέτουν ένα πάζλ σε εξέλιξη. Έχουν μια προφο-

ρικότητα οι Ψηφίδες. Απευθύνονται στον αναγνώστη τους σαν σε φίλο και συνομιλητή, στον οποίο ο συγγραφέας τους ξετυλίγει, τι σημαντικό βρήκε, τι μέλλει να γράψει, τι μέλει να αναζητηθεί και να γραφτεί.

Άρθρα ιστορικού, λαογραφικού, φιλολογικού, αλλά και θρησκευτικού και κοινωνικού περιεχομένου, σχόλια και αναφορές, επιστολές από και προς, επίκαιρα και ανεπίκαιρα σημειώματα, σχόλια επί άρθρων άλλων, ομιλίες, παρουσιάσεις βιβλίων, βιβλιογραφική έρευνα, επισημάνσεις και αναφορές, σύντομες μονογραφίες, σύντομες μαρτυρίες, πίνακες ονομάτων και καταλόγων. Όλα αυτά είναι οι Ψηφίδες και μαζί συνθέτουν ένα ημερολόγιο ζωής, αν σκεφτούμε ότι μαζεύονται σε τόμους από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 περίπου και μέχρι σήμερα - κοντά είκοσι χρόνια ανελλιπούς παρουσίας στον τύπο της περιοχής, σε συνέδρια, γιορτές μνήμης και τιμής. Το ημερολόγιο μιας ζωής μέσα από το οποίο διαφαίνεται το πάθος για την συγγραφή, το πάθος για τον τόπο και τους ανθρώπους.

Αν η ζωή μας είναι ό,τι κάνουμε, τότε το ημερολόγιο της συγγραφικής ζωής του Μ. Βαλσαμίδα, οι Ψηφίδες, αυτό το πολυσέλιδο και ανοιχτό στο χρόνο - με την έννοια ότι συνεχίζεται- έργο, δεν είναι έργο ζωής, αλλά είναι η ίδια η ζωή του. Ο συγγραφέας αυτοβιογραφείται διαρκώς. Πεινασμένος για γράψιμο, πεινασμένος για έρευνα, πεινασμένος για να δικαιώσει την παραγνωρισμένη ιστορία της πόλης. Όπως λέει ο ίδιος στον τόμο αυτό, έχει κάνει τη νύχτα μέρα και αν και δούλεψε χρόνια ως εκπαιδευτικός, σχολάρχης και σε θέσεις μεγάλης ευθύνης, η ευθύνη που νιώθει για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον του τόπου μας τον κάνει να μην κοιμάται, να νιώθει πως η μέρα δεν είναι αρκετή για να δει, να ερευνήσει και να γράψει όσα πιστεύει ότι θα πρέπει να φανερωθούν, όσα θα ήταν ικανά να αφυπνίσουν.

Οι Ψηφίδες κατά κανόνα δεν έχουν γραμμική διάταξη. Το βάρος τους δεν μετακινείται οπωσδήποτε από τα δεξιά προς τα αριστερά κι από την αρχή προς το τέλος. Τα θέματά τους είναι μετακλητά και το παζλ το διαμορφώνει κατά πώς θέλει ο αναγνώστης, αφού έχει τη δυνατότητα της επιλογής. Ωστόσο ειδικά σ' αυτόν τον 6ο τόμο οι Ψηφίδες κινούνται σε ιστορικό πλαίσιο και χωρίς να σημαίνει αυτό ότι δεν υπάρχουν ιστορικά άλματα, υπάρχουν αρκετά μεγάλες ιστορικές ενότητες: Το ολοκαύτωμα και η κάθοδος στον νότο των μακεδόνων οπλαρχηγών Καρατάσου και Γάτσου. Η ενεργητική τους δράση υπέρ του αγώνα σε Πελοπόννησο, Στερεά Ελλάδα και Ήπειρο.

Ο Τσάμης Καρατάσος αργότερα στο πλευρό του Όθωνα, άρθρα γύρω από τη Νάουσα και τη θέση της στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, το σχέδιο του Υψηλάντη για τον ξεσηκωμό και τα τραγικά αποτελέσματα της εκστρατείας για επανάσταση στη Μακεδονία, καθώς και μια σειρά άλλα μικρά κείμενα που δείχνουν την κινητικότητα των ανθρών μιας εποχής, τον πόνο και τους αγώνες που συνδέουν διάφορες περιοχές της Μακεδονίας μέσα από ατομικές ιστορίες και τραγικά συμβάντα.

Μια από τις χρήσιμες εμμονές του Μανώλη Βαλσαμίδα είναι η αποκατάσταση της αξίας των μακεδόνων οπλαρχηγών που διέτρεξαν μετά την καταστροφή της Νάουσας όλην την νότια Ελλάδα και αγωνίστηκαν ισότιμα και σε θέσεις κλειδιά, δίπλα σε φημισμένους οπλαρχηγούς, και στους οποίους τα σχολικά βιβλία ιστορίας ουδέποτε αναφέρονται. Υπερασπίζεται το καθεστώς της Νάουσας πολύ πριν την Επανάσταση του '22 και απαντά για ακόμα μια φορά με ποιο τρόπο οι Ναουσαίοι αντιστάθηκαν όταν χρειάστηκε.

Ένα μέρος του βιβλίου λοιπόν έχει να κάνει με τον Καραδήμο και την αντίσταση της Νάουσας στον Γενί-

τσαρισμό πολύ πριν την επανάσταση του '22, ως απάντηση σε ερωτήματα και αμφισβητήσεις που τίθενται για τη σχέση της Νάουσας με την Πύλη και τα ειδικά της προνόμια. Έχει να κάνει επίσης με μια σειρά από ιστορικά άρθρα σχετικά με την πορεία του Καρατάσου και του Γάτσου προς τον Νότο μετά την καταστροφή της Νάουσας, τη συμμετοχή τους σε μάχες σε όλη την επαναστατημένη τότε Ελλάδα, την εκτίμηση που έχαιραν από άλλους οπλαρχηγούς, την προσφορά τους στον αγώνα, έτσι όπως πλήθος ιστορικές πηγές το μαρτυρούν.

Μεγάλο μέρος του βιβλίου, της αρθρογραφίας κατά βάση του συγγραφέα, αφιερώνεται, είναι αλήθεια, στην προσωπικότητα του Γέρου Καρατάσου και πώς αυτός με έργα και λόγια, με πάθος και διαρκή αγώνα συνέβαλλε ώστε η επανάσταση του 1821 να έχει θετική έκβαση. Η επιμονή του να καταδείξει στην κεντρική κυβέρνηση της επαναστατημένης Ελλάδας πως ο αγώνας δεν μπορεί και δεν πρέπει να περιοριστεί σε Πελοπόννησο και Στερεά, ο προσωπικός του αγώνας σε Θεσσαλία και Σκιάθο, αλλά και οι παρακαταθήκη ζωής, λόγων και έργων, που άφησε στον γιό του τον Τσάμη Καρατάσο για τη συνέχιση του αγώνα μέχρι την απελευθέρωση της Μακεδονίας, είναι στοιχεία που αναδεικνύονται κατά κόρον και με βάση τις πηγές, στον 6ο Τόμο των Ψηφίδων.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο του βιβλίου είναι η περιγραφή της αντίφασης στη λαϊκή συνείδηση που προκάλεσε η επανάσταση στη Μακεδονία και ιδιαιτέρως η καταστροφή της Νάουσας και άλλων επαναστατημένων περιοχών και που ο ξεσηκωμός τους πνίγηκε στο αίμα. Αντίφαση που φαίνεται στα τραγούδια της λαϊκής παράδοσης. Ο πόνος από τη μια μεριά, ο φόβος και η αμφισβήτηση για το όφελος του ξεσηκωμού και από την άλλη η περηφάνια και ο θαυμασμός

Το πάνελ των ομιλητών κατά τη διάρκεια της βιβλιοπαρουσίασης

για τη θυσία και την αμετακίνητη θέση των αγωνιστών, ανδρών και γυναικών, πως η ζωή δεν αξίζει αν πρόκειται να αποποιηθείς τα πιστεύω σου και την ταυτότητά σου, αν πρόκειται να μείνεις υπόδουλος και υποτακτικός.

Οι δύο μονογραφίες που υπάρχουν στην αρχή του τόμου για την γλύπτρια Κατερίνα Χαλεπά και τον Ε. Στουγιαννάκη και που γράφτηκαν και δημοσιεύτηκαν στον τύπο λόγω κάποιας επετείου του Ολοκαυτώματος, στέκονται ως σημείο αναφοράς όλων των άρθρων που συγκεντρώθηκαν εδώ και που αφορούν στον αγώνα. Γιατί στον Στουγιαννάκη οφείλουμε την ανάδειξη, το φανέρωμα της ιστορίας της Νάουσας, βιβλίο που στάθηκε έναυσμα και αρχή μιας ατέρμονης ιχνηλασίας στις σκιές και τα διαφορούμενα σημάδια του παρελθόντος τόπου μας. Στην κυρία Χαλεπά από την άλλη οφείλουμε το εμβληματικό μνημείο της πόλης, που αποδίδει με τον πιο καίριο, όσο και λιτό τρόπο, την ιερότερη, την κορυφαία, την τραγικότερη στιγμή της θυσίας υπέρ του αγώνα για την ελευθερία.

Αλλά ο συγγραφέας αυτού του τό-

μου των Ψηφίδων δεν μένει μόνο στη Νάουσα και στην επανάσταση στη Μακεδονία, στα τέκνα του τόπου του και στην συμβολή τους στην επανάσταση του 1821. Σε περίπου 10 σελίδες ξετυλίγει την ιστορία του εκχριστιανισμού των Σλάβων από τους φωτισμένους Μακεδόνες Κύριλλο και Μεθόδιο. Μια ιστορία που άλλαξε, όπως λέει και ο ίδιος, τον θρησκευτικό και πολιτικό χάρτη της Ευρώπης καθώς ένωσε τους Σλάβους κάτω από τη σημαία του Χριστιανισμού και έφερε μια επανάσταση στην προσέγγιση των θρησκευτικών κειμένων, επειδή οι δύο ιεραπόστολοι, για να πετύχουν τον εκχριστιανισμό, μετέφρασαν τα πατερικά κείμενα, που ως τότε αποδίδονταν στα ελληνικά, λατινικά και εβραϊκά, στις γλώσσες των Σλάβων, κάτω από ένα ενιαίο αλφάβητο, που οι ίδιοι δημιούργησαν.

Κι αυτό από μόνο του, όπως καταλαβαίνει κανείς, ήταν μια ριζική αναθεώρηση που άλλαξε τα ευρωπαϊκά δεδομένα και τις αγκυλώσεις αιώνων και ίσως στάθηκε προστατευτική ασπίδα συνέχειας για την πανσπερμία των λαών της Οθωμανικής αυτοκρατο-

Πλήθος κόσμου και επίσημοι παρακολούθησαν την εκδήλωση

ρίας, αν μάλιστα σκεφτούμε ότι την ίδια εποχή υπήρχαν λαοί κραταιοί (Χάζαροι) που εξαφανίστηκαν αργότερα ολοκληρωτικά από το χάρτη.

Αν θέλαμε μέσα από τον 6ο τόμο να προσεγγίσουμε τη θέση του κ. Μ. Βαλαμίδη απέναντι στην ιστορία, θα λέγαμε πως υπάρχουν ιστοριοδίφες και σύγχρονοι κριτικοί της ιστορίας, που στην προσπάθειά τους να απομυθοποιήσουν την γενική ιστορία, τον τρόπο που γράφτηκε για τις ανάγκες ενός νεοσύστατου κράτους, ξεψαχνίζουν όλες τις αρνητικές πλευρές του αγώνα των Ελλήνων για αυτοδιάθεση. Κριτικοί της ιστορίας που πολλές φορές δίπλα στις αλήθειες των γεγονότων που ορθώς καταδεικνύουν, στοιβάζουν και μια σειρά αυθαίρετα συμπεράσματα, συμπεράσματα που ικανοποιούν τη δική τους θέση για το τι χώρα είμαστε και πού ανήκουμε (μας έσωσαν οι αγγλοι, άρα ανήκουμε στη Δύση. Φαγώθηκαν τα δυσβάστακτα δάνεια του αγώνα στις πολιτικές και εμφύλιες διαμάχες, άρα είμαστε άξιοι της μοίρας μας). Και το κάνουν σε τέτοιο βαθμό που απαξιώνουν τη θυσία και το αίμα χιλιάδων άδολων ανθρώπων που έδωσαν τη ζωή τους

για μια ελεύθερη και δίκαιη-να μην το ξεχνάμε αυτό, χώρα.

Ο κ. Βαλαμίδης, αντίθετα, δίχως να κρύβει τα γεγονότα, περνάει ξυστά τα σκοτεινά κομμάτια της ιστορίας, τις ευθύνες, τις δολοπλοκίες, τον αγώνα δρόμου κάποιων για εξουσία. Τον ενδιαφέρουν οι παθιασμένοι αθώοι που ρίχνονται στη μάχη και γράφουν τις φωτεινές στιγμές μας, είτε πρόκειται για νίκες, είτε για ήττες. Κι αυτή η επιλογή είναι παιδαγωγικού χαρακτήρα μάλλον. Στον αναγνώστη συχνά λέει και υποθέτω το εννοεί, ψάξε κι εσύ παραπέρα και βγάλε συμπέρασμα. Είναι τυχαίο ότι μετά τις σελίδες για το έργο του Κύριλλου και Μεθόδιου διαλέγει να μας μιλήσει για την άλωση της Κων/πολης από τους Φράγκους το 1204 που σήμανε και την αρχή του τέλους για την Βυζαντινή αυτοκρατορία; Είναι τυχαίο που για τα οικονομικά του αγώνα παραμερίζει τις ρεμούλες και την ασυδοσία των ηγεσιών και στέκεται στις μορφές εκείνες που τα έδωσαν όλα δίχως να προσβλέπουν σε συμφωνίες για αποζημιώσεις από τις προσόδους του νεοσύστατου κράτους μας; Κλείνοντας τη δική μας προσέγγιση

στον 6ο τόμο των Ψηφίδων θα θέλαμε να σταθούμε σε μια μικρή ψηφίδα που αντιστοιχεί σ' έναν μικρό τόπο εδώ κοντά μας. Ο τόπος είναι η Χαλάστρα. Ένας αμελητέος τόπος θα έλεγαν οι περισσότεροι. Κι όμως είναι ένας αρχαίος τόπος με συνέχεια στο Βυζάντιο, που έδωσε την ψυχή του και το αίμα του στην επανάσταση του '21 και αργότερα στον Μακεδονικό Αγώνα, θα μπορούσε να πει ο καλός αναγνώστης του κ. Μανώλη που επ' αφορμή θα ρίξει μια πιο προσεκτική ματιά σ' αυτόν τον τόπο. Ούτε οι ίδιοι οι κάτοικοι μιλούν πολύ για τον τόπο τους και το παρελθόν τους. Για δε το θέμα που αναφέρει ο κ. Βαλαμίδης ελάχιστα πράγματα λένε μέσα από κάποια ανακοίνωση για την γιορτή μνήμης που η εκκλησία κυρίως, απ' ότι κατάλαβα λίγο που το έψαξα, κρατά ζωντανή. Δεν θα πούμε τίποτα για το γεγονός που περιγράφει ο συγγραφέας. Το βιβλίο έχει πάρει τον δρόμο του και στην σελίδα 91 είναι αυτή η μικρή πολύτιμη ψηφίδα.

Την ουσία όμως αυτής της παράθεσης για τη Χαλάστρα αξίζει να την επισημάνουμε, όπως την διατυπώνει ο ίδιος ο κ. Μανώλης. Οι τόποι μιλούν, λέει. Οι τόποι μιλούν και ο καλός ιστορικός που ερευνά ένα γεγονός εκτός από τα προφανή στα οποία πρέπει να απαντήσει (ποιος, που, πότε, πως και γιατί) θα πρέπει να επισκεφτεί και τον ίδιο τον τόπο. Γιατί οι τόποι μιλούν. Κι όπου συνέβη το κακό και το άδικο και για χρόνια πολλά μετά, οι άνθρωποι φοβούνται κι αγριεύονται να πλησιάσουν νύχτα τον τόπο μαρτυρίου κι αν πρέπει να το κάνουν από ανάγκη, σταυροκοπιούνται όταν περνούν κι ας μην ξέρουν το γιατί.

Γιατί το παρελθόν, τα γεγονότα, τα χαλάσματα, το αίμα που χύθηκε άδικα μια φορά κι έναν καιρό, αφήνει τη σκιά του στον αέρα, στο νερό, στο χώμα και καταγράφεται ως διαίσθηση από γενιά σε γενιά, όσα χρόνια κι αν περάσουν. **N**

ΕΝΑΣ ΑΡΡΑΒΩΝΑΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ ΤΗΣ
ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ - ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΔΟΥ

Η Μελπομένη, κόντευε να κλείσει τα είκοσι οκτώ της χρόνια και λογιζόταν πια γεροντοκόρη, αν λάβουμε υπόψη μας, πως οι συνομήλικες φίλες της είχαν ήδη πάνω από ένα παιδί στην αγκαλιά τους. Αν ήταν άσχημη, θα έλεγε κανείς πως έφταιγε η ασχήμια για την τύχη της, η Μελπομένη όμως ήταν μια νόστιμη κοπέλα. Χωρίς λοιπόν προφανείς λόγους, πέρασαν τα χρόνια που ήταν συνηθισμένο να παντρεύονται την εποχή εκείνη τα κορίτσια - δεκαετία του '30, εποχή του μεσοπολέμου. Λέμε προφανείς γιατί ήταν λόγοι που κρύβονταν μέσα στους τοίχους του σπιτιού της και δεν έβγαιναν πάρα έξω.

Λίγο γιατί είχε πίσω της τρία αρσενικά αδέρφια μικρότερα, λίγο γιατί είχε ανήμπορους γονείς που τους φρόντιζε, η κοπέλα δεν είχε χρόνο να βγαίνει στο παράθυρο, να τη δουν τα παλικάρια που γύριζαν απ' τα χωράφια και να στείλουν προξενιό. Κυρίως όμως γιατί είχε μεγαλύτερο αδελφό μετανάστη στην Αμερική, που της είχε υποσχεθεί, λίγο πριν φύγει - κοντά μια δεκαετία πριν, πως θα της έβρισκε γαμπρό Αμερικάνο. Έτσι κύλησαν δέκα χρόνια σαν νερό. Η κοπέλα ύφαινε, έπλεκε, κεντούσε και είχε με το παραπάνω νοικοκυριό και προίκα για ένα αξιοπρεπή γάμο, αλλά γαμπρός δεν φαινόταν στον ορίζοντα.

Έμπαινε στα είκοσι εννιά της η κοπέλα, αρχές του 1928, όταν έλαβε μαντάτο απ' τον αδελφό της, τον Αμερικάνο, πως επιτέλους βρέθηκε γαμπρός. Επρόκειτο, λέει, για τον καλύτερο του φίλο, που ταξίδευε μέσα σε ένα μεγάλο καράβι κι ερχόταν απ' την Αμερική για τους αρραβώνες. Όλοι στο σπίτι αναστατώθηκαν. Αρχισαν εσπευσμένα τα ασπρίσματα, τα στολίσματα, οι τελευταίες ετοιμασίες της προίκα. Μέχρι και τα σχέδια για το νυφικό ξεσήκωσε η Μελπομένη από ένα περιοδικό

της μοδίστρας. Δεν το έραψε όμως, γιατί το ύφασμα θα ήταν δώρο του γαμπρού. Θα ήταν εξάλλου γρουσουζιά να ράψει νυφικό πριν ακόμα τον δει. Ακόμη κι αν στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο αρραβώνας θα ήταν σύντομος και θ' ακολουθούσε γρήγορα ο γάμος, για να ταξιδέψουν μαζί, πίσω στη Νέα γη.

Το μαντάτο του ερχομού του γαμπρού κυκλοφόρησε στη γειτονιά και στους συγγενείς την ίδια μέρα. Όλοι έτρεξαν να συγχαρούν την οικογένεια και την μέλλουσα νυφούλα. Τα ανύπαντρα κορίτσια, προσφέρθηκαν να δώσουν χέρι βοήθειας στη Μελπομένη, ζώντας κι αυτά έντονα τη συγκίνηση που είχε από μόνο του το γεγονός της έλευσης του Αμερικάνου. Χωρίς αδελφές εκείνη και με τη μάνα της άρρωστη, ένοιωσε ευγνωμοσύνη για όποια βοήθεια της προσφερόταν. Απ' όλα τα κορίτσια της γειτονιάς ξεχώριζε η Αφροδίτη. Ήταν η κόρη της Κυριακούλας, της χήρας του καντηλανάφτη της Υπαπαντής, που δικαιωματικά είχε πάρει στην εκκλησία τη θέση του πεθαμένου άντρα της. Δεκαοκτώ χρονών κοπέλα η Αφροδίτη, ροδομάγουλη κι αθώα, τόσο αθώα, που οι γειτόνισσες έλεγαν ότι άγγιζε τα όρια της χαζομάρας. Πρόθυμη και πάντα χαμογελαστή, έτρεχε να βοηθήσει σ' όλα τα σπίτια. Δεν ντρεπόταν να κάνει τις πιο άχαρες και βαριές δουλειές, αυτές που συνήθως έκαναν οι παρακώρες. Είχε ένα χαμόγελο που αφόπλιζε και μια παιδικότητα που σε προκαλούσε να τη φιλήσεις, στα ροδοκόκκινα της μάγουλα. Ήταν ένα πλάσμα σπάνιο, μεγάλο αποκούμπι για τη χήρα τη μανούλα της.

Αυτή λοιπόν ήταν που πρόθυμα άρχισε να μπαμβγαίνει στο σπίτι της Μελπομένης για να βοηθάει στο νοικοκυριό, βλέποντας την μελλοντική νύφη να χάνεται στους ρεμβασμούς και στις προετοιμασίες της. Κι αυτό το έκανε από καλοσύνη, χωρίς ανταλλάγματα,

σαν να ήταν το πιο φυσικό πράγμα στον κόσμο και μάλιστα χωρίς να της το ζητήσει κανείς.

Οι μέρες περνούσαν με γλυκιά προσμονή αλλά και αγωνία. Η Μελπομένη έκανε σχέδια για την καινούργια ζωή που η καλή τύχη της είχε επιφυλάξει. Ήξερε πως αφού τέλειωναν τα στεφανώματα, σύντομα θα έμπαινε σε ένα μεγάλο καράβι, αυτή που στη ζωή της δεν είχε δει ποτέ της θάλασσα, για ένα μακρύ ταξίδι κάπου τριάντα - σαράντα ημερών. Τόσο περίπου κρατούσε ολόκληρο ταξίδι Νάουσα- Θεσσαλονίκη- Νέα Υόρκη, ανάλογα με τις στάσεις στα λιμάνια της Μεσογείου. Τα απίθανα όνειρα που είχε για την Αμερική, όταν μίσειψε ο αδελφός της, είχαν ξεφτίσει με τα χρόνια που είχαν κυλήσει. Τώρα αναδύονταν ξανά απ' τα βάθη του είναι της. Η φαντασία της κάλπαζε χωρίς έλεγχο. Και μόνο στην ιδέα, πως θα έμπαινε στο λιμάνι της Νέας Υόρκης με το άγαλμα της ελευθερίας να την καλοδέχεται, φωτίζοντας την με τον πυρσό που κρατούσε στο χέρι, την έπιανε λιγοψυχιά απ' τη συγκίνηση. Τέλος πια η μικρή ασήμαντη πόλη, τέλος η γκρίνια της μάνας της, η ασήμαντοτητα του πατέρα της, οι βαρυγκώμιες των μικρότερων αδελφών με την ανύπαντρη αδελφή, που τους εμπόδιζε να φέρουν νύφες στο σπίτι. Αυτή απελευθερωνόταν, πετούσε, έφευγε...

Παράξενο όμως, δεν σκεφτόταν καθόλου το μνηστήρα της. Είχε παραλείψει κι ο αδελφός της να της στείλει τη φωτογραφία του, με το βιαστικό γράμμα που τους είχε στείλει. Δεν την απασχολούσε αν ήταν όμορφος ή άσχημος, κοντός ή ψηλός, αδύνατος ή παχύς, νέος ή μεσήλικας. Αυτή τον έβλεπε σαν τον καβαλάρη ελευθερωτή της, που θα την έβαζε στο άτι του και θα κάλπαζαν μακριά. Ήταν το διαβατήριό της που θα την ταξίδευε, αυτήν μόνο, στα πέρατα του κόσμου. Κι όσο τα σκεφτόταν αυτά, τόσο βιαζόταν να τελειώνει με τις ετοιμασίες που είχε για το μεγάλο ταξίδι. Η μάνα της παραπονιόταν συνέχεια αλλά ποιος την άκουγε τώρα. Η Μελπομένη ζούσε στο δικό της κόσμο.

Η είδηση της άφιξης του γαμπρού στη Σαλονίκη, σήμανε γενικό συναγερμό. Ήταν πια ζήτημα δύο-τριών ημερών να φτάσει με τους δικούς του για τους αρραβώνες. Βιαστικά διπλοσφουγγαρίστηκε η σκάλα, ξανα-

τρίφτηκαν τα πατώματα, στρώθηκαν τα καλά κιλίμια και τα ζιλιά, βγήκαν οι πλουμιστές κουβέρτες και τα κεντημένα μαξιλάρια της φιγούρας απ' τα σεντούκια και στολίστηκε η καλή η κάμαρη. Ξανά ασπρίστηκε ο τοίχος της πρόσοψης του σπιτιού, τα πεζούλια και οι τενεκέδες με τα μυριστικά και τους κατιφέδες στην αυλή. Ως και οι κορμοί των γύρω δένδρων περάστηκαν με δυο χέρια άσπρο - λουλακί ασβέστωμα.

Όλα ήταν έτοιμα. Έμενε μόνο η Μελπομένη να καλωπιστεί. Αυτήν όμως την έπιασε φόβος και αγωνία. Ποιο απ' τα φορέματα της προίκας της να φορέσει; Πώς να χτενίσει τα μαλλιά της; Ήθελε η πρώτη εντύπωση να είναι η καλύτερη. Μια φορά θα αρραβωνιαζόταν. Της έλεγαν τα κορίτσια πως, στην Αμερική, οι γυναίκες κατσάρωναν τα μαλλιά τους με ζεσταμένη μασιά και τα έκαναν μπούκλες. Δεν ήταν καλύτερα να την δει ο γαμπρός, με χτένισμα του συρμού; Το άγχος όμως δεν είναι καλός σύμβουλος, γιατί παραλύει τη βούληση. Έτσι έγινε κι άφησε η

Μελπομένη το κεφάλι της στα χέρια των αυτόκλητων κομμωτριών της γειτονιάς. Τ' αποτέλεσμα της προσπάθειας, να κατσαρώσουν τις μπούκλες, ήταν να καούν κάμποσες τούφες απ' τα πλούσια μακριά της μαλλιά κι επειδή δεν έμπαιναν σε τάξη πλέον, χρειάστηκαν διάφορα ψαλιδίσματα. Το αποτέλεσμα ήταν

περισσότερο από απογοητευτικό.

Η αυτοπεποίθηση της κοπέλας έπεσε στο ναδίρ. Απελπισμένη απ' την εικόνα της στον καθρέφτη, παραδόθηκε αμαχητί, μη ξέροντας πώς αλλιώς να αντιδράσει, στις «βελτιώσεις» της εμφάνισης της, στο σμάρι των κοριτσιών που την τριγύριζαν. Έτσι, εκτός από τις μπούκλες των κατακαμένων καστανών μαλλιών της, της αφήρεσαν κάποιες τρίχες από τα τοξωτά της φρύδια, αλλάζοντας τη γνώριμη θωριά της. Της πασάλειψαν το πρόσωπο με πομάδες που η Μελπομένη δεν είχε ποτέ της δοκιμάσει. Το αποτέλεσμα; Μια Μελπομένη αλλιώτικη, φτιασιδωμένη κι άχρωμη, που ήταν έτοιμη να κλάψει από πρωτόγνωρο άγχος και ανασφάλεια. Λες και ζούσε στο πετσί μιας άλλης, μιας ξένης, άσχετο που όλοι της λέγανε πως ήταν πιο όμορφη έτσι. Όλα αυτά έγιναν δυστυχώς, στο παρά πέντε της αλλαγής της ζωής της. Μέσα της είχε έναν κρυφό φόβο πως, κάτι θα

συνέβαινε και θα ξυπνούσε απ' το παράξενο όνειρο που ζούσε τον τελευταίο καιρό. Και ύστερα η ζωή της θα κυλούσε πάλι όπως πριν, τότε που κανείς δεν ασχολούνταν μαζί της. Τότε που δεν έβγαινε ούτε καν στο παραθύρι να δει τα παλικάρια που γύριζαν απ' τα κτήματα...

Ξημέρωσε η Κυριακή και μετά την εκκλησία, άρχισε να γεμίζει το σπίτι από συγγενείς, φίλους και γείτονες. Όλοι μαζεύτηκαν να υποδεχθούν τον Αμερικάνο γαμπρό και τους δικούς του. Όπου ήταν θα έφταναν. Στην κουζίνα δεν άφησαν τη μέλλουσα αρραβωνιαστικιά να μπει. Οι ανύπαντρες κοπέλες με τις παντρεμένες γειτόνισσες ετοιμάζαν το γλυκό και τα ποτά που θα κερνιόντουσαν στην αρχή. Μαγείρευαν και τα φαγητά για το τραπέζι των αρραβώνων που θα ακολουθούσε. Εκείνη θα έβγαινε μπροστά στους ξένους, σαν πρωταγωνίστρια, να κεράσει το περίφημο καρυδάτο γλυκό του κουταλιού για το οποίο ήταν πολύ περήφανες οι γυναίκες της πόλης. Ήταν από τα δυσκολότερα γλυκά στην παρασκευή του. Ήταν ο λόγος που το κερνούσαν στους αρραβώνες και στους γάμους. Έπρεπε το καρύδι να έχει πετύχει, έτσι που να είναι τραγανό μεν αλλά με φλούδα, όσο πρέπει μαλακιά, για να μην κολλάει ή σκαλώνει στον ουρανίσκο, ολόκληρη επιστήμη δηλαδή. Για την παρασκευή του χρειάζονταν μήνες προετοιμασίας και τέχνη απaráμιλλη.

Η Μελπομένη χωρίς μιλή, θα κερνούσε την πεθερά της πρώτα, θα περίμενε υπομονετικά μπροστά της, με χαμηλωμένα τα μάτια, να ευχηθεί η γυναίκα «στις χαρές σου», ν' απαντήσει η μάνα της, «με τις υγείες σας, καλώς ορίσατε». Έπειτα να σταθεί μπροστά στον πεθερό της, να γίνει το ίδιο με τον πατέρα της κι αφού περάσει κατά σειρά απ' όλους τους συγγενείς του γαμπρού, να φτάσει επιτέλους μπροστά του. Εκείνος, αφού έπαιρνε το γλυκό κι ευχόταν «καλώς σας βρήκαμε», θα άφηνε στο δίσκο μια χρυσή λίρα, δίπλα στο πιατάκι του, δείγμα επίσημο πως δίνει το λόγο του, για τον αρραβώνα τους. Εκείνη έπειτα, χωρίς να πει τίποτε, καμαρωτή, έπρεπε να περάσει μπροστά απ' τους γονείς της κι όλους τους δικούς της συγγενείς, που βλέποντας τη λίρα στο δίσκο, θα εύχονταν «να ζήσετε, καλά στέφανα».

Περιττό να πούμε, πως η Μελπομένη θα ήταν καμαρωτή και χαμηλοβλεπούσα σ' όλη αυτή τη διαδικασία. Δηλαδή το πολύ - πολύ, σ' αυτήν την πρώτη επαφή, να έβλεπε τα λουστρινένια παπούτσια του γαμπρού και το παντελόνι του απ' τα γόνατα και κάτω. Θα έπρεπε όμως, με την άκρη των ματιών της, σαν αετός, να αντιλαμβάνεται τα νεύματα της μάνας της, σε ποιόν να σταθεί μπροστά και να κεράσει, γιατί αυτή έβγαινε στο μέσον αυτής της παράστασης και δεν ήξερε πρόσωπα και πράγματα. Τα δαχτυλίδια και τα δώρα, θα τ' αντάλλαζαν αργότερα, στο τραπέζι, με ευχές και τραγούδια. Το κέρασμα και η λίρα στο δίσκο θα ήταν ο λόγος του γαμπρού.

Τα πράγματα έγιναν όπως τα είχαν σχεδιάσει, εκείνη την Κυριακή το πρωί, μετά την απόλυση της εκκλησίας. Ο γαμπρός κατέφθασε με τους γονείς του κι ολόκληρη κομπανία από συγγενείς και φίλους. Θα θυμόντουσαν και θα συζητούσαν οι κάτοικοι, στη μικρή επαρχιακή πόλη, την έλευση του Αμερικάνου και των δικών του. Δεν ήταν δα και τόσο συχνό γεγονός αυτό που συνέβαινε.

Αφού τέλειωσαν τα καλωσορίσματα και δόθηκαν τα μηνύματα απ' τον ξενιτεμένο αδελφό της Μελπομένης, πέρασαν στην καλή την κάμαρη και βγήκε εκείνη, μ' έναν τεράστιο δίσκο, γεμάτο πιατάκια με

το καρυδάτο γλυκό του κουταλιού. Στάθηκε, όπως ήταν πρόπον, μπροστά στην πεθερά και στον πεθερό της κι αφού κέρασε όλους απ' το σόι του γαμπρού, έφτασε μπροστά του. Αυτός δίσταζε να πάρει το γλυκό, κοιτάζοντας προσεκτικά τη νύφη - την αδερφή του καλύτερου του φίλου. Αναρωτιόταν μέσα του αν θα του άρεσε να ζήσει μαζί της, για όλη του τη ζωή.

Τόσα χρόνια στην Αμερική, είχε αποκτήσει διαφορετικές αντιλήψεις για τη γυναίκα που θα παντρευόταν. Έλα όμως που ένα βράδυ, γιορτάζοντας ούτε που θυμόταν πια τι, ήρθαν στο κέφι κι εκεί που ένοιωσαν όλοι αδερφωμένοι και οπωσδήποτε πιωμένοι, τον ρώτησε ο καλύτερος του φίλος αν ήθελε να γίνουν πραγματικά αδέρφια, δίνοντας του την αδερφή του για γυναίκα. Αυτός τότε έδωσε το χέρι του, το λόγο του πάει να πει και φιλήθηκαν σταυρωτά, στεριώνοντας τη φιλία τους με συγγένεια. Αυτή όμως τη στιγμή, βλέποντας τη Μελπομένη μπροστά του, σαν

...ο γαμπρός έφθασε με τους γονείς του, συγγενείς και φίλους και οι κάτοικοι θα θυμόντουσαν, την έλευση του Αμερικάνου και των δικών του...

φτιασιδωμένη κούκλα, όχι πρώτης νεότητας, αναρωτιόταν τι θα γινόταν, αν δεν άφηνε τη λίρα στο δίσκο.

Ένας ξάδερφος του, βλέποντας το γαμπρό να διστάζει και την κοπέλα σε αξιολύπητη προσμονή, κόκκινη σαν παπαρούνα, μη ξέροντας πώς να φερθεί και με χαμηλωμένα τα μάτια της, τον σκούνησε στο χέρι. Τότε, χωρίς να το θέλει φυσικά, ενεργοποίησε την κίνηση της λίρας, που κρατούσε από πριν στο χέρι του ο γαμπρός. Η χρυσή λίρα ξέφυγε απ' το χέρι του, έπεσε με θόρυβο στο δίσκο και κύλησε ανάμεσα στα πιατάκια και τα ποτήρια. Η Μελλομένη κοκάλωσε. Την άχαρη σιωπή που ακολούθησε, έσπασαν τα νευρικά απ' την προσμονή συχαρίκια της ομήγυρης. Ο Αμερικάνος, θορυβημένος απ' την εξέλιξη, πήρε το πιατάκι με το γλυκό βιαστικά και στη φούρια του να το φάει, στραβοκατάπιε. Τότε, τον έπιασε ένας δυνατός, παροξυσμικός, βήχας που τον έπνιξε.

Η Μελλομένη δεν ήξερε τι να υποθέσει και τι να κάνει. Με τρόπο είδε πως δεν υπήρχε ποτήρι με νερό στο δίσκο της. Τα άδεια ποτήρια λες και την κορόιδευαν. Ήθελε να τρέξει στην κουζίνα - αυτό θα έκανε σ' άλλη περίπτωση - να φέρει ένα καθαρό ποτήρι με νερό στον άντρα που πνιγόταν, κατακόκκινος απ' το βήχα, μπροστά της. Άνθρωπος της λογίζοταν πια... Αυτό όμως ήταν πολύ δύσκολο. Κρατούσε στα χέρια της ένα βαρύ δίσκο με γυαλικά κι όταν έκανε προσπάθεια να περάσει ανάμεσα από το σόι του γαμπρού και το δικό της, κατάλαβε πως ήταν αδύνατον, με τόσο συνωστισμό και τόση φασαρία, γιατί όλοι είχαν σηκωθεί κι στριμώχνονταν να δουν γιατί πνιγίγκε ο γαμπρός.

Η μάνα της, λες κι είχε καθηλωθεί στο κάθισμά της, φώναζε προς τη μεριά της κουζίνας, «λίγο νερό, λίγο νερό». Ο γαμπρός πνιγόταν στο βήχα κατακόκκινος. Κάποιοι τον κτυπούσαν στην πλάτη, κάποιοι άλλοι φώναζαν κι αυτοί «λίγο νερό» κι η Μελλομένη ανήσυχη δίπλα του κρατούσε άχαρα το δίσκο της, δίχως να ξέρει τι να πράξει. Οι κοπέλες στην κουζίνα μάλωναν μεταξύ τους, γιατί δεν ήταν πρόπον να βγουν έξω μπροστά στο γαμπρό, εφόσον ήταν ανύπαντρες ακόμα. Έπρεπε να φέρει το νερό μια από τις παντρεμένες γυναίκες, αλλά καμιά απ' αυτές δεν ήταν ντυμένη κατάλληλα για την περίπτωση. Μαγείρευαν τα φαγητά,

για το γεύμα του αρραβώνα που θα ακολουθούσε και ήταν πρόχειρα ντυμένες, με τα ρούχα της δουλειάς. Αργότερα ήταν να καλλωπιστούν, όταν θα έστρωναν τα τραπέζια για το φαγοπότι.

Με όλη αυτή την αναστάτωση, άρπαξε η Αφροδίτη ένα ποτήρι νερό από το δίσκο, με τα γλυκά και τα νερά που θα έφερνε η Μελλομένη αμέσως μετά, για το κέρασμα του δικού της σογιού και προχώρησε θαρρετά μέσα στο δωμάτιο. Πέρασε με πολλή δυσκολία ανάμεσα από άντρες και γυναίκες και στάθηκε κατ' ευθείαν μπροστά στο γαμπρό. Της έκανε χώρο μάλιστα η Μελλομένη, που έστεκε άχαρα δίπλα του, με το δίσκο γεμάτο άδεια πιατάκια και ποτήρια. Εκείνος ήδη μπλαβής και με τα μάτια κατακόκκινα και γεμάτα δάκρυα δεν έπαιρνε ανάσα απ' το βήχα. Εκείνη του πρότεινε το ποτήρι με το νερό. Σαν τους πνιγμένους αυτός το άρπαξε κι άρχισε να πίνει με βουλιμία.

Το χρώμα ξαναγύρισε αργά - αργά στο πρόσωπό του. Μετά από αρκετά βήξιματα κι ανάμεσα απ' τα δάκρυα

που κυλούσαν απ' τα μάτια του ακόμη, αντίκρισε τη ροδομάγουλη Αφροδίτη, την αφτιασίδωτη, χαρούμενη κοπέλα που τον κοιτούσε ανήσυχα. Λες και σχίστηκε ο ουρανός κι είδε το φως του. Έμεινε σαν κεραυνοβολημένος! ΑΥΤΗΝ θα έπαιρνε γυναίκα του! Δεν είχε καμιά αμφιβολία!

Σηκώθηκε αργά αλλά σταθερά, πήρε απ' το δίσκο της Μελλομένης τη χρυσή λίρα και προχώρησε αποφασιστικά προς την απορημένη Αφροδίτη, που τον κοιτούσε στα μάτια κι όχι στα λουστρινένια παπούτσια του. Της άνοιξε το χέρι, έβαλε τη λίρα στην παλάμη της και της έκλεισε τα δάχτυλα...

Η ιστορία μας σταματάει εδώ. Δεν έχει και τόση σημασία να περιγράψουμε τι επακολούθησε, μετά την πρωτοφανή κίνηση του γαμπρού για τα ήθη και τα έθιμα εκείνης της εποχής. Η ιστορία μας γράφτηκε για να σκιαγραφήσει τη θέση της γυναίκας, στη βόρεια Ελληνική επαρχία, την εποχή του μεσοπολέμου. Τότε που η γυναίκα ούτε τον εαυτό της μπορούσε να ορίσει, ούτε να πάρει τις αποφάσεις που της άρμοζαν στη ζωή. Απλώς, περίμενε στωικά από τους αρσενικούς της οικογένειας να τη φροντίσουν, γεγονός που στο αφήγημα μας αυτό ούτε κι αυτό μπόρεσαν τελικά να της προσφέρουν... ■

ΑΜΥΓΔΑΛΕΑ, ΑΜΥΓΔΑΛΗ, ΑΜΥΓΔΑΛΙΑ, ΑΘΑΣΙΑ

Το όνομα της αμυγδαλιάς: α) Επιστημονικό: *Amygdalus communis* L. *Prunus amygdalus* stokes, β) Κοινά ονόματα στην Ελληνική και σε άλλες γλώσσες: Αμυγδαλέα, αμυγδαλή, αμυγδαλιά, αθασία. Η ονομασία «αθασία», προέκυψε εκ παραφθοράς τιμώμενης ποικιλίας αθασίας αμυγδαλής, ήτοι εκ Θάσου αμυγδαλή. Τα δε αμύγδαλα ονομάζονταν και Θάσια κάρνα. Η λέξη αμύγδαλον εθεωρείτο στην αρχαιότητα εσφαλμένη και το ορθόν ήταν αμυγδαλή. «Άγε νυν τα αμυγδαλὰς λαβὼν, Τασδί κατάξον τη κεφαλῇ σ' αὐτοῦ λίθω».

γράφει ο
Δημήτρης Κ. Στυλιανίδης
επ. Δ/ντὴς Ἰνστιτούτου Φυλ. Δένδρων

Μια άλλη ονομασία που συναντάται στην αρχαιότητα είναι Μούκηρος και μύκηρος. Ο όρος αυτός χρησιμοποιείτο για τα μαλακά αμύγδαλα. Τα δε γλυκά αμύγδαλα τα αποκαλούσαν «Τηνίους», «Αμερίας δε φησί μύκηρον

την αμυγδαλήν καλείσθαι». Από την Ελληνική λέξη αμύγδαλο, προήλθε το επιστημονικό όνομα «*Amygdalus*». Από τους Έλληνες υποστηρίζεται ότι η λέξη αμύγδαλον προέρχεται από το ρήμα αμύσσω, που θα πει γρατσου-

νίζω, ξεσχίζω. Ονομάστηκε αμύγδαλο, κατ' άλλους γιατί το κέλυφος του πολλές φορές καταλήγει σε αιχμή, κατ' άλλους γιατί το κέλυφος του καταλήγει σε αμυχές, τας λεγόμενες «αμυγδάλας». Ο Κάτων, ο Καλουμέλας και ο Πλίνιος ονόμαζαν την αμυγδαλήν Amygdalus ή nuxgraeca (καρύαν ελληνικήν).

Κατά τον Movers, η λέξη έχει σημαντική προέλευση, πιθανότατα προέρχεται από τις λέξεις meged' el ή magdi el «Πολύτιμο δώρο από το Θεό». Από τους Λατινικούς τύπους που προήλθαν από την ελληνική ονομασία, προήλθαν, η γαλλική ονομασία amande, η γερμανική mandel, η αγγλική almond, η ιταλική mandorlo.

Καταγωγή της αμυγδαλιάς

Από πολλούς θεωρείται ότι πατρίδα, της αμυγδαλιάς είναι η Δυτική ή Νοτιοδυτική Ασία. Υποστηρίζεται ότι το καλλιεργούμενο σήμερα δένδρο της αμυγδαλιάς διαμορφώθηκε στη Μέση Ανατολή και ιδιαίτερα στα παράλια της Μικράς Ασίας, της Συρίας, της Κύπρου και της Ελλάδας. Για τη διαμόρφωση του καλλιεργούμενου δένδρου αμυγδαλιάς, που έγινε κατά τη λίθινη εποχή, συνέβαλαν διάφορα αυτοφυόμενα είδη αμυγδαλιάς.

Η επικρατέστερη σήμερα άποψη είναι αυτή που διατύπωσαν οι Vovilov (1930), Kovalev και Kostina 1935 και οι οποίες υποστηρίζουν ότι η καλλιεργούμενη αμυγδαλιά προήλθε από τη διασταύρωση των ειδών *P.fenzliana* και *P. bucharica*. Στην άποψη αυτή προσθέτουμε και την άποψη της Μεσογειακής ομάδας έρευνας και εργασίας (GREMPA), ότι ειδικά στις Μεσογειακές Χώρες, συνέβαλε και ένα τρίτο είδος, το *Prunus Webbii*, το οποίο είναι αυτόχθονο της περιοχής και από το οποίο προέκυψαν όλες οι αυτογόνιμες ποικιλίες αμυγδαλιάς.

Στη χώρα μας η αμυγδαλιά, σύμφωνα με το μύθο που παρακάτω θα αναφέρουμε, φαίνεται να εισήχθη από την Τροία, μετά τον ομώνυμο πόλεμο. Από την Ελλάδα η αμυγδαλιά μεταφέρθηκε στην Ιταλική Χερσόνησο και κατόπιν στη Νότια Ιταλία και την Ισπανία. Στη Β. Αφρική και στην Πορτογαλία μεταφέρθηκε η αμυγδαλιά από τους Φοίνικες. Στις Η.Π.Α., οι πρώτοι σπόροι μεταφέρθηκαν

από το Μεξικό και την Ισπανία.

Ύρω από το δένδρο της αμυγδαλιάς, ιδίως στην Ελλάδα, έχουν γραφεί και έχουν κυκλοφορήσει πάρα πολλά. Μυθολογία, Αγία Γραφή, Λαϊκή μούσα, Ποίηση, Πεζογραφία ενεπνεύσθησαν και ασχολήθηκαν με το δένδρο της αμυγδαλιάς τόσο, όσο με κανένα άλλο δένδρο. Δεν άφησε κανέναν ασυγκίνητο η αμυγδαλιά και ο καθένας είδε το δένδρο αυτό και το ερμήνευσε από τη δική του σκοπιά και με το δικό του τρόπο.

Ο μύθος της αρχαιότητας

Οι αρχαίοι Έλληνες, που για τα πάντα έπλασαν και ένα ερμηνευτικό μύθο, δεν υστέρησαν φυσικά και στην περίπτωση της αμυγδαλιάς. Έτσι, κατά τον μύθο των αρχαίων Ελλήνων, το δένδρο της αμυγδαλιάς, προήλθε από τη μεταμόρφωση μίας όμορφης βασιλοπούλας της Φυλλίδος. Η Φυλλίς ήταν κόρη του Σίθωνα, βασιλιά των Βισαλτών της Θράκης. Όταν τελείωσε ο πόλεμος της Τροίας και οι Έλληνες γύρισαν νικητές πίσω στη χώρα τους, ο Δημοφών, ο γιος του Θησέως, αποβιβάστηκε στις ακτές της Θράκης, κοντά στην Αμφίπολη και εκεί γνώρισε τη Φυλλίδα, τη βασιλοπούλα, η οποία και τον αγάπησε παράφορα. Συμφωνήσαν οι δυο νέοι να παντρευτούν. Προηγουμένως όμως, έπρεπε ο Δημοφών να πάει στην Αθήνα για να τακτοποιήσει διάφορες εκκρεμείς υποθέσεις. Θα επέστρεφε ύστερα από ένα μήνα.

Όταν ήρθε η μέρα που ο Δημοφών έπρεπε να γυρίσει, η Φυλλίς ανυπόμονη άρχισε να ανεβοκατεβαίνει στην ακτή και να περιμένει. Πέρασε όμως η μέρα, η Φυλλίς πήγε εννέα φορές, αλλά ο Δημοφών δεν φάνηκε. Την έπιασε απελπισία και, κινδύνευε να πεθάνει. Μα οι θεοί δεν την άφησαν και τη μεταμόρφωσαν σε δένδρο αμυγδαλιάς.

Ύστερα από μερικούς μήνες, μέσα στο χειμώνα, γύρισε ο Δημοφών, αλλά δε βρήκε τη Φυλλίδα. Βρήκε μόνο το δένδρο. Βαριά χτυπημένος από την ατυχία του, έκανε μια θυσία για να ζητήσει συγγνώμη για την αργοπορία του και να εξευμενίσει το πνεύμα της αγαπημένης του. Η Φυλλίς δέχθηκε αυτή τη θυσία και μέσα στο χειμώνα η αμυγδαλιά γέμισε με άνθη. Έτσι από τότε όταν έρχεται ο καιρός

...το δένδρο της αμυγδαλιάς διαμορφώθηκε ιδιαίτερα στα παράλια της Μικράς Ασίας, της Συρίας, της Κύπρου και της Ελλάδας...

Δέντρο αμυγδαλιάς σε πλήρη καρποφορία λίγο πριν τη συγκομιδή των καρπών

αυτός, η αμυγδαλιά ανθίζει και ας είναι και χειμώνας. Έτσι το θέλησε η μοίρα.

Η αμυγδαλιά στη Βίβλο

Μετά από τον επιτυχημένο μύθο των αρχαίων Ελλήνων, ας δούμε την αμυγδαλιά μέσα στη Βίβλο. Ήταν η περίοδος που οι Εβραίοι ταλαιπωρούνταν στην έρημο. Αγανακτισμένοι από τις ατέλειωτες, στερήσεις και κακουχίες, δεν ήξεραν ποιος τους φταίει. Πάνω στην απόγνωσή τους στρέφονται εναντίον του Ααρών, του Πρωθιερέα τους. Επικρατεί στις τάξεις τους αναρχία. Στις δύσκολες αυτές ώρες επεμβαίνει ο Θεός για να επιβάλει την τάξη και πειθαρχία. Παραγγέλλει στο Μωυσή να πάρει δώδεκα ραβδιά αμυγδαλιάς, όσες και οι φυλές του Ισραήλ και να γράψει επάνω στο καθένα το όνομα της φυλής. Στο ένα από τα ραβδιά γράφτηκε το όνομα «Ααρών». Όλα, αυτά τα ραβδιά, τοποθετήθηκαν μέσα στη Σκηνή του Μαρτυρίου. Όποιο ραβδί βλαστήσει, ο κάτοχος του θα ήταν ευλογημένος του Θεού και όλοι οι άλλοι, έπρεπε να υποταχθούν σ' αυτόν. Το επόμενο πρωί βρέθηκε να έχει βλαστήσει το ραβδί του Ααρών και έγινε μία αμυγδαλιά ανθισμένη, ενώ όλα τα άλλα έμειναν ξερά. Έτσι επανήλθε η τάξη και η πειθαρχία στους Ισραηλίτες και συνέχισαν το δρόμο προς τη γη των ονείρων τους.

Αλλά και σε μία άλλη εποχή, που η πείνα θέ-

ριζε τη Χαναάν, συναντούμε στη Βίβλο την αμυγδαλιά να παίζει κάποιο ρόλο. Ο Ιακώβ για να αντιμετωπίσει τις ανάγκες σε σιτάρι που ήταν τόσο δυσεύρετο, έστειλε τα παιδιά του στην Αίγυπτο και προμηθεύτηκε μια ποσότητα. Όταν αυτό τελείωσε, ο Ιακώβ φώναξε πάλι τα παιδιά του και τα είπε ότι έπρεπε να ξαναπάνε στην Αίγυπτο για σιτάρι. Τότε όμως τα παιδιά του απεκάλυψαν ότι ο άρχοντας της Αιγύπτου ζήτησε να φέρουν μαζί τους και το μικρό αδελφό τους το Βενιαμίν.

Σε δίλημμα βρέθηκε ο Ιακώβ, να στερηθεί το στερνοπαίδι του ή να αφανισθούν από την πείνα. Τελικά όμως έστειλε τον Βενιαμίν. Λέγει στους γιους του: πάρτε από τους καλύτερους καρπούς που βγάζει η γη μας. Πάρτε βάλαμο, μέλι, αρώματα, μύρο, φιστίκια και αμύγδαλα και δώστε τα δώρα στον άρχοντα της Αιγύπτου. Κατασκεύασαν και μία χρυσή λυχνία που οι λεκάνες της ήταν από ξύλο αμυγδαλιάς. Η αμυγδαλιά στήριγμα και ελπίδα του Ιακώβ για τη σωτηρία του μικρού Βενιαμίν.

Το πιο χαρακτηριστικό όμως παράδειγμα που μας δείχνει την αξία και τη θέση που κατείχε η αμυγδαλιά στη Βίβλο είναι το παρακάτω: Ο Ιερεμίας βρισκόταν στα πρώτα βήματα της προφητικής του σταδιοδρομίας, όταν φάνηκε μπροστά του ο Σαβαώθ και τον ρώτησε: «Τι βλέπεις Ιερεμία; «Ραβδί αμυγδαλιάς» απάντησε ο Ιερεμίας. Σωστά βλέπεις, λέγει ο Σαβαώθ.

Νωποί καρποί αμυγδάλου μετά τη συγκομιδή τους έτοιμοι για κατανάλωση

Ήρθε η ώρα να εκπληρώσω τους λόγους μου. Αυτό το ραβδί είναι το σύμβολο των αποφάσεων μου. Πάρτο και άρχισε την αποστολή σου.

Η αμυγδαλιά στη λαϊκή παράδοση

Στη λαϊκή παράδοση για την αμυγδαλιά, το δένδρο που αναγγέλλει τον ερχομό της άνοιξης, υπάρχει μια χαριτωμένη, ιστοριούλα, δημιούργημα κι αυτή του ευφάνταστου λαού μας. Πεντάρφανο χωρίς μοίρα στον ήλιο κοριτσάκι, ήταν η αμυγδαλιά, που μπλέχτηκε στα δίκτυα μιας κακόψυχης και σκληρόκαρδης γριάς. Κάποια παγερή νύχτα του Γενάρη, η άσπλαχνη γριά πέταξε έξω από το σπίτι την άμοιρη κοπελίτσα. Η Αμυγδαλιά πήρε το δρόμο για το δάσος όπου κούρνιασε στη ρίζα ενός δένδρου. Τα χαράματα πρόβαλλε ο ήλιος και στη γλυκιά του ζεστασιά ξεγελάστηκε το κοριτσάκι και αποκοιμήθηκε. Αλλά και το δένδρο με τη σειρά του ξεγελάστηκε και άνθησε. Το κρύο όμως του Γενάρη, έκανε το αδυνατισμένο κορμί του κοριτσιού κουφάρι άψυχο και τα άνθη του δένδρου νεκρά. Εκεί βρήκαν αργότερα οι υλοτόμοι το άψυχο κορμί του κοριτσιού. Και τότε αυθόρμητα ονόμασαν το δένδρο «Αμυγδαλιά». Αυτός είναι ο θρύλος, ίσως ένας από τους πολλούς, που έπλασε με τη μεγάλη του φαντασία, ο θυμόσοφος λαός μας. Θρύλος βαθυστόχαστος και πολύ διδακτικός.

Για την αμυγδαλιά υπάρχουν ακόμα στίχοι, αινίγματα και παροιμίες, δημιουργήματα επίσης του λαού μας.

Για την πρώιμη άνθηση της αμυγδαλιάς και την καταστροφή των ανθέων της από τους παγετούς, η λαϊκή μούσα αναφέρει:

*Τρελούτσικη αμυγδαλιά π' ανθίζεις το Γενάρη
κι έρχεται πάλι παγωνιά και καίει τον ανθό σου.*

*Η λωλή αμυγδαλιά πριν το Μάρτη ήσκασε,
ήσκασε και απόσκασε και καρπόν δεν έκανε.*

*Όλα τα δένδρα τα κλαδιά ανοίγουνε το Μάρτη
και η καημένη αμυγδαλιά ανοίγει το Γενάρη.*

Για τη διατροφική αξία των αμυγδάλων γράφουν στην Κύπρο: «*Η μάνα μου με τάϊζει σύκον παστόν τσι αθάσιν για να μεαλύνω γλήγορα μαζί σου να μ' αρμάση*». (Παστόν: ξηρόν, αρμάση: υπανδρεύση, αθάσιν: θάσια αμύγδαλα)

Διασκεδαστικά: *Όποιος έχει αμυγδαλεές έχει και τζιτζίκους (Ζάκυνθος-Κεφαλονιά).*

Αίνιγμα: *Δυο αδέλφια αγκαλιασμένα σε σεντούκι είναι κλεισμένα. Αναφέρεται στα διπλόσπερμα αμύγδαλα.*

Παροιμία: *Ο τεμπέλης δεν τρώει αμύγδαλα για να μην τα σπάσει.*

Η αμυγδαλιά στη λογοτεχνία μας

Ας δούμε τι λένε για την αμυγδαλιά αυτοί που έζησαν λίγα πριν από μας, αυτοί που

την τραγούδησαν, την παίνεψαν, τη μάλωσαν, την παρακάλεσαν ή τη συμπόνεσαν και άφησαν σε εμάς, πρόσφατα τα έργα τους και τα λόγια τους γι' αυτήν.

Ας δούμε τι λένε οι ποιητές της νεοελληνικής εποχής, καθώς και οι πεζογράφοι. Σταματούμε για λίγο στον Σκιαθίτη πεζογράφο τον Παπαδιαμάντη. Απερίσκεπτη, βιαστική, ανυπόμονη τη χαρακτηρίζει ο Παπαδιαμάντης με τα εξής λόγια: Το θέαμα της ανθισμένης αμυγδαλιάς υπενθυμίζει πρώιμα όνειρα νεότητος ανυπόμονου.

Για τα ξελογιάσματα της αμυγδαλιάς την παρατηρεί ο ποιητής Γ. Δροσίνης με τους παρακάτω στίχους:

*Τα λευκά νυφιάτικα ντυθήκατε
να χαρείτε του ήλιου τα φιλιά,
νύφες μόνο θέλετε να μείνετε
και παιδί ποτέ σας να μη σφίξετε
μεσ' τη μητρική σας αγκαλιά.*

Άλλοι όμως, όχι μόνο δεν την κατηγορούν, δεν την επιπλήττουν, δεν της αποδίδουν μομφή, αλλά τη θεωρούν ως το θύμα που θυσιάζεται στο βωμό της θυσίας για κάποιο λυτρωμό, το λυτρωμό από τη δρακόντισσα τη χειμωνιά. Σκοτώνεται η άγρια χειμωνιά αφού ρουφήξει το αίμα της αμυγδαλιάς. Ακόμη θεωρείται το εξιλαστήριο θύμα της πάλης του καλού με το κακό. Το λέγει με τους παρακάτω στίχους του ο μεγάλος ποιητής Κ. Παλαμάς:

*Χιονάτες κι από τ' άνθισμα κι από το θάνατο μας
είμαστε εμείς τα θύματα της άγριας χειμωνιάς.
Αίμα ζητά βασιλικό η δρακόντισσα να πιή
να πέσει ν' αποκαρωθεί, να πιή και να χορτάσει.
Στης θυσίας επάνω το βωμό
στεφανωμένα θύματα για κάποιο λυτρωμό.*

Ηρωικό προάγγελο της άνοιξης, άνθινο χελιδόνι τη χαρακτηρίζει με τους παρακάτω στίχους του και πάλι ο Δροσίνης:

*Η φύσις όλη φοβισμένη από το κρύο το πολύ
θαρρείς την αμυγδαλιά προσμένει
για ν' αναζήση η δειλή.
Λευκή σημαία της ειρήνης
μέσα από τον πόλεμο μηνά*

*κι η αμυγδαλιά την καλοσύνη
στα χιονισμένα μας βουνά.*

Παιδούλα της μητέρας γης και σύμβολα της αθωότητας την χαρακτηρίζει με τους στίχους του ο Στ. Νικολαΐδης, τη συμπονεί, τη σκέπτεται:

*Έχει στον κήπο μου μια μυγδαλιά φυτρώσει
κι είναι έτσι τρυφερή, που μόλις ανασαίνει
μα η κάθε μέρα, η κάθε αυγή τη μαραίνει
Αχ, της ζωούλας της το: ψέμα-θα τελειώσει
Όσα δεν έχουν πέσει θα της πέσουν φύλλα
και τα κλωνάρια της θε ν' απομείνουν ξύλλα.*

Ο Ρουμελιώτης ποιητής Α. Κυριαζής δε φιλοσοφεί ούτε κατέχεται από συναισθηματισμούς για την αμυγδαλιά. Την τραγουδάει κεφάλτα και χαρούμενα με τους παρακάτω στίχους:

*Του γενάρη η αμυγδαλιά
με το λουλουδένιο μπούστο
παίζει μεσ' την αντηλιά
και το χιόνι κάνει γούστο
Κι ήταν μια τρελή χαρά
που φτερούγιζαν τα κλώνια
και που άνθιζαν τα φτερά
φως, πουλιά, λουλούδια, χιόνια.*

Εκείνο όμως που συγκίνησε για πολλά χρόνια τις ψυχές των Ελλήνων, είναι οι στίχοι της ανθισμένης αμυγδαλιάς του Δροσίνης που μελοποιήθηκαν από άγνωστο μουσικό. Πηγή έμπνευσης των στίχων, μια όμορφη κοπέλα, η Δροσίνη Δροσίνη που... τίνιζε την ανθισμένη αμυγδαλιά και γέμιζε με άνθη η πλάτη, η αγκαλιά και τα μαλλάκια της.

Ο Δροσίνης πλούτισε την Ελλάδα με στίχους και ύμνους για την αμυγδαλιά, αλλά και η αμυγδαλιά με τη σειρά της του ανταπέδωσε την καλοσύνη. Ένα κλαδί αμυγδαλιάς άνθιζε κοντά του κι ένα δένδρο αμυγδαλιάς σκέπαζε τον τάφο του και άπλωνε τη σκιά του για να αναπαύεται ο ποιητής κάτω απ' αυτήν.

Αυτή είναι η αμυγδαλιά. Υπάρχει παντού, μα προπαντός υπάρχει στην Ελλάδα. Υπάρχει σαν δένδρο, σαν ιστορία, σαν μύθος, σαν ποίημα, σαν τραγούδι. Ομόρφαινε τη χώρα αλλά και έθρεψε τους κατοίκους της σε δύσκολες περιόδους με τους εξαίρετους καρπούς της. **■**

**...η αμυγδαλιά
υπάρχει παντού,
μα προπαντός
υπάρχει στην
Ελλάδα σαν δέν-
δρο, σαν ιστο-
ρία, σαν μύθος,
σαν ποίημα, σαν
τραγούδι...**

βιβλία που δεν πρέπει να λείπουν από τη βιβλιοθήκη σας...

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

Η ΑΝΑΦΟΡΑ ΜΟΥ

Μια ιδιαίτερως ενδιαφέρουσα αφήγηση του για πέντε τετραετίες Δημάρχου Νάουσας, που φωτίζει πολλές πτυχές της σύγχρονης ιστορίας της πόλης, αλλά και της Ελλάδας γενικότερα.

σελ.: 318

τιμή: 10€

ΑΡΧΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΒΕΡΜΙΟΥ

Συλλογή χειρογράφων των πρωταγωνιστών του Μακεδονικού Αγώνα στην περιοχή του Βερμίου και ειδικότερα στη Νάουσα κατά την περίοδο 1904-1908. Τα έγγραφα αφορούν γεγονότα και πρόσωπα που εμπλέκονται στη διεξαγωγή του αγώνα.

σελ.: 512

τιμή: 20€

ΕΠΙΜ. ΚΩΣΤΑ ΛΑΠΑΒΙΤΣΑ

ΙΣΧΝΟΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ

Συλλογή επιστημονικών μελετών που αφορούν την ανάπτυξη του καπιταλισμού στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Επίκεντρο του ενδιαφέροντος η πόλη της Νάουσας που διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην καπιταλιστική ανάπτυξη.

σελ.: 260

τιμή: 15€

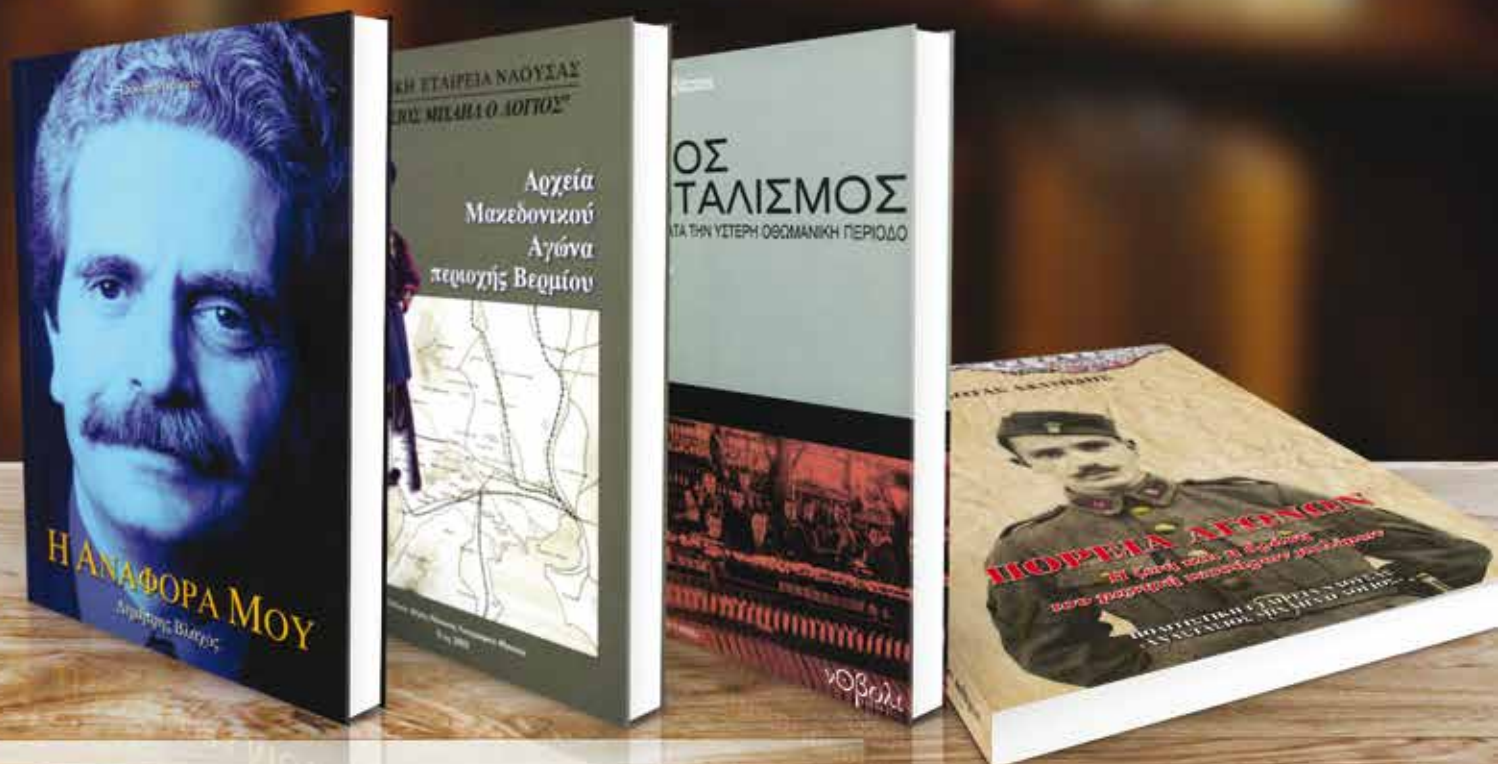
ΦΙΛΩΤΑ ΑΔΑΜΙΔΗ

ΠΟΡΕΙΑ ΑΓΩΝΩΝ

Η ζωή και η δράση του μαχητή τεσσάρων πολέμων Φιλώτα Αδαμίδα (Καπετάν Κατσώνη). Στο ερώτημα: «υπήρχε άλλη διέξοδος;», ύστερα από προσωπικές εμπειρίες και ιστορικά γεγονότα, ναι υπήρχε: ειρηνική, πολιτική, δημοκρατική, κοινοβουλευτική.

σελ.: 328

τιμή: 10€

βιβλία που δεν πρέπει να λείπουν από τη βιβλιοθήκη σας...

ΝΑΟΥΣΑ, 19ος-20ος ΑΙΩΝΑΣ

Συλλογικό έργο που παρουσιάζει πτυχές της ιστορίας της πόλης μετά την καταστροφή της το 1822 και μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

σελ.: 414
τιμή: 20€ (χαρτόδετο)
25€ (πανόδετο)

ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ ΣΤΟΥΓΙΑΝΝΑΚΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ

Η ιστορία της Πόλεως Ναούσης από την ίδρυσή της μέχρι την καταστροφή της το 1822.

(ΚΑΤΑ ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Δ. ΠΛΑΤΑΡΙΔΗ)

σελ.: 270
τιμή: 10€

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΒΑΛΣΑΜΙΔΗ

ΝΑΟΥΣΑ 1906-1922 (Α' & Β' ΜΕΡΟΣ)

Ιστορικά γεγονότα και η γενική επικρατούσα κατάσταση στη Νάουσα κατά την περίοδο 1906-1922 με βάση το διασωθέν πρωτογενές υλικό από τους κώδικες της ορθοδόξου ελληνικής κοινότητας της Νάουσας.

σελ.: 352, τιμή: 10€
(ο κάθε τόμος)

ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ (ΤΟΜΟΣ Β')

Η έκδοση περιλαμβάνει μελέτες και άρθρα του συγγραφέα και αποτελεί σημαντική συμβολή στον εμπλουτισμό της βιβλιογραφίας για τη Νάουσα και το ιστορικό παρελθόν της με συνοδεία πληθώρας πηγών και πλούσια βιβλιογραφία.

σελ.: 442
τιμή: 15€

